Alfred van Sprang

En Soekarno lacht...!

©R. Marnette

EN SOEKARNO LACHT...!

Met een hautaine uitdrukking op het gezicht luistert dictator Soekarno minzaan naar een Britschen oorlogscorrespondent, terwijl Soebardjo (geheel links) scherp op de reactie van den Leider let.
Buitenlandsche correspondenten zijn graag geziene gasten in Djokjakarta. Britsch-Indiërs en Australiërs zijn zeer populair. Sommige Engelschen en Amerikanen ook. Er zijn anderen, die beter doen nooit meer naar Djokjakarta te gaan. Martha Gellhorn is er een van. Nederlandsche journalisten mogen er bij voorkeur niet komen. Tenzij... Pieter 't Hoen is er nog pas de gast van Soekarno geweest.

ALFRED VAN SPRANG

EN SOEKARNO LACHT...!

Journalistieke ervaringen van een Nederlandsch oorlogscorrespondent in Indië

UITGEVERIJ W. VAN HOEVE · 'S-GRAVENHAGE

Het is niet de bedoeling met dit boek een land of een volk aan te vallen. De bedoeling is om zekere toestanden in het volle licht van de wereld te plaatsen. Dit zijn feiten. Vele ervan zijn in een gedramatiseerden vorm weergegeven. Zij laten zien welke machten de verhoudingen in Indië vertroebelen. Zij geven een beeld van de verdeeldheid. De machteloosheid van de republiek. De onbetrouwbaarheid van vele leiders. De tactische fouten. En vooral van de ingevreten invloed van het Japansche militairisme. De namen van personen en plaatsen in dit boek berusten zelden op fantasie. Als personen zich in situaties meenen te herkennen zullen zij waarschijnlijk gelijk hebben. Als zij denken dat dit boek gericht is tegen hen hebben zij ongelijk.

ALFRED VAN SPRANG

Copyright 1946 Alfred van Sprang. Alle rechten voorbehouden.

Omslagteekening van Ronald Frijling.
Uitgave in Nederland W. van Hoeve, 's-Gravenhage.

En Soekarno lacht... Ver in de veiligheid van een ontwricht binnenland. Een grijns van ingenomenheid als goedgeloovige lieden weer waarde hechten aan ijdele beloften. Een duivelsche lach als brandstichters woonsteden in de asch leggen. Een lach van sadisme als weerlooze burgers in handen van laffe moordenaars vallen. Een sluwe lach van den dictator wiens mond een andere taal spreekt dan diens hart. En de lach van een verrader, die met de eene hand neemt wat hij met de andere verstoot. En Soekarno lacht... Een lach, welks galm weerkaatst tegen de wanden van de Foedsji en in zoete muziek verandert. Een lach welke een wederlach toovert op de donkere gezichten van verwante buren.
En Soekarno lacht... In de gore kampen vol Nederlanders. In de nachten van beslissende machtsgrepen. Achter de starre maskers van Japansche verraders. Boven de strijdkreten van ordelooze benden. Naast de lijken van jonge strijders. In de opzweepende woorden van Soetomo. En achter de schuchtere stem van Sjahrir.
En de wereld lacht mee in domme onwetendheid.

ONRUST

,Landgenooten, wij hebben kortgeleden een onafhankelijk Indonesia gesticht met de steun van Japan''
Soekarno in een radiorede op 22 Augustus 1945

Soerabaia, September 1945
In de lobby van het Oranje Hotel

Een krijtstreep. Fel wit tegen een achtergrond van vlammend rood. Een man in een sarong teekent een letter. Een groote letter op een kolossaal aanplakbord. Nog een. *UP* staat er in forsche lijnen.
De zon brandt op het weeke asfalt. Er is bijna geen verkeer. Soerabaia slaapt zijn rustige middagslaap.
De man in de donkere sarong werkt regelmatig door. Meer letters. Een nieuw woord groeit. *Republic.* En eronder een derde. Een kreet. *Indonesia.* Met een uitroepteeken als een vuistslag.
„Zonde van de verf... de kinderen..." merkt de Australische oorlogscorrespondent in de lobby van het moderne Oranjehotel lui op. En met een lange teug slikt hij het koele bier door. Dan draait hij zich half om en schreeuwt: „Djongos — nog twee bier". De man in de sarong klimt van de ladder. Hij neemt een blik witte verf en een kwast. Met vaste streken vult hij het gapend lettergeraamte in. De woorden springen naar voren. Het wit blaakt in de zon. Het rood schiet vuur.
Up Republic Indonesia!
Soerabaia slaapt voort in de loome warmte.
Achter de hotelbalie staat een Japansche tolk. Onberispelijke kleeding. Een grijze broek met een effen overhemd. Een zwart colbert. De tip van een witte zakdoek even zichtbaar. Hij spreekt vloeiend Engelsch met een licht Amerikaansch accent. De volmaakte hotelbediende. Maar enkele weken geleden sprak hij nog op beleedigende toon tegen Nederlanders in het beruchte gebouw van de Kempeitai. En zelfs nu exploiteert hij nog met twee andere Japanners een speelhol waar uit het lood geslagen menschen zoo uit de kampen hun laatste bezit inzetten.
De man in de sarong is klaar. Hij pakt verf en kwasten bij elkaar. Twintig meter verder in de straat is een dergelijk bord. Weer schetst hij met krijt. Wit op rood. *In...de...pen...den...ce.*
De Japansche tolk spelt de letters met zijn lippen mee. Uiterlijk lijkt hij van steen. Een starre trek van voorkomendheid ligt steeds over zijn ge-

MUREN SPREKEN *De verf is nog nat...*

zicht. Maar zijn hart leeft. Met welgevallen ziet hij die vlammende woorden aan den overkant. En zijn ziel glimlacht.
„Vooruit maar... independence," spot de Australische oorlogscorrespondent. De Japansche tolk komt naast hem staan. Zorgvuldig strijkt hij zijn lange, zwarte haren glad langs zijn oor. „Het is broeiend vanmiddag, Sir," zegt hij met een nauwelijks waarneembare tinteling van vermaak in zijn onbetrouwbare oogen, „we zullen wel onweer krijgen...".
Buiten gaat de kwast met witte verf nog steeds op en neer. Wit en rood. *Independence*. De zon brandt op het weeke asfalt. Er is bijna geen verkeer. Soerabaia slaapt zijn rustige middagslaap.
Onbewust.

★

Er komen meer slogans. Op schuttingen en leegstaande huizen. Op dichtgespijkerde etalages. Hoog uitrijzend boven de kampongs. En alle in het Engelsch. *We don't ask for freedom we have got the right to it*. En wat verder. *Our government is based on democracy*. Soms in manshooge letters. *To new world order via Republic Indonesia.*

★

Beste John,
het vacuum wordt meer en meer dreigend. Je kunt nu eenmaal niet leven in een maatschappij zonder leiding. Er is nu eenmaal een zekere macht

noodig en die ontbreekt hier volkomen. Er is niet het minste gezag. We zitten er al weken op te wachten, maar tevergeefs. En ik kan je wel vertellen, dat het in de inheemsche wereld heusch niet rustig is. Naar buiten toe merk je er niet zooveel van. Maar sinds de proclamatie van hun onafhankelijkheid zitten ze niet stil. Als je in contact komt met Indonesiërs voel je onmiddellijk hun veranderde houding. Er wordt veel vergaderd. De stad is overdekt met propaganda. Gisteren stond ik voor het gebouw van het Indonesische persbureau „Antara" een paar bekendmakingen van den resident over te schrijven, maar ik voelde hoe alle oogen van de omstanders op me gericht waren. En erg vriendelijk keken ze niet. Op zoo'n oogenblik besef je hoe machteloos je hier bent. Als er iets zou gebeuren kun je nergens op bescherming rekenen. Er is niets. Het meest officieele is nog het Roode Kruis. Maar in werkelijkheid beschikt het niet over de minste macht. En verder leef je in een wereld van groeiende vijandigheid, waar je je niet eens uit kunt bevrijden.
Er komen dagelijks menschen thuis uit de kampen. Velen denken, dat de ellende nu voorbij is. Slechts weinigen vermoeden, dat het pas begint. Ze gaan terug naar hun huizen, waar zij vroeger uit weggehaald zijn. Ze probeeren iets van hun inventaris bijeen te zoeken. En ze maken alweer plannen om in de naaste toekomst aan het werk te gaan. En als de bezettingstroepen er dan zijn is alles weer zooals het vroeger was...

★

Hoogopgeladen vrachtauto's met huisraad rijden dagelijks in de richting van Trètes. De Japanners richten zich in voor een luxueuze interneering in een heerlijk bergoord. Om te voorkomen, dat de Engelschen hen straks beneden in de warmte opsluiten sluiten zij zichzelf vast op in de koelte. Met groote brutaliteit sleepen zij de huizen leeg. IJskasten, radio's, bedden en zilver. De eigenaars staan er soms zelf bij. Zij zien hoe alles onder hun handen wordt meegenomen. En zij zijn machteloos als zij zelf niet kunnen optreden. Het Japansche leger vestigt zich in de bergen. Met hun zwembaden en groententuinen. Er blijven slechts weinigen in Soerabaia achter om in opdracht van de geallieerden orde en rust te handhaven. Veel te weinig.

★

291145 EXSOERABAIA STOP ONRUST IN STAD NEEMT STERK TOE EN BEVOLKING IN ZENUWACHTIGE ONZEKERHEID STOP WILDE GERUCHTEN VERSPREIDEN BIJNA PANIEKSTEMMING STOP DRIEHONDERD MAN VAN KEMPEITAI

TERUGGEROEPEN OM EUROPEESCHE DARMOWIJK TE BESCHERMEN STOP INDONESIERS RICHTEN BARRICADES OP BUITENWEGEN OP STOP GOEDINGELICHTE KRINGEN NOEMEN TOESTAND CRITIEK EINDE VANSPRANG

★

Oranje Hotel, 1 October 1945

Een militaire auto trekt piepend een remspoor voor het Oranje hotel. De Japansche bestuurder springt uit den wagen. Salueert. Met opgewonden gebaren wijst hij naar de voorruit. Er staat een groote ster in het glas met in het midden een gaatje. De man spreekt in snel Japansch en de tolk luistert onbewogen. Dan vertaalt hij op rustigen toon. Indonesiërs hebben de auto willen aanhouden. De bestuurder heeft daarop vol gas gegeven. Een van de Indonesiërs is met een speer op den wagen afgesprongen. De punt boorde zich door de voorruit. Dat is alles.
De Japansche tolk strijkt met twee vingers over zijn korte snor. Met stootende kalmte maant hij aan:
„Windt U zich vooral niet op... er is immers niets aan de hand... gaat U toch rustig binnen zitten..."
Er is wel iets aan de hand.
Het sein is gegeven. In het beschermend duister van den afgeloopen nacht heeft de Indonesische resident Soedirman de laatste orders uitgevaardigd. De organisatie is klaar. De sprong naar de macht moet nu gedaan worden. Nu. Nog voor de geallieerde troepen er zijn. In stilte is alles voorbereid. De Japanners zijn op de hoogte. Naar buiten zullen zij de rol van de overrompelde onschuld spelen. Naar buiten voeren zij stipt de orders van het geallieerde gezag uit. Maar in werkelijkheid is de Japansche Generale Staf volledig op de hoogte van de plannen. Een belangrijk deel van het voorbereidende werk is door de Japanners verricht. De laatste oorlogsdaad van de verslagen Japanners is Indonesië onafhankelijkheid geven.

Kolonel Huyer van de Nederlandsche Marine loopt ongeduldig in zijn hotelkamer heen en weer. Hij vertegenwoordigt het hoogste geallieerde gezag in Soerabaia. Maar hij heeft geen orders om het gezag over te nemen. En evenmin de macht. De toestand is ernstig. De binnengekomen inlichtingen spreken duidelijke taal. De schijnbare rust in Soerabaia zal spoedig overslaan in werkelijke onrust. Op de Japanners kan niet gerekend worden.

SOERABAIA OVERGENOMEN *De Japanners logeeren in de bergen...*

Soerabaia ontwaakt traag uit zijn middagslaap. Er is meer gerij dan anders op straat. Vrachtauto's vol schreeuwende Indonesiërs rijden heen en weer in de binnenstad. Groote rood-witte vlaggen staan wijduit in de wind. De verf van nationalistische slogans is nog niet droog. Overal in de buitenwijken staan groepjes opgeschoten Indonesiërs. Zij dragen allemaal rood-wit. De meesten hebben een bamboespeer. De scherpe punt draagt de sporen van pas gesneden te zijn. Sommigen hebben een Japansch zwaard. Of een mes. Uit de kampongs komen er steeds meer. Met een heerschende blik in hun oogen kijken zij rond.
De Europeanen haasten zich naar huis. Zij voelen dat er iets gaat gebeuren. Winkels sluiten. Haastig worden planken voor de etalageruiten geschoven. De straten zijn verlaten. Slechts de schreeuw van een veelstemmig „merdeka" galmt langs de leege gebouwen. En in de verte klinken enkele doffe, korte schoten.

De overname voltrekt zich snel. De Indonesische politie heeft zich aan de zijde der oproerkraaiers geschaard. Alles maakt gemeene zaak. Overal worden Japanners gevankelijk weggevoerd. Er is zelden eenig verzet. Met de wapens van de Japanners trekken de Indonesiërs weer de straat op. Er komen meer auto's. Overal worden ze in beslag genomen. De Indonesiërs dringen gebouwen binnen. Fanatiek gekrijsch schalt door de straten.

Het Oranje hotel wordt met rust gelaten. Japansche patrouilles loopen den geheelen nacht door de gangen en binnenplaatsen. Hun zware stap houdt de meeste gasten uit den slaap. Een brandweerauto rijdt bellend heen en weer. Toch neemt de herrie langzaam af. De strijders worden moe. Hun stemmen zijn schor. En het werk is volbracht. Soerabaia is in handen van de Indonesische republiek.

In de kamer van kolonel Huyer brandt nog laat licht. Stemmengeroezemoes drijft weg in den nacht. Een Japansche patrouille stampt voorbij. Een kort bevel. Vijf hoofden draaien zich in star eerbetoon naar de verlichte kamer. Het overgaan in den paradepas is duidelijk te hooren. Even later een ander commando. Weer gewone pas.
De telefoon rinkelt. Kolonel Huyer luistert. Het is de Japansche generaal Iwabu. Op correcten en onderdanigen toon geeft hij den kolonel den raad het hotel niet te verlaten. „It might be very dangerous for you... very dangerous". Kolonel Huyer geeft den generaal opnieuw opdracht om alle maatregelen te nemen ten einde den toestand meester te worden. Het Japansche leger is sterk genoeg. Een dergelijke houding is een schande. De generaal belooft het. Er zal gevochten worden. Maar de kolonel moet zichzelf in acht nemen. En het hotel vooral niet verlaten.
Kolonel Huyer smijt de hoorn op het toestel.
En generaal Iwabu legt met een spottende grijns eveneens zijn telefoon neer. Een paar uur geleden heeft hij de driehonderd man extra-bewaking van de Darmowijk juist laten inrukken. De wapens hebben zij aan de Indonesiërs overgegeven. Er is geen schot gevallen. In andere deelen van de stad gebeurt hetzelfde. De generaal lacht in het gele schijnsel van de lamp boven zijn stafkaart. Orders. Er is maar één order. En dat is de order geen wapengeweld te gebruiken. Een order van de Japansche Generale Staf.
Een Japansche soldaat met kaalgeschoren hoofd zet onderdanig een kop koffie voor den generaal neer. Met een hoekige buiging brengt hij het voorgeschreven eerbewijs. De generaal drinkt met kleine teugjes van het zoete vocht. In gedachten verzonken staart hij uit het open raam. Het is stil. En donker. Heel ver weg is nog een zwak „merdeka" te hooren. De generaal knipt tevreden het licht uit.

★

Interlocaal telefoongesprek
van Soerabaia met Batavia

Hallo, Batavia... ja, hier van Sprang in Soerabaia. Het feest is hier gistermiddag begonnen. De nationalisten hebben de zaak volledig in de hand.

Nee, de Japanners doen niets. Practisch niets. Wij mogen op het oogenblik het hotel niet verlaten. Het wordt zoo'n beetje als neutraal gebied beschouwd, een soort international settlement. De vrachtauto's met schreeuwende kerels rijden nog steeds langs. Zelfs tanks en vechtwagens hebben ze van de Japanners overgenomen. Misschien kun je wel hooren hoe er op dit oogenblik juist een tank voorbij davert. Het ding is aan alle kanten met rood-witte vlaggen en met „milik repoeblik indonesia" beschilderd. En als klitten hangen er allemaal juichende jongens aan. Er verschijnen ook steeds meer Indonesiërs met geweren, met revolvers en Japansche zwaarden. En met helmen op. De winkels zijn dicht. Europeanen wagen zich niet op straat. De menschen leven in angstige spanning. Als dit overslaat in een fanatieke anti-Nederlandsche demonstratie ziet het er slecht voor de menschen uit. Hè... ?...ja, alle Japanners worden gevangen genomen en er worden er ook de noodigen vermoord. Een paar opgeschoten jongens begeleiden een vrachtauto vol met gewapende, maar volkomen passieve Japanners. Alleen om het gebouw van de Kempeitai is gevochten. Een complete veldslag. Misschien dat hier persoonlijke haat over en weer een rol speelde. Er loopt hier net een stel Indonesiërs met banden om hun arm langs. Ze hebben stuk voor stuk een splinternieuwe, leeren koffer bij zich, actentasschen en nieuwe schoenen. Blijkbaar hebben ze een winkel geplunderd. Dat blijft natuurlijk niet uit. Wacht, daar komen een paar Indonesische leiders de lobby binnen. Zeker voor kolonel Huyer. Er wordt druk geconfereerd, maar veel resultaat levert dat voorloopig nog niet op. Wat zeg je... goed, dat is dan alles... als het eenigszins mogelijk is blijf ik contact met je houden, maar ik twijfel er aan... bye.

★

Er is weer wat rust in de stad.
De Japansche wacht van het Oranje Hotel is ook verdwenen. Met hun bagage en matrassen zijn ze met vrachtauto's weggevoerd. Zonder een woord te spreken. En de Japanners maakten den indruk erg tevreden met dezen gang van zaken te zijn. Een kleine 10.000 Japanners zitten al opgesloten in de gevangenis in de Werfstraat en op de Jaarmarkt. Er gaan er echter dagelijks wat af: afgeslacht door de nieuwe bewindvoerders, die in blinde haat hun moordlust botvieren.
Het moet gezegd worden, dat de Indonesiërs trachten eenige orde te scheppen. Allerlei nieuwe organisaties houden zich daarmee bezig. De transporten geïnterneerden uit de kampen worden van het station naar het Roode Kruis begeleid. Het autoverkeer is geheel in Indonesische handen. Alleen officieele auto's mogen rijden. De Indonesiërs hebben alle

UITGESCHAKELD *En de oogst staat te verdorren...*

openbare diensten overgenomen. De haven is bezet. Evenals het vliegveld. Soerabaia leeft voort. Iets rustiger dan de voorgaande dagen, maar nog steeds in groote onzekerheid. Het personeel van het hotel heeft het werk neergelegd. De gasten scheppen zelf driemaal per dag hun rijst-met-een stukje-vleesch op. De handel ligt stil. De bevoorrading van buiten af is gestagneerd. Wij leven in een stad in revolutie. De opstandelingen hebben de macht. Er is geen enkel tegenwicht. De onafhankelijkheidsbeweging blaast zichzelf op tot abnormale afmetingen. Buiten voor het hotel staat nu een Indonesische politieman. Zonder veel belangstelling staart hij uit over de leege straat. Hij vormt onze eenige bescherming. Maar wat zal hij doen als het aankomt op krachtdadig optreden tegen zijn eigen landgenooten?

De grijnzende Japansche tolk in grijze pantalon en zwart colbert ontbreekt slechts in dit nieuwe beeld.

★

De Australische filmoperateur Frank Worth sjouwt met zijn zware cameratasschen door de eetzaal van het hotel.

Waar ga je heen, Frank?"

„Madoera."

Dat is een goed idee. Er hebben gistermiddag zware ontploffingen plaats gehad. Zwarte rookkolommen waren van de stad uit te zien. Het vermoeden is, dat de ammunitieopslagplaatsen op het eiland de lucht zijn ingevlogen. De oorzaak is nog onbekend. Er zit in ieder geval een verhaal in. Misschien wel een zeer goed verhaal. Maar het havengebied is in Indonesische handen. En Madoera zelf heelemaal.

„Hoe kom je daar?"

„De Indonesiërs zullen me er wel brengen... met een of ander bootje."

Daar zit avontuur in.

„Frank, ik ga mee."

Frank Worth kijkt ongeloovig van zijn bord op.

„Onmogelijk... je dacht toch zeker niet, dat die lui Hollanders meenemen?'

Een Hollander kan tegenwoordig nergens meer komen. En niets is erger voor een journalist dan om ergens niet te kunnen komen. Een paar dagen geleden is een Engelsche oorlogscorrespondent met een auto naar Banjoewangi gegaan. Hij wilde graag iemand mee hebben... maar natuurlijk geen Hollander. Een vliegtuig van de Royal Air Force is een verkenningsvlucht naar Bali gaan maken. Er was nog een plaats vrij. Maar niet voor een Hollander. En nu dit. Nee...

„Listen, Frank... van nu af ben ik een Amerikaan... ik heb een Amerikaansch uniform aan, ik heb in New York gewerkt, ik spreek een mondje slang... allright?"

Frank is een jonge kerel. De oorlog heeft een hopelooze zwerver van hem gemaakt. Hij heeft wel roekeloozer dingen gedaan.

„Thanks, Frank... just a minute... even m'n pet halen."

We spreken goed af. Ik ben een Amerikaansche oorlogscorrespondent. Ik spreek geen woord Maleisch en nog minder Nederlandsch. Ik kom uit New York. En voor de rest... Enfin, we zullen wel zien.

Aan de haven is niets. Alleen een paar kerels, die weggeloopen lijken te zijn van een middeleeuwsch zeeroversschip. Roode doeken om hun hoofd gebonden. Gestreepte matrozenbaadjes. Groote messen tusschen hun broekriem gestoken. Sommigen hebben een Japansch zwaard aan een zijden koord bengelen. En ze loeren gewoon op moeilijkheden. Een van hen begrijpt, dat we buitenlanders zijn. Dat verandert hun houding eenigszins. Ze duiden uit waar het havenkantoor is. Een van de zeeroovers brengt ons erheen.

De havenmeester is een kleine, rustige Indonesiër. Nog een beetje onwennig in zijn voorname kantoor. Maar een en al voorkomendheid. Hij schuift een zilveren doos met sigaretten toe. Er wordt ijswater gebracht. En hij luistert ingespannen naar onze wenschen. Inderdaad, hij heeft de

ontploffingen ook gehoord. Maar wat het is geweest weet hij niet.
Er loopen leden van het personeel in en uit. Kennelijk komen ze even naar de bezoekers kijken. De eerste buitenlanders sinds het havenbedrijf in handen van de republiek is gekomen. De havenmeester jaagt de nieuwsgierigen echter als een streng schoolmeester weg.
Er wordt getelefoneerd. In rad Maleisch legt de havenmeester uit wat er aan de hand is. De verbinding wordt telkens verbroken. Maar tenslotte legt hij de hoorn met een krachtig „merdeka" neer.
„Er komt dadelijk een motorboot om u naar Madoera te brengen... wilt u even wachten?"
Ondertusschen verzoekt hij ons onze namen te willen opschrijven en de adressen. Daar voel ik erg weinig voor, maar ik kan er niet aan ontkomen. Frank schrijft de zijne. Zoo onduidelijk mogelijk zet ik eronder: Andrew Curtiss en terwijl ik er Oranje Hotel achter schrijf bedenk ik, dat het vrij dom is een valsche naam en een goed adres op te geven.

Madoera is weinig enthousiast over onze komst. Al van zee uit kunnen we zien, dat de mannen zich op de steiger verzamelen. De bamboesperen steken boven hen uit. Het is goed, dat we een Indonesische begeleider hebben meegekregen. Nog voor we vastgemaakt hebben heeft hij de zaak al uitgelegd. Het zijn vrienden... een Australische en een Amerikaansche fotograaf... ze komen een film maken...
Ik knik vriendelijk tegen de horde. Erg spontaan reageeren ze nog niet. Er blijft iets van wantrouwen in hun oogen. En misschien ook wel van teleurstelling.
Maar Frank krijgt het stel uit de plooi. Hij heeft actie noodig. Er wordt een scène in elkaar gezet. De Madoereezen zien in de verte een schip aankomen. Ze rennen naar de kust. Ze turen uit over de zee. Eerst nemen zij een afwachtende houding aan. Dan zien zij, dat het vrienden van de overwal zijn. Ze steken hun speren in de lucht en schreeuwen met fanatieke gezichten „merdeka".
Ze spelen hun rol goed. En Frank draait.
Omstuwd door de nieuwsgierige bevolking wandelen we naar het politiebureau. Kleine jongens willen met alle geweld de cameratasschen dragen. Het is een heele drukte. De politie is erg gevleid door het bezoek. Een paar dagen geleden hebben zij het bestuur van de Japanners overgenomen. En nu al meteen buitenlanders... Het spijt hen, dat ze niets anders kunnen aanbieden dan een glas water. Eén van de agenten wordt gauw uitgestuurd om wat pisangs te koopen. De bevolking dromt voor het huis samen. De politie moet hen aansporen door te loopen. Het heele dorp is in opschudding.
Een inspecteur legt in slecht Engelsch uit wat er de laatste dagen gebeurd

is. De Japanners op het eiland waren gevangen gezet. Onder politiebewaking waren zij in een gebouw opgesloten. Op een gegeven oogenblik ontwikkelt zich het volgende gesprek.
„Hoeveel man politie is hier?"
„Ongeveer vijftig man."
„Hoeveel ammunitie hebben jullie?"
„Veel".
„We willen nog één keer lekker eten. Over drie uur zijn we toch allemaal dood."
De politie lacht erom. De Japanners zijn echter ernstig. De oudste marineofficier Watanabe doet het woord.
„Breng ons witte kool, eieren, kip en vruchten."
De politie weigert dat. Watanabe blijft aandringen. Hij herhaalt zijn dreigement. Tenslotte brengt de politie het gevraagde. Aan het vreemde verhaal wordt weinig geloof gehecht. De Japanners doen zich intusschen tegoed.
Drie uur later klinken de eerste ontploffingen. Het zijn de ammunitieopslagplaatsen van Batoporon. Een hooge kolom aarde gaat de lucht in. Meer ontploffingen. Op verschillende plaatsen tegelijk. Er ontstaan branden. Opslagplaatsen gaan in vlammen op. Zware projectielen suizen door de lucht. Links en rechts klinken knallen. Hier moet een systematische voorbereiding aan voorafgegaan zijn. Waarschijnlijk zijn tijdbommen op vele plaatsen gemonteerd.
Kapitein Watanabe komt naar buiten. Met een grijns van voldoening luistert hij naar de ontploffingen. Het werk is goed gedaan. De bewakers trachten hem naar binnen te sturen. Met minachting kijkt hij op hen neer. Dan haalt hij een handgranaat uit zijn zak. Met een grimmige bijt rukt hij de veiligheidspen eruit. Hij telt. Dan duwt hij het projectiel tegen zijn buik. Een knal.. het lichaam van kapitein Watanabe spat uit elkaar. Een tweede knal. Luitenant Yosikawa heeft het voorbeeld gevolgd. De bloederige resten van de beide lichamen liggen verspreid over het pad. Een valsch gebit komt in de goot terecht. Vliegen drinken zich vol aan het versche bloed. Als een zoemend zwart leger strijken zij over de plaats des doods.
De politie kijkt in machtelooze verbazing toe. De ontploffingen klinken voort tot diep in het begroeide terrein.

Frank ensceneert. Nog steeds hebben nu en dan ontploffingen plaats. Dikke balken branden nog. De vlammen leven op in den zeewind. Verwrongen ijzeren geraamten verhalen van de kracht der vernieling. Leege koperen hulzen zijn de stille getuigen van evenzoovele ontploffingen.
De politiemannen spelen met ernst hun luguber spel. Met effen gezichten

TRAM IN BATAVIA
De Luitenant Gouverneur-Generaal kan het van zijn paleis uit lezen...

wijzen zij elkaar de bloedsporen. En daar een opengereten voet. De vliegen zoemen om hun mond. Zwijgend delven zij een graf.
De camera van Frank draait. De eene rol na de andere wordt belicht. Frank werkt met volle overgave. Het is een goed verhaal. En exclusief.

De Madoereezen wuiven ons vriendelijk na als het motorbootje losmaakt en weer koers zet naar Soerabaia.

★

De auto van den Engelschen majoor Finley, een vertegenwoordiger van de RAPWI, staat voor het Oranje Hotel.
„Kunt u mij zoo ver meenemen, majoor?" vraag ik.
De majoor draait zich naar het portier. Even weifelt hij. Maar dan zegt hij: „Sorry... maar ik heb de Indonesische autoriteiten beloofd geen Nederlanders in mijn auto mee te nemen... so, I am sorry, but I hope you will understand..."
Hetgeen ik niet doe.

Soerabaia, Zaterdagavond 6 October
De nachtexpres staat onder stoom op het station van Soerabaia. In een van de eerste klas rijtuigen zit een gezelschap Australiërs. Drie vrouwen, een jongen en een klein meisje. Frank Worth en ik sluiten ons erbij aan. We hebben allemaal hetzelfde reisdoel: Batavia.
„Zeg, Frank... denk erom, hoor.. vandaag ben ik een Australisch oorlogscorrespondent... dat is gemakkelijker omdat het allemaal Australiërs zijn... ik heet weer Andrew Curtiss, maar ik kom uit Melbourne."
„Hm... heb je papieren om dat te bewijzen?"
„Geen enkel".
Frank fronst zijn wenkbrauwen.
„Een perskaart?"
„Ook niet".
„En een kaartje voor de trein?"
„Ik zal wel uitkijken... ik heb er trouwens niet eens geld voor."
Op dat oogenblik rijdt de trein langzaam onder de overkapping uit. Het avontuur is begonnen. En er is geen terug meer mogelijk.
De Indonesiërs beginnen al meteen met de eerste contrôle. Jonge kerels in vreemde uniformen. Vrijheidshelden met een vlassig baardje en lange, vette haren diep in hun nek. De meesten hebben een Japansch zwaard. Sommigen een revolver. En er zijn er ook, die alleen maar een leege revolvertasch dragen. En wollen handschoenen. Hooge rijlaarzen geven nog meer kleur aan hun indrukwekkende verschijning.
„Papieren...," vragen zij telkens, „papers?"
Frank heeft alles klaar. Een briefje namens Soekarno, waarin staat, dat hij als gast van de republiek reist en als zoodanig behandeld dient te worden. Dat doet wonderen. Ook voor zijn karabijn heeft hij een bewijs. Maar toch hebben we de karabijn maar wat weggestopt achter onze koffers. De Indonesiërs hebben het echter al lang gezien.
Als Frank zijn papieren heeft getoond vragen ze meestal niet eens naar de mijne. Als ze het een enkele keer wel eens doen brom ik een paar ingewikkelde Engelsche zinnen, maak een paar handbewegingen waaruit ze moeten concludeeren, dat Frank en ik een eenvoudig onscheidbare eenheid vormen en in het uiterste geval haal ik een van de camera's uit de tasch, laat de leege spoel even ratelen terwijl ik ernstig door de zoeker loer. En meestal vinden ze dat dan zoo interessant, dat ze „thank you" zeggen, salueeren en de deur dichtschuiven. Een paar minuten later stapt er dan iemand anders binnen, die het onderzoek weer van voren af aan begint.
De nachtexpres stoort zich weinig aan zijn naam. Het gaat slechts langzaam voorwaarts. Eindelijk stoomen we Solo binnen. Dadelijk is er een heele drukte. Alle reizigers moeten den trein verlaten. Wij doen natuurlijk of we niets begrijpen. En als het ons in slecht Engelsch wordt uitgelegd

knikken we hevig, maar blijven niettemin zitten. Dan confereeren ze nog wel even, maar daar blijft het dan bij. Toch voel ik me niet erg op mijn gemak. Ik laat er zoo weinig mogelijk van blijken. Een gevoel van machteloze verlatenheid maakt zich van mij meester. Een gevoel, dat later nog sterker wordt.

„Bersiap... bersiap!" klinkt opeens een kreet over het perron. Het onheilspellende woord wordt in den trein overgenomen. Jonge mannen en vrouwen in uniform dringen naar de uitgangen. „Bersiap... opgelet, er is gevaar". Met zware schoenen en rinkelende zwaarden springen zij op het perron. Opgewonden draven zij langs den trein. „Bersiap!" wordt er nog steeds geroepen. Het klinkt angstwekkend in den nacht. En de zenuwen van de menigte zijn tot het uiterste gespannen. In alles zien zij een aanval op de republiek. Eén ondoordacht woord kan de ernstigste gevolgen hebben.

Na een kort oponthoud zet de overvolle trein zich echter weer in beweging. We sluiten even onze oogen. Meestal laten ze ons dan wel met rust. Maar in Djokjakarta is er weer iets.

Een heetgebakerde jongeman stapt de coupé binnen. Met woeste oogen staart hij naar het raampje, waarachter Frank en ik zitten. Wij begrijpen er niets van. Met een nijdigen ruk trekt hij zijn zwaard uit de schede. Onbeheerscht krabt hij een aanplakbiljet los van het glas. Anderen komen achter hem staan.

„Wat is dat... wat doe je?" vragen ze in het Maleisch.

„Dat aanplakbiljet... weet je wat er op stond?"

„Nou...?"

„Nica bewaren!"

De beschuldigende blikken van de jongelui gaan van Frank naar mij. Waarschijnlijk worden wij ervan verdacht papiertjes met anti-republikeinsche propaganda op de ruiten te plakken. Frank begrijpt er niets van en ik tuur dom voor me uit. Dat papiertje hebben ze er zelf in Soerabaia opgeplakt. En er staat in het Engelsch niets anders op dan „Nica – beware of the Indonesians". Maar in zijn opgewondenheid las de jongeman „Nica – bewaren..." en ontstak in verontwaardiging. Een ander plakt actief een nieuwe slogan op de vrijgekomen ruit. Met *Once free forever free* zetten we de reis voort.

Om vier uur in den middag rijden we Bandoeng binnen. De trein staat nauwelijks stil of de coupé is vol functionarissen, die allemaal door elkaar praten. We moeten uitstappen. Het is niet verantwoord door te reizen. Tusschen Bandoeng en Batavia dwalen moordende en roovende benden rond. Die schrikken er niet voor terug een trein tot stilstand te dwingen. En elke blanke wordt vermoord.

We luisteren met beleefde belangstelling. De verhalen maken echter niet veel indruk op ons.

„In uw eigen belang raden wij u aan in Bandoeng te blijven," dringen een stationschef, een inspecteur van politie, een officier van het Republikeinsche leger en een Engelsch-sprekende Chinees aan.

„We gaan zelf wel eens kijken," belooft Frank den menschen heel laconiek. En we blijven zitten. Met vijftien minuten extra-vertraging zet de nachtexpres zich zuchtend in beweging. In Tjimahi herhaalt zich een en ander.

„Maar gaat u dan even naar de politie... hier op het perron," vragen ze daar.

Frank is onvermurwbaar.

„Laat de politie maar hier komen."

Tenslotte wordt de druk te zwaar. We durven de verantwoording niet langer op ons te nemen. Wel voor onszelf. Niet voor de vrouwen en kinderen. In Krawang stappen we uit. Onmiddellijk dringt het publiek op het perron nieuwsgierig om ons heen. De atmosfeer is geladen. Een van de Indonesiërs klimt op een kist en vraagt om stilte. Hij maant de menschen aan tot kalmte. Deze reizigers zijn geen Hollanders. Het zijn Australiërs. Laat iedereen rustig zijn gang gaan en toonen in een geordende maatschappij te leven. Schaart gij u onder de bevelen van de republiek? Een dof gemompel gaat over het perron. Welnu, doet dan wat uw leiders u vragen. Onwillig verspreidt het publiek zich. In de wachtkamer worden onze koffers onderzocht. Bij Frank wordt een doosje patronen gevonden. Eerst wil men die in beslag nemen. Frank protesteert krachtig. Tenslotte krijgt hij ze terug.

VREEMDELINGENVERKEER
Java zien en onderweg sterven...

„Hoe laat gaat er een trein naar Bandoeng?" vraag ik aan iemand in uniform. Er blijkt echter geen sprake te zijn van teruggaan. Alleen Frank kan met de eerstvolgende trein mee. Hij heeft een tooverbriefje van Soekarno. Wij moeten wachten op een of ander geheimzinnig bericht uit Bandoeng. Hetgeen wel even kan duren.

De houding van de menschen hier is behoorlijk. Maar zij doen hun eigen zin. Onze bagage wordt in auto's geladen. Zelf moeten we erbij. Intusschen rijdt de trein voor Bandoeng binnen. Frank stapt in. Hij belooft onmiddellijk maatregelen te nemen om ons te bevrijden. Op het laatste oogenblik

herinner ik me, dat ik een actentasch met papieren onder mijn arm heb... brieven, artikelen, legitimatiebewijzen allemaal in het Nederlandsch en ten name van ... Alfred van Sprang.
Als de trein al rijdt slinger ik die tasch bij Frank naar binnen.
„Je bent je actentasch vergeten," schreeuw ik er achterna. En Frank heeft geen gelegenheid meer om tegen te spreken. Het is een ware opluchting. Maar als ik me omdraai naar het perron bekruipt me weer een gevoel van machtelooze verlatenheid. Daar staan we. Een paar weerlooze blanken in een vijandige omgeving. De menschen staren ons met haat in hun oogen aan. Rassenhaat. Tientallen kilometers in den omtrek is niemand om ons te helpen. Onze stem zal niet gehoord worden...
In het gebouw van de BKR (de toenmalige naam van de tegenwoordige TRI) worden we in een leege kamer opgesloten. De commandant maakt zijn verontschuldiging voor de slechte accomodatie. Een paar dagen geleden hebben zij het bewind pas van de Japanners overgenomen.
Eten kunnen wij in een Chineesch restaurant... als we het zelf betalen. Een paar Indonesiërs met geweren gaan met ons mee. De inwoners van Krawang kijken ons raadselachtig na. Zelf weten we ook niet goed of we bewaakt dan wel beschermd worden.
De dorpsgek troont voor het Chineesche restaurant.
De bewakers trachten de vrouwen te kalmeren. De man doet geen kwaad. Maar deze Australische vrouwen spreken Maleisch. En zij hooren hoe de man de bevolking ophitst. Alle blanken moeten uitgeroeid worden. De Nica is de grootste vijand van de Indonesiërs. Zij moeten eerst worden gedood onder de leuze: Indonesië voor de Indonesiërs. Om zijn woorden kracht bij te zetten voert hij een lugubere krijgsdans uit. Met rhythmische bewegingen zwaait hij zijn getrokken zwaard door de lucht. Ineens verstrakken zijn passen. In passioneele overgave staart hij verwezen voor zich uit. En brengt een stram saluut. Doch dan verslappen zijn spieren zich weer. Met beide handen omklemt hij zijn zwaard, valt uit naar voren, maakt een krachtige beweging alsof hij iemand onthooft, doet dan weer schielijk enkele passen terug om nogmaals aan te vallen.
De meeste Chineesche schotels blijven onaangeroerd op tafel staan.

Er zijn geen bedden. Geen dekens. Geen stoelen. En geen licht. Een kale kamer met een paar matten op de vloer. En een keteltje koude thee met één glas. Er komt zoo niet veel van slapen. Voor de deur staat een wacht. Achter het open, getraliede venster naar den tuin verschijnt telkens een nieuwsgierig gezicht. Soms komt een van de mannen binnen. Met een onverschillige grijns trekt hij zijn zwaard en voelt met de nagel van zijn duim of het scherp is. Tusschen zijn tanden sist hij dan „Morgen worden jullie afgemaakt." Het is een dreigement, waar ik voorloopig weinig geloof aan

hecht. De houding van de BKR is niet zoo. Maar wel denk ik met onrust aan het oogenblik, dat zij er achter zullen komen, dat een van de Australiërs... een Nederlander is.
„U mag van geluk spreken, dat u Australiër bent" merkte een van de BKR leiders vanmiddag op, „wij keuren het niet goed, maar de bevolking hier is erg opgewonden... panas... en een Hollander zou het hier slecht vergaan."
Deze geruststelling kan me slechts weinig opvroolijken.

Eindelijk. Om elf uur in den ochtend begint men eenige belangstelling voor ons aan den dag te leggen. Een voor een worden we verhoord. Ik ben de laatste. Daar ik echter uitsluitend Engelsch spreek is er een tolk noodig. Een van de Australische dames wordt aangewezen. Zij spreekt wel Maleisch... en weet evenmin als de Indonesiërs, dat ik een Hollander ben.
Achter een tafel zitten enkele Indonesiërs in uniform. Ze kraken in het Japansche leerwerk. Een stapeltje papieren voor zich. En een pakje sigaretten. Veel indruk maken zij niet. En zij weten ook niet goed wat zij zullen vragen.
„Uw naam?"
De tolk vertaalt alles geduldig hoewel ik natuurlijk zelf de vragen al verstaan heb.
„Mag ik Uw papieren zien?"
Nu komt het aan op vlot liegen. Mijn papieren zijn in Japansche handen gevallen. Ik ben alles kwijt. Nu ben ik juist op weg naar Batavia om nieuwe papieren aan te vragen. Het is tegenwoordig ontzettend lastig geen papieren te hebben.
Alhoewel ze niet erg enthousiast naar mijn verhaal luisteren vragen ze niet verder. De eerste aanval is afgeslagen. En meteen ga ik zelf tot den aanval over.
„Prachtige schoenen heeft u daar aan," wijs ik op de schoenen van een der functionarissen. De list gelukt. Ze kijken allemaal naar de schoenen. De tolk vertaalt de nonsens. De man lacht. Ik stel voor van schoenen te ruilen. Hij schudt verlegen van nee. Een vriend heeft ze pas van Bali meegebracht. Voor vijftien gulden. Ik verzeker hem, dat ik nog nooit zulke mooie schoenen voor zoo'n belachelijk lage prijs heb gezien. Hetgeen hij erg plezierig vindt.
Maar dan verander ik van toon. Grof spel heeft vaak succes bij eenvoudige menschen. Achteloos haal ik mijn broek wat op. Dan kijk ik op mijn horloge. „Mooi — en hoe laat gaat de trein naar Bandoeng?" Met beide handen steun ik zwaar op de tafel van den inspecteur van politie. Dreigend leunt mijn lengte over hem heen.
„We hebben nog geen bericht uit Bandoeng", antwoordt hij.

„Alles goed en wel, maar daar kunnen we toch niet op blijven wachten," suggereer ik, „de zaak is onderzocht, u weet wie we zijn, nietwaar... dus welk bezwaar zou er nog kunnen zijn."
Tenslotte heb ik liever geen bericht uit Bandoeng.

We zitten in de stationswachtkamer.
Met een groote, Maleische brief, waarin alle gegevens over ons staan. En met 120 gulden aan spoorkaartjes. De buffetchef durft ons met een brutaal gezicht twee gulden voor een kopje slappe thee te rekenen. Waarmee hij bewijst een knap psycholoog te zijn.
Er mag niemand anders in de wachtkamer. Een schildwacht bewaakt de deur. In spanning wacht ik op den trein. Inwendig voel ik me zeer opgewonden. Een dergelijke reis eischt wel iets van je zenuwen. En één ondoordacht woord kan zelfs nu nog fatale gevolgen hebben.
Plots groote consternatie op het perron. De menschen kijken allemaal naar buiten. Nieuwsgierig ga ik voor het raam staan. Op het stationsplein staan twee auto's. De voorste met een... Amerikaansche vlag. Er stapt een groote, zware figuur uit. In uniform. Een machtige adelaar op zijn pet. Een revolver opzij. Nog iemand in uniform. Iets minder imposant. Dan een Chineesche sergeant van de RAF. En een Chinees in burger. Met groote, vastberaden stappen beenen zij door de verbijsterde menigte heen. De kaartjesknipper laat zijn tang sprakeloos zakken. Het publiek op het perron gaat zwijgend opzij.
De man met de adelaar doet de deur van de wachtkamer open. Het is Ralph Coniston. Een Amerikaansch oorlogscorrespondent in dienst van het Nederlandsche persbureau „Aneta".
„Alles allright?" vraagt hij.
Wijdbeens gaat hij in de wachtkamer staan. Monsterend kijkt hij rond. De Indonesische functionarissen verzinken in het niet. Ralph zet een zware stentorstem op. Hij wil weten met welk recht wij hier zijn vastgehouden. Waarom wij niet onmiddellijk naar Bandoeng zijn teruggestuurd. Hoe zij het in hun botte hersens halen Australiërs een dag en een nacht vast te houden. De Chinees in burger vertaalt alles. En achter zijn hand voegt hij er dreigend aan toe: „De Amerikaansche officier is erg boos".
De Indonesiërs knikken schuldbewust. Zij gelooven minstens, dat generaal Mc Arthur hun de les staat te lezen. Verlegen draaien ze een beetje met hun Japansche zwaarden. De macht is aan het tanen. Als ondeugende schooljongens luisteren ze naar de vloed van scherpe woorden. Ralph Coniston schrijft met een ernstig gezicht een dagorder. Jimmy vertaalt woord voor woord. De Indonesiërs beamen het. Het zal nu niet meer gebeuren. En het geld van de spoorkaartjes zullen ze natuurlijk teruggeven. En benzine voor de auto's is er ook.

In de beste stemming rijden we terug. Een beetje luidruchtig. Maar alle opgekropte zenuwen moeten een uitweg zoeken. Hier en daar worden we aangehouden. Een Indonesische schildwacht bij een wegversperring. Ralph steekt zijn hoofd met de imposante pet uit het portier en buldert in nadrukkelijk Maleisch met een zwaar New Yorksch accent:
„Kamoe polisie?... Maoe apa?"
De schildwacht trekt de boomstam weg en gaat bescheiden aan den kant staan. Ralph beloont hem met een bevelend „Tabé!"
En zoo rijden we Bandoeng binnen.

STRIJD

„Toen de Onafhankelijke Indonesische Staat werd gesticht, waren de leiders over het algemeen vroegere functionarissen en collaborateurs van Japan"
Soetan Sjahrir in zijn essay „Onze Strijd"

Bandoeng, October 1945, Hotel Preanger

Kondo is de Japansche tolk in het Preanger Hotel.
Hij heeft een houten hand. Zelf vertelt hij zijn hand verloren te hebben bij het schaatsenrijden in New York. Anderen beweren, dat zijn hand als straf na een ernstig vergrijp is afgehakt. Maar in ieder geval is hij de man, die voor mij een interview met generaal-majoor Mabuchi, bevelhebber van de Japansche troepen in West-Java, moet arrangeeren.
Een telefoongesprek. Een vloed van korte klanken. Het herhalen van eenzelfde woord.
„De generaal verwacht u vanmiddag om vijf uur."
De auto van het hoofdkwartier rijdt me erheen. Kondo gaat mee als tolk. Generaal-majoor Itsuo Mabuchi is een kleine man met een stekelige snor en slechte oogen. Hij spreekt geen woord Engelsch. Maar aan zijn gezicht te oordeelen vertelt hij me allerlei vriendelijke dingen. Een Japansche oppasser schuift voorzichtig drie kopjes zwarte koffie tusschen ons in. Zonder te proeven weet ik al, dat het vloeibare suiker is.
De tolk vertaalt.
„De generaal laat zeggen, dat hij het prettig vindt met u kennis te maken".
Dat betwijfel ik. En over een kwartier zal hij het zelfs betreuren me ontmoet te hebben. Maar voorloopig beseft hij dat nog niet. En dus interesseeren we ons hevig voor elkaar. Allemaal middels de tolk.
Dan vat ik de koe bij de horens.
„Ik ben erg verlegen om een auto. Die groote afstanden hier in Bandoeng. De generaal kan mij daar misschien wel aan helpen. Zoover ik weet heeft hij nog alles in handen."
De generaal voelt onmiddellijk het netelige van het onderwerp aan. Met een pijnlijke trek over zijn gezicht wrijft hij kreunend over zijn kaalgeschoren hoofd. Dat doet elke ontwikkelde Japanner. En hij zuigt speeksel tusschen zijn tanden door. Dat hoort er ook bij. De conversatie tusschen de generaal en de tolk is zichtbaar moeilijk. Er wordt een order gegeven. Ik slurp schijnbaar achteloos wat van het koffievocht naar binnen. „De

generaal kan u wel een auto leenen," brengt de tolk over. Maar daar ben ik niet tevreden mee. Alles of niets.
De generaal krabt nog eens. Kreunt. Trekt leelijke gezichten. Zegt erg veel in onverstaanbaar Japansch. Maar een kwartiertje later heb ik mijn auto toch. De generaal slaat zelf het portier dicht. En laat de tolk vragen of ik nog eens aankom.
Er zijn maar weinig generaals, die dat aan oorlogscorrespondenten vragen...

★

Bandoeng, Dinsdag. In den afgeloopen nacht hebben opgeschoten Indonesische jongens zich toegang verschaft tot de woning van den voorzitter van de afdeeling Bandoeng van het Komite Nasional. Bij het hooren van vreemde stemmen in de salon heeft de heer Samsoeridjal zich in de badkamer verstopt. De jeugdige indringers hadden het echter niet op hem gemunt. Zij hebben de bekleeding van de stoelen en de gordijnen meegenomen.
Waarschijn.ijk heeft dit incident dus geen politieke beteekenis.

★

Een aardig verhaal. En een betrouwbare bron. De verteller en de hoofdpersoon staan in nauwe relatie. Ik kan wel wat copij gebruiken. Met een legervliegtuig stuur ik het volgende naar Batavia: Er waren slechts enkele ingewijden in het complot. Pstt... de Japanners een kilometer of zes hier vandaan willen ons hun wapens geven... nee, niet officieel natuurlijk... maar uit sympathie voor onze onafhankelijkheidsbeweging... de nacht en de plaats zijn al afgesproken... maar praat er niet verder over... de Engelschen mogen het niet weten.
De Engelschen komen er toch achter. De Japanners krijgen duidelijke instructies. Met veel verontschuldigingen vertellen zij de bende vechtlustige Indonesische jongeren, dat het aardige plan niet door kan gaan.
„Dat is verraad!" schreeuwen de ridderlijke strijders, „een man een man, een woord een woord... en als die Japanners zoo onbetrouwbaar zijn... nou, dan gaan we die schietdingen zelf halen."
De leider voelt er niets voor. Er zit wel wat al te veel risico aan vast.
„Je bent bang!" hoont een snotneus, die een paar maanden geleden nog een slechte leerling op school was en nu ineens majoor in het rebellenleger is, „je bent een lafaard!" En met zijn Japansche zwaard slaat hij op tafel.
„Als jij het niet durft dan zal ik het doen... vrijwilligers voor!"
Met een-en-zestig dappere, onverschrokken kwajongens sluipt hij heel stil in den nacht naar de Japansche kazerne. Een listig plan van overval

kant en klaar in zijn hoofd. En trots en vereering in het verschiet. De Japanners staan hem volledig voorbereid op te wachten. Met de routine van jaren intensieven oorlog rekenen zij snel en afdoende af met de bende. Dertig dooden. Dertig gevangenen. En twee man zien kans te vluchten om met een kloppend hart te gaan vertellen, dat de majoor en zijn negen-en-vijftig man voorloopig niet zullen terugkeeren.

★

191235 EXBANDOENG STOP INDONESIERS BANDOENG OP AANSPORING BINNENLANDSCHE ZENDERS BEGINNEN GROOTERE ACTIVITEIT ONTPLOOIEN STOP VELE WINKELS RESTAURANTS PASARS VANDAAG GESLOTEN WEIGERING EUROPEANEN TE VERKOOPEN STOP OPVALLEND VEEL INDONESIERS VAN BUITEN BANDOENG SLENTEREN IN BINNENSTAD EN TREDEN STEEDS BRUTALER OP STOP EUROPEANEN WORDEN UIT HUN HUIS GEZET MEUBILAIR WORDT WEGGEHAALD STOP ER HEBBEN AANSLAGEN PLAATS STOP TEGENMAATREGELEN WEGENS ONTBREKEN GEZAG ONMOGELIJK EIND VANSPRANG

★

Beste John,

De orde en rust zijn in Bandoeng hersteld door ... de Japanners. Misschien geloof je dat niet. Maar ik durf te beweren, dat een groot aantal inwoners van Bandoeng waarschijnlijk zijn leven te danken heeft aan het Japansche leger. De putsch van de Indonesische nationalisten is op een volslagen mislukking uitgeloopen. Waarschijnlijk is er op het laatste oogenblik iets tusschen gekomen. In ieder geval kwam het hierop neer: de Japanners hebben zich maar niet zonder slag of stoot laten ontwapenen zooals bijvoorbeeld in Soerabaia. Integendeel, ze hebben even flink van zich afgebeten met het resultaat, dat zij de situatie in een halven dag volkomen meester waren. Het zal den Indonesiërs heugen. Japanners houden niet van halve maatregelen. En toen ze eenmaal de kans kregen om hun wraakgevoelens op de Indonesiërs te koelen toen hebben ze dat ook meteen gedaan. Overal loopen op het oogenblik Japansche patrouilles door de stad. Indonesiërs worden op straat aangehouden en gefouilleerd. Als ze een rood-wit speldje dragen prikken de Japansche soldaten dat diep in hun neus. Of ze hangen het aan een oorlelletje. In de zakken van een

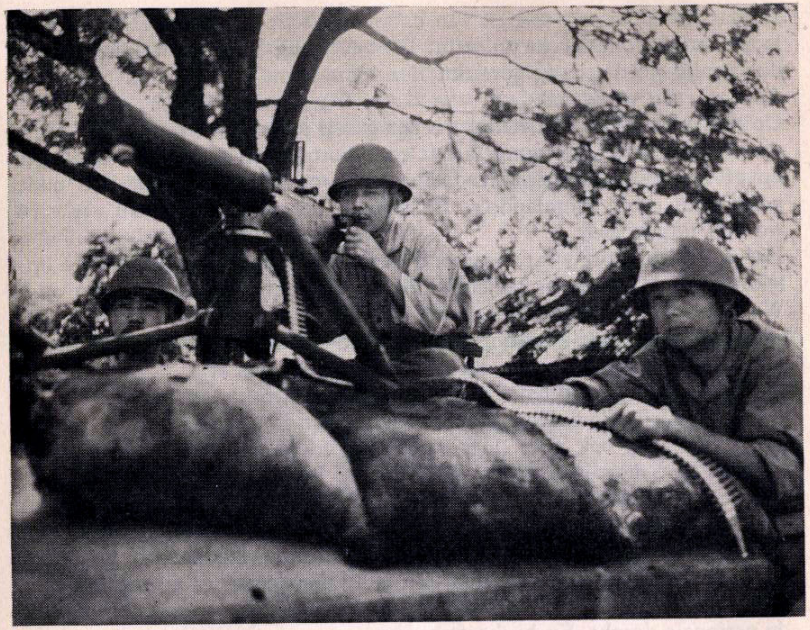

JAPANNERS ACHTER MITRAILLEUR *Zij herstellen orde en rust in Bandoeng*

Indonesiër vonden ze een stuk of wat revolverpatronen. De Japanner vroeg of hij die dingen wilde houden. De Indonesiër knikte. Daarop dwong de Japanner hem de dingen een voor een in te slikken. Om zeker te zijn, dat ze er inderdaad in zaten schudde hij hem nog eens flink heen en weer. Tevredengesteld heeft hij hem daarna weggestuurd.
De Japanners gaan ook graag de kampongs in. Niet zelden volgt er dan een schietpartij. Japanners en Indonesiërs in Bandoeng schijnen ineens aartsvijanden te zijn. En dat demonstreert weer eens hoe verward alles hier in Indië ligt.

★

Garoet, begin November 1945

Rustig hobbelen we Bandoeng uit.
Desmond Davis, een jonge cameraman van het Britsche leger, Gonnie, de roekelooze, Britsch-Indische bestuurder van de jeep en ikzelf. Verder nog een paar tasschen met camera's. Ongemoeid rijden we naar het

zuiden. Er is weinig te zien van nationalistische activiteit. Hier en daar loopt een Indonesiër in uniform. De bevolking kijkt nauwelijks op. Op de sawahs wordt rustig gewerkt. Een tikar komt ons krakend tegemoet. Alles is even vreedzaam.
Op een grasveld in Tjitjalengka is een groep jongemannen aan het exerceeren. In burger. Sommigen met een vooroorlogsche pet van ons leger op of met een witte zeilpet. De meesten op bloote voeten. Een oude politieman geeft commando's. En scheldt als de commando's verkeerd worden uitgevoerd.
Dat is net de stuff waar Desmond naar zoekt. Een filmpje over de opleiding van de Indonesische jeugd. En nog wel met een mooie achtergrond. We stoppen. Met de camera's om slenteren we het veld op. De exercitie wordt onmiddellijk gestaakt. Uit een van de omringende huizen komt een dikke Indonesiër in sarong en op sloffen op ons af.
„Good morning, gentlemen," groet hij vriendelijk, „ik ben het hoofd van het district hier. Kan ik iets voor u doen?"
Wij stellen ons ook voor. Het districtshoofd is erg ingenomen met het bezoek. Wij moeten even in zijn kantoor komen. Een kop koffie. Een glaasje saké. Een paar pisangs. En een stukje papaja. De man heet Raden Mamoen Soema di Pradja (hetgeen Soendaneesch is voor Bloem van de Stad). Zijn vader was regent van Batavia onder het Nederlandsche gezag. Zelf is hij meester in de rechten. Nu is hij districtshoofd en tegelijk chef van de politie. Een geloovig man en een toegewijd Indonesiër. Hij draagt de nationale dracht. En hij heeft gezworen tusschen zonsopgang en zonsondergang niet te drinken, te eten en te rooken zoolang zijn land nog strijdt voor zijn onafhankelijkheid.
„U spreekt heel goed Engelsch," prijs ik hem. Met evenveel recht zou hij mij eenzelfde compliment kunnen maken. Desmond volgt met zichtbare spanning ons gesprek. Met angst en vreeze wacht hij op een verspreking welke mijn ware nationaliteit zou verraden. Raden Mamoen vertelt, dat hij zoo graag eens naar Amerika zou willen. Ik vertel hem maar niet, dat ik er ook veel voor voel. En met een blik naar Desmond neem ik nog een slok van de Japansche rijstwijn.
Dan vertellen we, dat we willen filmen en fotografeeren. De jonge recruten worden aan het werk gezet. Raden Mamoen legt uit, dat het geen militairen, maar toekomstige politiemannen zijn. Daar gelooven we natuurlijk niets van. Overigens maakt het niet zoo erg veel verschil uit.
De jongelui doen verschrikkelijk hun best. Ze voelen de verantwoording. In de buitenlandsche bioscopen zullen zij straks de tolk van de Indonesische jeugd zijn. En ze marcheeren. En salueeren. Ze draven in de gloeiende zon. En laten zich plat op het gras vallen. In ongelijke paradepas stampên ze op de camera los. Bij het commando „links uit de flank"

gaat de helft natuurlijk rechtsom. Maar als ze de nationale groet moeten brengen trekken ze allemaal een even verbeten gezicht en brullen in koor een daverend „merdeka" over het vreedzame plein. Op den achtergrond waait een rood-witte vlag tegen een blauwe lucht.
Uit beleefdheid maakt Desmond nog een close-up van Raden Mamoen. En noteer ik ijverig zijn verzuchting, dat de strijd op het oogenblik een strijd alleen met moreele kracht is daar de Japanners alle vuurwapenen hebben afgenomen.
En dan stappen we maar weer gauw in.

★

En president Soekarno seint een zwak protest aan collega Truman AZIATISCHE GOODWILL JEGENS AMERIKA WORDT IN GEVAAR GEBRACHT DOOR FEIT DAT NEDERLANDERS VOORTGAAN AMERIKAANSCHE UNIFORMEN TE DRAGEN KOMMA VELDFLESSCHEN MET USA TEEKENS EROP EN BLIJVEN RIJDEN IN USA TRUCKS ONDANKS WAARSCHUWING VAN AMERIKA STOP VERZOEK BEMIDDELING ONTWAPENING EN EVENTUEELE EVACUATIE ALLE MANNELIJKE BURGERS VAN HOLLAND VAN MILITAIREN LEEFTIJD STOP PRESIDENT SOEKARNO.

★

Telefoongesprek in Bandoeng. Aan den eenen kant van de lijn: Hotel Preanger. Aan de andere: een Indonesische telefoniste op de centrale.
Ik neem de haak van het toestel.
„Merdeka!" toetert ze nijdig in mijn oor.
Met een beleefde stem zeg ik:
„Mag ik één-vier-vier-zeven?"
Het antwoord is een nog nijdiger:
„Merdeka!"
Mijn geduld is groot.
„Ja, juffrouw — mag ik één-vier-vier-zeven?"
Blijkbaar mag ik dat niet.
„Merdeka!" zegt ze met hoorbaar toenemende ontstemming.
Dus probeer ik het eens met Maleisch.
„Satoe-ampat-ampat toedjoeh?"
Niets anders dan een bijna brullend:
„Merdeka!"

En een even vasthoudend:
„Satoe-ampat-ampat-toedjoeh!"
We winden ons allebei op. We schreeuwen volkomen langs elkaar heen. En beiden doen we net alsof we elkaar heelemaal niet begrijpen. Maar zoolang ik weiger „merdeka" te zeggen zoolang weigert zij mij aan te sluiten. En dus hang ik scheldend op.

Tien minuten later neem ik de haak weer op.
„Moshi-moshi?" vlei ik met een zoet Tokioosch accent de Japansche woorden voor „hallo".
„Merdeka!" snauwt de juffrouw.
„Ah... anoenè..." imiteer ik met een lange, zangerige uithaal een Japanner, „ah... satu... ampat... ah ampat... anoenè... tudju".
„Satoe-ampat-ampat-toedjoeh," herhaalt de juffrouw gehoorzaam.
„Ah!" stoot ik een instemmende neusklank uit.
De verbinding komt tot stand. Zonder merdeka. Maar met een ietwat wrange smaak in mijn mond.

★

Een brullend commando. Lichamen strekken zich. Voeten stampen op den grond. Rechtsom. Linksom. Halt. Een groep Indonesische jongens oefent zoo elken morgen op de binnenplaats van een onopvallend huis. Er is van de straat af niets te zien. Maar... uit het raam van mijn kamer kijk ik er bovenop.
Exerceeren. Wapenhandel. Presenteert geweer. De geweren ontbreken. Stokken zijn er voorloopig. Maar het principe is eender. De aandacht niet minder. Starre ernst op de gezichten. Volledige overgave. En een gevaarlijke glans in hun donkere oogen.
Maar Boerhanoeddin Ananda, de hoofdredacteur van de nationalistische „Soeara Merdeka", vertelt me een paar uur later met een effen gezicht: „Nee, onzin... er zijn geen Indonesische soldaten in Bandoeng... nee, en we hebben ook geen kazernes hier... en er wordt niet getraind... nee, allemaal praatjes!"

★

Gouverneur Mas Soetardjo neemt geen risico.
Op een groot schoolbord naast den ingang van zijn moderne kantoor staat in zakelijke letters:

Before arranging business in this building everybody has to hand over his weapons to the guards

Dat klinkt pittig. Een tikkeltje Amerikaansch. Of meer Mexicaansch misschien. De wacht vertrouwt mij op mijn goeiige gezicht, dat ik zonder

wapens een bezoek breng aan den goed-beschermden gouverneur van West-Java.
Een poosje Westersch wachten. Een secretaris gaat me voor. De gouverneur zal me graag ontvangen. Daarom is er waarschijnlijk ook een commissaris van politie aanwezig.
Soetardjo is niet zoo jong meer. Even in de vijftig. Hij draagt een licht Europeesch pak. Een kleurige, Javaansche hoofddoek. En hij presenteert Amerikaansche sigaretten, welke hij van een Engelschen vlieger in Batavia heeft gekregen.
Engelsch spreekt hij niet. Het is al zoo lang geleden, dat hij op school... Natuurlijk. Maar gelukkig is er de plaatsvervangend gouverneur Datoek Djamin om als tolk op te treden. De gouverneur vraagt mij wat ik zoo van de nieuwe republiek denk en om het interview niet in de kiem te smoren dien ik wat schadelooze nonsens op. Dan vraagt hij naar de meening van het Amerikaansche volk. Daar praat ik natuurlijk vlot omheen. En evenmin kan ik hem een erg duidelijk antwoord geven op zijn vraag waarom president Truman nog steeds niet geantwoord heeft op een telegram om hulp van Soekarno.
En dan ga ik vragen.
De gouverneur ziet geen gat in een overeenkomst met Nederland op politiek gebied. Daarvoor liggen de eischen te ver uiteen. Wel zou er iets op zakelijk gebied bereikt kunnen worden. De Hollanders zouden dan natuurlijk eerst even de republiek moeten erkennen, maar verder zouden zij dan als vrije menschen hier kunnen leven en werken.
„En wat is uw meening over Soekarno?"
De gouverneur peinst. Hij is uiterst voorzichtig. Meestal confereert hij eerst in het Maleisch met Datoek Djamin voor hij zijn antwoord formuleert.
„Het geheele Indonesische volk erkent Soekarno als zijn leider. Vroeger onder de Hollanders en later onder de Japanners werd Soekarno niet algemeen gesteund. Nu staat iedereen achter hem, de communisten even-goed als wat men noemt de extremisten. Het eenige bezwaar, dat deze beide laatste groepen echter hebben is, dat Soekarno niet snel genoeg handelt. Zij vinden, dat de president teveel tijd verknoeit met praten met de Hollanders en de Engelschen. Zij willen meer actie zien." Het interview heeft weinig actueele waarde. Maar het is van belang voor het contact met Indonesische leiders. En de gouverneur is ook tevreden met de belangstelling van een Amerikaansch journalist.
„Well... goodbye, mister Soetardjo".
„Goodbye, mister Venspreng".
De wacht bij den uitgang kijkt met een raadselachtigen blik den vreemden bezoeker na.

★

111030 EXBANDOENG STOP SPANNING NEEMT STERK TOE EN GROEIEND AANTAL INCIDENTEN STOP INDONESIERS TREDEN BRUTAAL OP STOREN ZICH AAN NIEMAND STOP DAGELIJKS WORDEN MENSCHEN ONTVOERD VOORAL RAPWIWERKERS STOP EUROPEANEN WORDEN UIT HUIZEN GEZET STOP TEGENMAATREGELEN ZEER SLAP STOP INDONESISCHE WINKELIERS BOYCOTTEN EUROPEANEN SOMMIGE WINKELS GESLOTEN STOP AANVOER VERSCHE GROENTEN VLEESCH EIEREN GERING STOP STEMMING DUIZENDEN EUROPEANEN VERSLECHTERT ONDER GEVOEL IN DEN STEEK GELATEN TE WORDEN EIND VAN-SPRANG

★

Mijn buurman voelt zich niet veilig meer. Er worden den laatsten tijd veel menschen ontvoerd. Er hebben overvallen plaats. En hij heeft niets om zich te verdedigen. Behalve een polshorloge... De Mahratta's een paar straten verder hebben een heeleboel geweren. Daar stellen ze niet eens zoo erg veel prijs op. Maar een polshorloge...
Nu heeft mijn buurman geen polshorloge meer. Maar in zijn slaapkamer staat een aardig geweer. Nee, eigenlijk mag dat niet. Stel je voor, dat iedereen een geweer in zijn slaapkamer zou hebben. Belachelijk! Maar eigenlijk mogen er ook geen menschen ontvoerd of zelfs maar vermoord worden. Eigenlijk moet de overheid dat voorkomen. Maar daar ze dat eigenlijk niet kan vindt mijn buurman het eigenlijk wel zoo goed om het dan zelf maar te doen.
En eigenlijk heeft-ie nog gelijk ook!

★

Bijna de heele Brabantiastraat is Japansch. Daar wonen officieren van het Japansche Hoofdkwartier. Tolken. Leden van de liaisonstaf. En op nummer negen domicilieert het Japansche persbureau *Domei*.
„Het is een beetje nauw hier," verontschuldigt chef Murakami, „we zijn pas verhuisd". Inderdaad, er was meer ruimte in het groote drieverdiepingshuis om den hoek. Maar ze hebben nu zooveel ruimte niet meer noodig. En in de kampen doen de menschen het nog steeds met veel en veel minder...
Een voor een komen de correspondenten kennis maken met hun Amerikaanschen collega. Onverstaanbaar praten ze onder elkaar. Bewonderende

opmerkingen over mijn uniform, mijn schoenen en de speldjes met „warcorrespondent".
Er wordt dadelijk slappe thee zonder suiker en melk en lauwe rijstwijn geschonken. Ik heb geen Amerikaansche sigaretten. De Japanners wel. „You prefer Lucky Strike or Camel?"
Sprakeloos kijk ik naar de pakjes. De Japanners lachen slim. Er zijn Amerikaansche sigaretten genoeg op de zwarte markt. Vijf-en-dertig gulden een pakje. Geld speelt geen rol. Er is volop en ze kunnen het straks toch niet meenemen.
In de achterkamer wordt gewerkt.
Elken dag wordt er een gestencild nieuwsblaadje in het Japansch uitgegeven. Niet meer dan een honderd exemplaren. Het nieuws komt uit Singapore. De Britsche Psychological Warfare Division zendt het uit. Een Japansche radiotelegrafist vangt het hier op. De anderen werken de telegrammen uit. Krassen de karakters met de hand op de stencils. En draaien ze af.
Nieuwsgierig kijk ik rond. In de voorkamer staan enorme rollen papier. Een djongos ruimt de vuile kopjes weg. Een baboe is aan het eten koken. In de keuken staat een van de bekende levensmiddelenpakketten van het Amerikaansche Roode Kruis. Een blikje met bacon is halfleeg. De deksel van een blikje preserved butter dient als aschbak. In de hoek een paar flesschen van Diamantpils...
Drie maanden geleden hebben de Japanners zich onvoorwaardelijk overgegeven. Tienduizenden Nederlanders ontberen in slechte kampen nog steeds de eerste levensbehoeften. Het voedsel is onvoldoende. De ligging erbarmelijk. Er is geen behoorlijk stuk kleeding. Geen hulp in de huishouding. En geen ontspanning.
In de Brabantiastraat wonen nog tientallen Japanners in luxe. En zij eten uit de levensmiddelenpakketten, welke het Amerikaansche Roode Kruis heeft gezonden voor de uitgehongerde Nederlanders in de kampen!

★

De Indonesiër kijkt even schichtig om zich heen. Met een zenuwachtige greep trekt hij een paar papiertjes uit zijn zak. Een veeg lijm. In een ommezien zitten ze tegen den muur. Op de winkelruit nog een paar.
Nieuwsgierig gaat een Ghurka achter hem staan. Met een onbewogen gezicht staart hij naar de papiertjes. Zijn lippen vormen de letters. Het is Hindoestaansch... *Azadi ke uiraane bajine do...* en *...ek bhi indonesian Nica se nahinderta...* Slogans van de nationalisten.
De Indonesiër kijkt over zijn schouder om. Zijn gezicht staat erg vriendelijk. Iets van broederschap en lotsverbondenheid. De Ghurka reageert

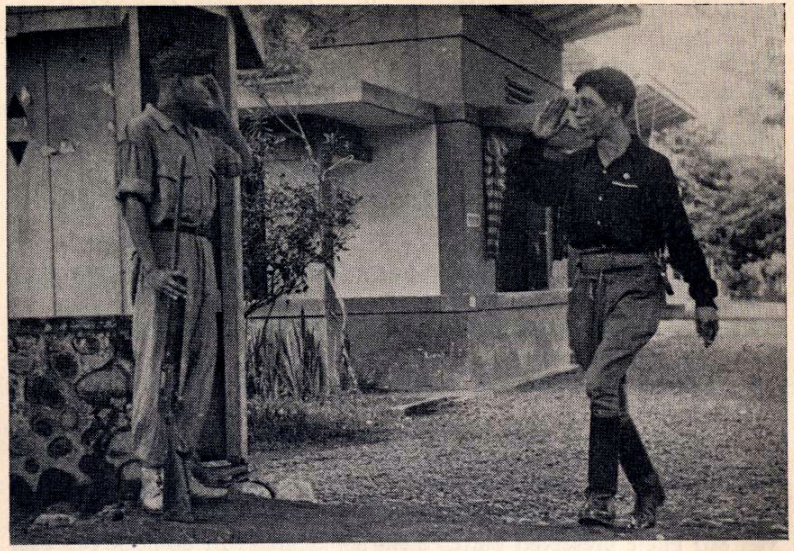

MODERN LEGER

De linksche invloed in de T.R.I....

er echter niet op. Met Oostersche kalmte spelt hij de woorden een voor een. De Indonesiër probeert de instemming van zijn gezicht te lezen.
Ineens pakt de Ghurka hem echter bij den arm. De Indonesiër denkt aan een ruw grapje. Een zuurzoet lachje verraadt zijn twijfel. De Ghurka is echter een en al ernst. Hij beduidt hem de papiertjes van den muur te halen. De Indonesiër is er nog niet heelemaal zeker van of het ernst of spel is. Een snauw geeft hem zekerheid. En dan krabt hij maar vlug de slogans eraf. De Ghurka kijkt hem dreigend aan. Woorden schieten hier tekort. Maar in dien blik ligt zooveel dwingende kracht, dat de Indonesiër er maar snel van door gaat.

★

Soekamiskin is de Europeesche gevangenis van Bandoeng. Een solide, dreigend gebouw met een moderne inrichting. Het is echter tegenwoordig in Indonesische handen. En geheimzinnige verhalen van troepenconcentraties, ammunitiewerkplaatsen en dergelijke dringen nu en dan tot ons door.
Dus rijd ik er op een laten middag eens heen. Zwaar en sterk ligt het daar

in het land. Er is nergens een teeken van leven. Stilte is altijd een waarschuwing .Daarom parkeer ik mijn jeep met de voorzijde naar den hoofdweg. De bel gaat zwaar over. Een luikje in de poort klapt open. Het gezicht van een Indonesiër in uniform verschijnt ervoor. Een beetje verbaasd.
„I should like to see the director," knauw ik onduidelijk.
Het hoofd blijft even nog kijken. Het luikje gaat dicht. De deur open. Er komen enkele bewakers naar buiten. Ze hebben allemaal een revolver. En een uniform. Nieuwsgierig nemen ze mij van onder tot boven op. Ze reageeren absoluut niet op mijn Engelsch. Besluiteloos draaien ze wat rond. Eindelijk komt er een op een idee. Ze beduiden mij even te wachten.
Dan komt er... een Nederlander. Weliswaar in een gestreept gevangenispak met dito hoofddeksel. Maar toch een Nederlander. Ik spreek hem natuurlijk in het Engelsch aan. Met een paar onbenullige vragen tracht ik het een en ander te weten te komen. Veel wijzer word ik echter niet.
„Wat doet u hier?" vraag ik zeer geïnteresseerd.
„O, ik ben hier al tien jaar," vertelt de man met iets meerderwaardigs in zijn stem. En misschien vindt hij zichzelf ook wel veel beter af dan de menschen buiten.
„Zoo... en waarvoor?"
„Moord".
Het komt er uit alsof hij vertelt hoeveel kinderen hij heeft.
„Hoeveel heb je daarvoor gekregen?"
„Twintig jaar. Maar als je goed je best doet gaat er telkens wat af. Ik heb nou nog acht jaar tegoed".
De bewakers beginnen er genoeg van te krijgen. Het gesprek lijkt hen niet erg belangrijk. Ze vertellen den man naar binnen te gaan. Op een heel prettigen toon overigens. Dan ballen ze hun vuisten.
„Merdeka!"
De moordenaar zegt niets. Veel reden om „merdeka" te roepen heeft hij ook niet. Maar erg ongelukkig ziet hij er evenmin uit. In ieder geval leidt hij een rustig en geregeld leven. Oorlogen en vrijheidsstrijden raken hem niet. Hij zat al in Soekamiskin toen de Hollanders nog de baas waren. Hij heeft er met de Japanners de bezetting doorgebracht. Nu zijn de Indonesiërs er heer en meester. En als straks de Hollanders weer terug komen zit hij er nog.
En zijn tijd is nog niet om.

★

Semarang, Hotel du Pavillon, 15 November 1945

Amice,
Je hebt me gevraagd om enkele indrukken weer te geven van mijn bezoek aan Semarang. Dat doe ik met veel genoegen, omdat er nooit voldoende

ruchtbaarheid gegeven kan worden aan de wantoestanden, welke hier nog steeds heerschen.
Nu nog wonen enkele honderden zwakke vrouwen en kinderen in afgekeurde koeliewoningen in het groote Lampersariekamp, terwijl er tientallen prachtige huizen leeg staan in de schitterend gelegen heuvelwijk Tjandi. Bij elke regenbui stroomt het water door de halfvergane daken. Er is nauwelijks een droog plekje te vinden om een matras neer te leggen. Tweeduizend vrouwen slapen nog steeds op den vochtigen grond zonder bank of bed. Regen van eenig belang doet de beerputten overstroomen. Je kunt je wel voorstellen hoe zoo'n kamp er dan uitziet. De vrouwen staan tot laat in den middag de wasch te doen. Het goed moet 's nachts drogen, want den volgenden morgen moeten zij dezelfde kleeren weer dragen. Deuren, ramen en zelfs plafonds — voor zoover niet onder de Japanners reeds verstookt — worden nu nog als brandhout gebruikt. Brandhout van buiten is er bijna niet. De vrouwen krijgen rauwe rijst, die ze zelf maar moeten koken. Als ze brood willen hebben moeten ze het deeg zelf kneden.
De eenige ontspanning is op het oogenblik een mazelenepidemie. Er is geen lectuur. Geen speelgoed en geen muziek. Een paar dagen geleden heeft men voor het eerst sedert de capitulatie wat biscuits met een likje boter gekregen.
Een schrille tegenstelling is dan wel het bezoek, dat ik aan het St. Elisabeth ziekenhuis heb gebracht. In een aparte zaal worden daar Japanners verpleegd. Die zijn in de recente gevechten in Semarang gewond en worden hier liefderijk verzorgd door de zusters Franciscanessen, wie de herinnering aan de behandeling in de Japansche interneeringskampen nog versch in het geheugen ligt. Als het noodig is krijgen deze Japanners evengoed een deel van de schaarsche penicillin. Ze hebben een zacht bed met heldere lakens, goede voeding en zelfs een bloemetje op het kastje ontbreekt niet.
Beneden in den tuin speelt op het oogenblik een koffergramofoon. Een Engelsch officier en een Nederlandsch meisje dansen op het donkere terras. De klanken van een zachte wals verwaaien in den stillen avond. Het lijkt allemaal zoo vreedzaam. Maar een paar straten verder is een vergadering van onruststokers aan de gang. En de van Engelsche vergunningen voorziene Indonesische veiligheidspolitie patrouilleert druk door de stad. Helm op. Geweer over de schouder. En het aan een strenge beperking onderhevige aantal uitgereikte vergunningen gaat ongemerkt over van hand tot hand en doet de politiemacht groeien tot een onvermoede grootte.
Zoo, nou weet je weer iets van de situatie hier. En denk niet, dat ik in een oase leef in een prachtig hotel met alle comfort. De mooie Fransche

naam is het eenige overblijfsel van een reputatie. Achter deze camouflage vind je nu een volkomen verwaarloosd en leeggestolen hotel. In mijn vervuilde kamer is alleen een bed met een matras, een tafel en een paar houten stoelen. Geen kussens, geen lakens en dekens. De kranen loopen niet. De fan draait niet. De telefoon is er niet meer. En personeel komt er niet. Het diner bestaat vaak uit een kwak aardappelpuree met een onaantrekkelijk stukje vleesch plus een zure djeroek. En iedereen kruipt vroeg in bed om de verveling maar te ontvluchten.

★

De brug naar het vliegveld van Semarang staat onder strenge bewaking. Aan den eenen kant een Indonesiër met een karabijn aan de voet en een oude, Nederlandsche helm met een nieuw Indonesisch vlaggetje erop geplakt. Een paar meter van hem af staat een onverschillige Britsch-Indiër.
De veiligheid van deze brug lijkt me in heel slechte handen...

★

Magelang, in de Indonesische gevangenis

Het is een plan van de Engelschen. Zij willen mij de Indonesische gevangenis laten zien. Een paar weken geleden hebben er hevige gevechten in Magelang plaats gehad. Er is zwaar geschoten. Vele huizen dragen er nog de sporen van. Vooral die waar de Britsche ammunitiekisten zonder parachutes door het dak zijn gesuisd... In die periode hebben de Indonesiërs een groot aantal menschen in de gevangenis gegooid. Japanners, Hollanders en Indo-Europeanen. Velen zitten er nog. En de Engelschen hopen een beetje zachte drang uit te oefenen door er met een vertegenwoordiger van een Amerikaansch persbureau aan te komen.
De Indonesiërs voelen er eerst weinig voor. Maar tenslotte bezwijken ze toch voor de sterke overmacht.
Een van de „directeuren" leidt me rond. De Engelsche tolk, die vloeiend Nederlandsch en Maleisch spreekt, maar niet weet, dat ik deze talen ook beheersch, vertelt me onder het loopen, dat deze man zelf drie moorden op zijn naam heeft staan. Onwillekeurig blijf ik wat verder achter hem...
In de eerste cellen zitten Japanners. Allemaal hebben ze een matras. Ze hebben boeken. Speelkaarten. En dagelijks twee eieren voor het ontbijt. Geen woord weerklinkt als we passeeren. Het maakt den indruk of zij het best naar hun zin hebben.
Maar er zijn ook andere cellen. Ik schuif een luikje open in een houten deur. Dadelijk verschijnt er een angstig gezicht voor. Het gezicht van een

jongen. Via de tolk stel ik enkele vragen. Het is een Indo-Europeesche jongen. Tijdens de gevechten hebben ze hem uit huis gehaald, ondanks zijn ziekte. Met een brancard is hij naar de gevangenis gebracht en in een donkere cel opgesloten.
„Ben je nu nog ziek?" vraag ik hem.
„Ja, mijnheer."
„Is er een dokter bij je geweest?"
„Nee, mijnheer".
Ik draai me om naar een van de gevangenisleiders. De man heeft zijn antwoord dadelijk klaar. De jongen heeft nooit verteld, dat hij ziek was.
„Maar hij is op een brancard binnengebracht."
„Daar weet ik niets van."
Onwillekeurig is mijn toon scherper geworden. De Indonesiërs zijn niet erg ingenomen met dit bezoek.
„Waarom wordt die jongen hier eigenlijk vastgehouden?"
„Het is een gevaarlijk type."
„Hoe weet u dat?"
„Kijkt u maar eens naar zijn oogen. Echt het type van den misdadiger."
Ik kijk mijn zegsman eens aan. En kan niet nalaten op te merken, dat er tegenwoordig meer misdadigers buiten de gevangenis zijn dan erin. Maar daar gaat hij wijselijk niet op in.
Een paar cellen verder hangen jongens als apen aan de tralies. Met verwachtende oogen kijken ze naar de bezoekers. „Wat doen jullie hier?" informeer ik kwasi-verbaasd.
De jongens halen onwetend hun schouders op. De meesten zijn eigenlijk nog kinderen. Ze hooren allemaal thuis in het bekende gesticht van Pa van der Steur. Zonder eenige aanleiding zijn zij opgepakt. De angst is van hun smalle gezichten te lezen. Ze leven dag in dag uit in martelende onzekerheid over hun lot.
„Wat heb jij gedaan, dat je in de gevangenis zit?" wil ik van een van de jongens weten. Van overspanning begint hij zenuwachtig te huilen.
„Niets, mijnheer..heusch niets."
Weer draai ik me naar den moordenaar. Met een vragende blik kijk ik hem alleen maar aan.
„Dit zijn vijanden van de republiek. Tijdens de gevechten zijn wij in de rug aangevallen. De zaak is nog in onderzoek."
Veel durf ik niet aan de jongens te vragen. Misschien laten zij zich verleiden tot scherpe opmerkingen of onverstandige onthullingen. Daar zullen zij ongetwijfeld voor moeten boeten zoo gauw ik weg ben.
Uit de cellen met Indonesische gevangenen komen ook protesten. Er wordt geklaagd over een dysenterie-patient, die alle anderen in de cel besmet. En wat verder wordt geschreeuwd: „Lapar... lapar!"

„Wat roepen die menschen?" vraag ik opzettelijk aan de Indonesiërs hoewel ik allang verstaan heb, dat er „honger" wordt geschreeuwd.
De Indonesiërs stellen me dadelijk gerust.
„O, dat is niets... die zijn niet heelemaal wijs." En met een luchtig gebaar in de richting van de cel probeeren ze mijn aandacht te winnen voor de hygiënische inrichting van de keuken.
Mijn plan om te vertrekken valt kennelijk in goede aarde. Heel vriendelijk begeleiden ze ons naar den uitgang. Er worden een paar vormelijke opmerkingen gemaakt. Een stugge grijns eenerzijds. En een overdreven hartelijke lach anderzijds. Een handdruk, waarin wederzijdsche haat besloten ligt.
Met veel gekletter van ijzer sluit de gevangenispoort zich achter mij.

★

171335 EXMAGELANG STOP BETROUWBARE BERICHTEN MELDEN DREIGENDE HONGERSNOOD GROOT AANTAL EUROPEANEN EN INDO-EUROPEANEN IN NATIONALISTISCHE GEVANGENIS WONOSOBO VIJFENVEERTIG KILOMETER WEST VAN MAGELANG STOP VOEDSEL WORDT PRACTISCH NIET VERSTREKT GEEN GELEGENHEID ZELF TE KOOPEN STOP ALLE BLANKEN GEINTERNEERD UITGEZONDERD ENKELE VROUWEN MET NAZISYMPATHIEEN ZOOALS ROEMEENSCHE SAMENLEVEND MET BERUCHTEN EXTREMIST NITIUDO HERHAAL NITIUDO STOP MAGELANG AANWIJZINGEN NIEUWE ONRUST STOP PLUNDEREN EUROPEESCHE HUIZEN ONDER DEKKING INDONESISCHE POLITIE STOP VEERTIENJARIGE INHEEMSCHE JONGENS MET GEWEREN PATROUILLEEREN STAD STOP LEIDER EXTREMISTEN MAGELANG SOERATMAN HERHAAL SOERATMAN GEWEZEN KAPITEIN KNIL EINDE VANSPRANG

★

Bandoeng, eind November 1945

Even voor het vliegveld Andir is een uitkijktoren. Daar staat een Japansche wacht op. Onder Engelsche orders natuurlijk. Met een Nederlandsch vliegveld vlak voor zich. En... een groote, Indonesische vlag lustig in den wind klapperend boven zijn hoofd.
Het Japansche Hoofdkwartier weet er niets van. Met een Japanschen

kapitein rijd ik erheen. De kapitein confereert met den schildwacht. Onverstaanbare klanken over en weer. De kapitein lacht. Een poos geleden hebben de Indonesiërs het vliegveld een paar dagen bezet. Uit dien tijd stamt de vlag. En niemand heeft er daarna aan gedacht het ding er af te halen. De kapitein lacht weer.
Maar ik breng hem aan zijn verstand, dat ik het vreemd vind. Opmerkelijk vreemd zelfs. En omdat ik het zoo vreemd vind lacht de Japansche kapitein maar niet meer.
Een paar uur later is de vlag weg.

★

En in Buitenzorg stapt een Duitsch officier van de Kriegsmarine in vol ornaat plus een neutraliseerende Roode Kruisband om door de stad alsof er de laatste maanden nog niets veranderd is in de wereld.

★

Bandoeng, Vrijdagochtend — Een voorradentrein van Batavia op weg naar Bandoeng is onderweg gestolen. De locomotief met één leege wagon is later in Bandoeng aangekomen. De trein is overmeesterd door Indonesische benden, die de kleine bewaking van tien Ghurka's hebben gedood of gevangen genomen. Een uitgebreid onderzoek is gaande.
Door misplaatst vertrouwen en een onverantwoordelijk kleine bewaking is intusschen een geheele trein met in Bandoeng zoo noodzakelijke levensmiddelen verloren gegaan.

★

Bandoeng, 25 November 1945
Telefoongesprek met Batavia.

Ja, Batavia... wilt u even opnemen... nee, het is maar een kort bericht... Ongeregeldheden op uitgebreide schaal zijn in den afgeloopen nacht overal in de stad begonnen. Groepen gewapende Indonesiërs hebben getracht Japansche wachten te overmeesteren. Burgers aan den buitenkant van de stad staan bloot aan overvallen. Vele huizen zijn geplunderd. De Britsche en Japansche troepen zijn in actie gekomen, waarbij een groot aantal Indonesiërs gedood is. Een Japanner is gesneuveld. In de ochtenduren hebben de Indonesiërs overal barricades opgericht. Het schieten is hervat. Er is practisch geen verkeer op straat. De bevolking is aangeraden binnenshuis te blijven. De luchtverbinding met Batavia en Semarang is voorloopig gestaakt.
Ja... dat is alles... dank u.

★

WACHT VOOR VROUWENKAMP *...safe in Japanese hands*

Een kleine vrachtauto. Een Vickers mitrailleur. En een stuk of wat Hollandsche jongens. Dat is de eerste volkomen ongeoorloofde Nederlandsche militaire eenheid op Java.
Deze jongens zijn het wachten moe. Ze hebben er genoeg van rustig toe te kijken hoe links en rechts menschen worden vermoord. Hoe huizen worden verwoest. Hoe een stel Indonesische bandieten de stad terroriseert. De Japansche en Britsch-Indische troepen treden onvoldoende op.
Daarom zullen zij zelf een handje helpen.
In een nog volkomen ordelooze maatschappij is het niet zoo onmogelijk om ergens een mitrailleur te „vinden". En een vrachtauto om het ding op te monteeren is heelemaal een kleinigheid. Een ondernemend luitenant is de baas. Er komen helmen. Een paar revolvers. En manschappen zijn er te over.
In den laffen aanval op het overvolle Borromeus-ziekenhuis komen zij ineens tevoorschijn. In wat roekeloozen overmoed rijden zij naar de aanvallers toe. Een van de jongens heeft den mitrailleur met vasten greep om-

klemd. Zijn duimen drukken... een roffel slaat in met korte, doffe tikken. Nog een salvo brandt los. Met den kijker is een sluipende figuur te zien. De loop wordt gericht... maar de mitrailleur stokt. Met wanhopige kracht drukken... Een klik... Verder niets.
De schutter schreeuwt met overslaande stem naar voren.
„Keeren, lui... omdraaien... de mitrailleur verdomt 't ...als de donder weg!"
Reeds fluit een Indonesische kogel over de open truck. De jongens gaan plat op den bak liggen. De motor loeit van het vele gas. Een scherpe bocht. Slippend vluchten ze weg. Naar de Japansche Kempeitai. Met opgewonden gebaren leggen zij uit wat er aan hapert. Repareeren. Een paar vloeken sporen de Japanners aan.
En dan stuiven zij weer weg. Eén man achter den mitrailleur. Een met den kijker. De bestuurder hangt over het stuur. De schoten wijzen hem den weg. Een stopsein van Britsch-Indische soldaten wordt genegeerd. Thanks En een scheldwoord.
Met hun onbetrouwbaren mitrailleur zoeken zij de aanvallers op. Weer een salvo. De klank is onzuiver. Bij de volgende poging is het weer mis. Er komen alleen losse schoten uit den loop. Tak... tak... tak... tak.
Dien nacht slapen de jongens toch lekkerder dan ze in lang hebben gedaan.

★

„Wilhelmus van Nassouwe ben ick..." De menschen op straat kijken verbaasd om. De ooren zijn niet meer gewend aan de klanken van het volkslied. Men leeft den laatsten tijd in de schaduw van den dreigenden dood. Veiligheid bestaat er niet meer. Recht is nergens te vinden. De bescherming is onvoldoende.
„Den vaderlandt ghetrouwe blijf ick..." Hooge stemmen komen uit een passeerende auto. De menschen blijven staan. Een groote, Nederlandsche vlag wappert voorop. Jongens hangen aan weerskanten. Er klinken juichende kreten. Een golf van patriotisme gaat door de stad. Jonge Hollanders, Indo-Europeanen en Amboneezen zijn het wachten moe geworden. De druk van het terrorisme wordt te zwaar. Het leger heeft geen plaats voor hen. Er is nog geen leger. Maar dan zullen zij zelf optreden.
Een kleine groep jongens trekt de straat op. Met een clandestien geweer en een paar revolvers. Met Nederlandsche vlaggen. En een gemoed, dat geen wachten meer duldt. Indonesische auto's worden aangehouden. De inzittenden moeten uitstappen. Ze worden gefouilleerd. De auto wordt onderzocht. Als er wapens gevonden worden, worden de eigenaars aan het Britsche Hoofdkwartier uitgeleverd. Anders kunnen zij verder loopen. De auto wordt in beslag genomen. Het rood-wit eraf. De Nederlandsche vlag erop. Zingend trekken zij verder. Meer auto's. Meer wapens. Meer

arrestaties. De stad wordt gezuiverd. Er waait een frissche wind door Bandoeng.
Zeker, het is allemaal wat bandeloos en ordeloos en zeker ook wetteloos. Maar het is spontaan en echt. De eerlijke reactie van weerbare mannen, die in vrijheid en veiligheid willen leven. De boycot wordt gebroken. Chineesche winkeliers krijgen order hun zaken te openen en tegen normale prijzen te verkoopen. Ze durven niet weigeren tegen zulk doortastend optreden. Huisvrouwen worden aangespoord inkoopen te doen. Er is wekenlang niets te koop geweest in Bandoeng. Velen komen met boodschappentasschen naar buiten. Lange rijen wachtenden vormen zich al gauw voor de winkels. En terwijl zij nog met grage handen staan te koopen worden de leiders van deze actie opgesloten.
Twintig jongens. Verontwaardigd loopen zij heen en weer in het kale vertrek van het Britsche Hoofdkwartier. Een Britsch-Indische schildwacht voor de deur. Misdadigers zijn zij. Misdadigers omdat zij doen wat anderen nalaten. Sommigen ballen in machtelooze woede hun vuisten in hun zakken. Zij staren verlangend door de tralievensters naar buiten. Het commentaar van den woordvoerder van het Britsche Hoofdkwartier is koel en zakelijk:
„Wij kunnen onder geen voorwaarde toelaten, dat het recht in eigen hand wordt genomen, door wie dan ook."
De invrijheidstelling den volgenden ochtend spreekt een duidelijke taal van begrijpen.

★

Bandoeng, 1 December 1945

De stille kampong ligt dicht tegen de stad aan. In den schemer van den vallenden avond maken enkele gestalten zich los uit de beslotenheid van het complex. Zonder de aandacht te trekken sluipen zij voort in het hooge maisveld. Dood en verderf dragen zij bij zich. Daarmee zullen zij de rustige woonwijk van de Nederlanders aanvallen De trotsche huizen zullen ineenstorten in verwrongen geraamten. De menschen zullen gillend vluchten voor den dood. En vlammen zullen den hemel verlichten.
De bewoners van de huizen, welke ver uitzien over het onbebouwde terrein voor het Departement van Verkeer en Waterstaat zijn zich niets bewust van het naderende onheil. Sommigen zitten nog aan tafel. Anderen lezen een boek in den tuin. In het eene huis brengt een moeder haar kind naar bed. In het andere studeert een jongen op de piano. Overal gloeien lampen aan. Het scherpe geluid van een plens water op een badkamervloer scheurt de stilte.
Een schot. Nog een. Gegil. Consternatie. Er vallen meer schoten. Deuren vliegen open. Menschen rennen in angst naar buiten. Besluiteloos kijken

zij in het rond. Een schot brengt hen tot bezinning. Vlammen schieten op in het duister. Mannen met kinderen in hun armen steken snel de straat over. Langs muren en heggen zoeken zij dekking. Er worden namen geroepen. Overspannen stemmen in blind zoeken. Men vlucht in groote verwarring. Niemand weet waar de aanvallers precies zijn. Er dreigt van alle kanten gevaar. Knetterend laaien gele vlammen op. Brand. De primitieve brandbommen doen hun werk. Op de rij af.
Meer dan duizend burgers ontvluchten hun huizen. De meesten vinden bescherming in het Borromeus-ziekenhuis. De gangen en wachtkamers zijn vol. In angstige spanning luisteren de menschen naar het knallen van de schoten. Komen ze nader... verwijderen ze zich? Er wordt verwoed gevochten. De bende is klein. De leden opereeren elk op zichzelf. In het donker zijn zij moeilijk te volgen. Uren duurt de aanval. Dan wordt het eindelijk stil.
Een troostelooze ruïne maakt zich los uit den ochtendnevel. Tientallen huizen zijn uitgebrand. Volkomen leeg. Afgebrokkelde muurresten staan nog overeind. Dakspanten zijn naar binnen gezakt. Hier en daar staat nog het stalen geraamte van een venster. De vloeren liggen vol asch. De laan grenzend aan het maisveld is één lange ruïne. Er is geen huis ontkomen aan het vuur. De voorzijde is een troostelooze puinhoop met gigantisch oprijzende stukken muur. De vluchtelingen komen naar overblijfselen van hun eigendommen zoeken. Er is niet veel meer. Uit de puinhoopen worden vier verkoolde lijken geborgen.

★

De boycot is weer in vollen gang. Alle winkels en restaurants zijn dicht. De markten zijn verlaten. Ongure typen slenteren opvallend door de winkelstraten. Geen winkelier durft nog iets aan een Europeaan te verkoopen. Mijn Australische collega weet echter nog een adres waar we iets kunnen eten. Ik twijfel eraan. Hij is zeker van zijn zaak. Gisteravond heeft hij er ook gegeten. De deur staat inderdaad open. We gaan aan een van de tafeltjes zitten. Er komt eerst niemand. Eindelijk verschijnt de Chineesche eigenaar. In haperend Engelsch vertelt hij, dat hij ons niet durft te bedienen. Twee Indonesiërs loeren met meer dan gewone belangstelling naar binnen. Het spijt hem zeer, maar...
Als we het restaurant uitloopen botsen we bijna tegen het tweetal op. Echte onruststokers met de lange haren van de felle nationalisten en een ongure oogopslag.
„Damn it!" scheldt de Australiër.
Met een tikje ironie zeg ik: „En dat ondanks al die stakingen bij jullie..."
De Chinees doet voor alle zekerheid de deur maar achter ons op slot.

★

Een Japansche tank raast langzaam naar den Bragaweg. Aan weerskanten van de tank rukken Ghurka's op. Een Japansche tolk brengt de orders van den Engelschen majoor aan den Japanschen sergeant in de tank over. Het is allemaal erg ingewikkeld en omslachtig, maar de Engelschen moeten nu eenmaal Japansche tanks en artillerie gebruiken omdat ze die zelf nog niet hebben in Bandoeng.
„Recht vooruit!" commandeert de majoor de tank. Dicht ineen gedrongen zit ik met drie Japanners in de nauwe tank. Het vet van de patronenband raakt telkens mijn haar. De Japanners houden lange gesprekken tegen me, welke ik nu en dan met een hoofdknik beantwoord. Zonder een woord te begrijpen. Zoo naderen we langzaam het punt, van waar extremistische activiteit gemeld is.
De loop van het tankkanon richt zich. Een doffe dreun en een kletterend geraas van brekend glas. Het projectiel suist dwars door een groote spiegelruit. De Engelsche majoor knikt. Nog een. En nog een. Het gebouw wordt doorzeefd. Dan meer naar links. Doffe inslagen in de kampong. Er is geen tegenvuur. De tank dekt de terugtrekkende Ghurka's.

Een paar dagen later interview ik een Nederlander, die pas uit Indonesische gevangenschap is verlost.
„Zondagmiddag zat ik nog in een groot gebouw bij den Bragaweg," vertelt hij, „ineens begonnen die pemoeda's te schreeuwen „een tank... een tank." Iedereen ging plat op zijn buik liggen. Nauwelijks had ik dat gedaan of de spiegelruit vloog aan diggelen. Er kwam nog meer vuil naar binnen. Allemenschen... dien zelfden avond hebben ze ons hals over kop ergens anders heen gebracht."
„Zoo", zeg ik en maar niet meer.

★

021830 EXBANDOENG STOP TOESTAND ONHOUDBAAR TENZIJ KRACHTIGER ACTIE BRITSCHE TROEPEN STOP RAPWILEIDERS VRAGEN BRITSCHE HOOFDKWARTIER BATAVIA MEER TROEPEN ZENDEN DAAR EUROPEANEN VERTROUWEN IN BRITSCHE BESCHERMING VERLIEZEN WELKE NIET IN STAAT INDONESISCHE MASSA-AANVALLEN OP ZESTIGDUIZEND HERHAAL ZESTIGDUIZEND EUROPEESCHE LEVENS TE VOORKOMEN STOP VROUWENDEPUTATIE VERTEGENWOORDIGENDE VEERTIGDUIZEND VROUWEN KINDEREN ALLE RASSEN AANBODEN DRINGENDE PETITIE

VAN MOOK EN OORLOGSCORRESPONDENTEN

Zijn perschef was een scheikundeleeraar...

BRITSCHEN BEVELHEBBER VOOR VERSTERKINGEN STOP GEESTELIJKHEID DOET BEROEP OP CHRISTENEN OM RAMP IN INDIE TE VOORKOMEN EINDE VANSPRANG.

En twee dagen later komt er een antwoord van luitenant gouverneur-generaal Van Mook: GEALLIEERDE OPPERBEVELHEBBER IN NEDERLANDSCH-INDIE HEEFT BELOOFD ALLE MAATREGELEN TE NEMEN OM ZOO SPOEDIG MOGELIJK VERSTERKINGEN TE ZENDEN.

Een dag daarna staan er een kleine duizend Mahratta's met hun uitrusting op het vliegveld Andir. Bandoeng heeft zijn langgevraagde versterkingen dan eindelijk gekregen.

LASTER

..Wij, Javanen wenschen niet bestuurd te worden door Sumatranen"
Uit een brief van de organisatie „De Kantjil"
aan Soekarno en Sjahrir

Bandoeng, eind 1945 – begin 1946

Met uitgestoken hand komt Datoek Djamin op me toe. Een kleine, dikke Sumatraan met een vriendelijk bol gezicht. Plaatsvervangend gouverneur van West-Java.
We zitten in de salon van zijn woning in Bandoeng. En praten. Djamin heeft graag buitenlandsche bezoekers. Het geeft een internationaal cachet aan zijn ambt.
„Ik ben een echte cosmopoliet," onthult hij en houdt me een stopflesch met koekjes voor, „graag in groote steden. Veel gereisd in Europa. Ik voel me overal thuis."
Datoek Djamin heeft het niet slecht met zichzelf getroffen. Dat verbergt hij ook niet. Druk vertelt hij het een en ander. Zijn Engelsch klinkt grappig maar begrijpelijk. En met een ondeugend knipoogje van verstandhouding en nu en dan een klamme hand op mijn knie waagt hij zich aan geestige opmerkingen.
„U moet eens bij me op kantoor komen," stelt hij voor.
Dat spreken we af.
Maar er komt voorloopig niets van. De verhoudingen in Bandoeng verscherpen zich. Er vormt zich een strenge grens tusschen Europeanen en Indonesiërs. De gouverneur en zijn staf trekken zich over den spoorweg terug. Er is geen contact meer.

Datoek Djamin is ondertusschen gouveneur geworden.
Op een morgen bel ik hem op. De telefoon stoort zich nog niet aan grenzen. De Indonesische telefoniste heeft veel moeite met mijn Engelsch. Ik help haar een handje door het nummer in erg gebroken Maleisch te zeggen. Dat is mijn uiterste concessie. Meer zou mijn ware nationaliteit misschien verraden.
Djamin is aan het toestel.
„Ah... where have you been?" vraagt hij verrast en hartelijk, „I have not seen you for a long time."

Ik tracht hem ervan te overtuigen, dat hij het iemand niet zoo gemakkelijk maakt om hem te bereiken.
„Hahahaha," lacht hij een ietsje te overdreven. En dan ernstig, „Dat is voor de Nica".
„De wat...?" doe ik heel dom.
„De Nica... de Hollanders... 't is verschrikkelijk... steeds maar provoceeren."
„I see," zeg ik nuchter.
Dan bespreken we hoe ik naar hem toe kan komen. Een Amerikaan is altijd van harte welkom. Onzin. Er wordt niet geschoten. Indonesiërs houden niet van schieten. Goed. Hij zal de wacht waarschuwen. Niets geen moeite.
„Allright... over een kwartier ben ik bij u".
„Ja-ja-ja... goed," komt er hartelijk van den anderen kant. Met een lach hang ik op. Zorgvuldig kijk ik de zakken van mijn uniform na. Geen Hollandsche papieren. De beschreven vellen van mijn blocnote scheur ik eruit. Voor alle zekerheid laat ik mijn Hollandsche geld ook maar thuis. Dan steek ik een nieuw pakje Lucky Strike bij me. En wat Wrigley's kauwgummi. Een van mijn messgenooten neem ik in vertrouwen. Er kan tenslotte altijd iets gebeuren. Er zijn Indonesiërs in Bandoeng, die mij kennen. Moeilijkheden duiken meestal onverwacht op. We spreken af, dat hij het Britsche Hoofdkwartier zal waarschuwen als ik om twee uur nog niet terug ben.
De Britsch-Indische wacht bij den spoorwegovergang stopt me. Een gesprek is bijna onmogelijk. De meeste soldaten spreken geen Engelsch. En ik ken maar vier woorden Urdu. De conversatie gaat met losse woorden en veel gebaren.
„Me... other side..." wijs ik heel simplistisch naar de overzijde van de spoorlijn.
Alle Britsch-Indiërs schudden vastberaden van nee. Ik schud terug van wel. Eerst wijs ik naar de menschen achter het prikkeldraad. Dan duid ik op mezelf. Heel langzaam en nadrukkelijk zeg ik: „Indonesians wait for me."
De Britsch-Indiërs blijven bij hun besluit.
„No... Indonesians shooting," waarschuwt een van hen me vrij onverschillig, „no good".
Ik lach vriendelijk. En met veel geduld verzeker ik hen.
„Me... no shooting. Me... friends."
Ze gaan weifelen. Confereeren onder elkaar. En tenslotte komt er een met de verrassende vraag:
„You Japanese?"
Daar kun je om lachen of erg boos om worden. Ik doe het eerste. Waar

ik ook op mag lijken zeker niet op een Japanner. De Britsch-Indiër blijft echter ernstig. Strak kijkt hij me aan. Dan raadt hij: „You Germany?" Dat is ook typeerend. Japanners en Duitschers zijn dus wel veilig aan den overkant. Ik moet hem weer teleurstellen. Dan speelt hij zijn derde troef uit.
„You Australian."
Ook niet. De Britsch-Indiërs begrijpen er nu niets meer van. Ze spellen de letters op mijn uniform. De opschriften op de jeep. Ze halen hun schouders op. En trekken de prikkeldraadbarricade weg met een gezicht, dat zooiets wil zeggen als: nou, als je dan met alle geweld dood wil moet je het zelf maar weten... wij hebben je gewaarschuwd.
Tien meter verder moet ik weer stoppen.
De Indonesische grenswacht. Een jongen in een soort uniform met een bamboespeer. Natuurlijk verstaat hij geen Engelsch. Besluiteloos kijkt hij me aan.
„Ik ga naar gouverneur Datoek Djamin," leg ik hem woord voor woord uit, „de gouverneur wacht op me. Ik heb net met hem getelefoneerd". Met mijn handen imiteer ik een telefoongesprek.
De jongen beduidt me even te wachten. Met een paar anderen komt hij terug. Weer van voren af. Alleen de naam Datoek Djamin verstaan ze. Kennelijk weten ze niet goed raad. Schijnbaar volkomen onverschillig steek ik een sigaret op. Uitnoodigend laat ik het pakje rondgaan. Dat valt in goede aarde. Dan doe ik hen een oplossing aan de hand. Als er een paar meerijden in de jeep kunnen ze mij naar den gouverneur brengen.
Dat is een uitkomst. Maar ze willen allemaal mee. Als kinderen klauteren ze in de jeep. Er wordt ruzie gemaakt. Tenslotte moeten er ook menschen op de post blijven. Vier man mee is genoeg.
De heele straat is gebarricadeerd. We moeten langzaam zigzaggen tusschen de boomstammen, de hoopen kalisteenen en de omgekeerde handkarren. Aan het eind van de straat staat weer een schildwacht. Met een geweer. Ook al een jongen. Hij neemt de houding aan. De begeleiders ballen hun rechtervuisten in de nationale groet. En om iedereen een plezier te doen salueer ik.
Ondertusschen beraadslaagt het escorte druk. Over de sigaretten zijn ze het eens. Die zijn goed. Over mij niet heelemaal. Ze vinden het het veiligste om me eerst maar naar het divisiekantoor van de TRI te brengen. Daar voel ik echter niets voor. Een voordeel is, dat de jongelui geen Engelsch spreken. En ik begrijp natuurlijk niets van hun Maleisch. Op hun „rechts", „links", „stoppen" en „achteruit" reageer ik alleen maar met een geruststellend „yes, I know", maar ondertusschen doe ik mijn eigen zin. De Indonesiërs zijn overbluft, maar machteloos. Ze trekken aan mijn arm en beduiden me „terug... terug".

Zonder op te kijken praat ik door „Yes, I know... thanks... ik weet waar het kantoor van den gouverneur is... ik ben er al eerder geweest... ja..."
De jongelui geven den strijd pas op als we voor Hotel Braga staan. Ik parkeer de jeep in het gras en loop naar binnen. De jongens vlak achter mij aan. Blijkbaar vertrouwen ze het nog steeds niet. Maar als ze zien hoe hartelijk de gouverneur me de hand schudt dan zijn ze toch gerust gesteld. En met eenig innerlijk plezier hoor ik de gouverneur hun vertellen, dat het allemaal best voor mekaar is, dat die man een Amerikaansch journalist is en ze wel weer naar hun post kunnen terug gaan.
We zitten op het balcon van een der voorkamers. Beneden is de Bragaweg. Vroeger de drukste winkelstraat van Bandoeng. Nu uitgestorven. Planken voor alle etalages. De deuren op slot. Er is niets meer te koop. Enkele auto's rijden voorbij. Een vrachtauto. Veel verkeer is er verder niet.
„Ja, maar dat verandert gauw," legt de gouverneur me uit, „ik heb een order uitgegeven, dat alle winkels voor Zaterdag moeten openen. De onzekere tijden maken de menschen wat huiverig."
De gouverneur trekt tevreden aan een Lucky Strike. We praten over alles. Het dagelijksche leven. Politiek. De republiek natuurlijk. „Als het noodig is zullen wij als één man vechten voor onze onafhankelijkheid," verklaart hij met een doelbewuste blik, „en we zijn bereid daar alles voor op te offeren. Om maar een enkel voorbeeld te noemen, wij kennen geen hooge salarissen. President Soekarno krijgt maar 1000 Japansche guldens in den maand, minister-president Sjahrir 700, de andere leden van het kabinet 650 en generaal Soedirman, de opperbevelhebber van het leger ook iets dergelijks. Dat is zelfs te weinig om van te leven. Daarom verkoopen we onze sieraden en andere kostbaarheden. Maar we doen het met liefde. Het gaat niet om het uiterlijk van de menschen maar om het innerlijk".
De gouverneur licht zijn overhemd op.
„Kijk, ik heb m'n vest maar onder mijn overhemd verstopt," spot hij lachend, „er zit de razende mot in."
Op dat oogenblik verschijnt een jongeman in uniform in de deuropening. Hij slaat zijn Japansche laarzen met een klap tegen elkaar. Stram brengt hij zijn hand aan zijn kwartiermuts. Er wordt een gesprek in het Maleisch gevoerd. Schijnbaar niet-geinteresseerd blader ik wat in mijn blocnote. Maar in werkelijkheid luister ik scherp mee. De jongeman komt uniformen halen. De gouverneur vertelt hem, dat er geen zijn. Maar ze hebben er elk maar een en als dat in de wasch is hebben ze niets. De gouverneur kan er niets aan doen. Er zijn nog jongens zonder uniform. En dan een dekzeil. En de rijst en olie zijn op. De gouverneur zucht.
„Dat is een goeie jongen," legt de gouverneur uit, „tijdens den oorlog heeft hij als eerste luitenant met de Hollanders gevochten bij Tarakan.

Je kunt wel zien, dat hij militair is. Maar nu werkt hij eigenlijk zoo'n beetje als bediende bij me. Het kan hem niet schelen. Salaris kan ik hem ook niet geven. Hij wil het niet eens hebben. Dat is de geest, waarin wij strijden."
„En als er nu geen overeenstemming wordt bereikt met de Hollanders?" informeer ik belangstellend.
„Dan zullen we vechten," is het vastberaden antwoord.
„Maar beschikt de republiek dan over een leger en de uitrusting om met eenige kans op succes den strijd aan te gaan?"
„Dat kan ons niet schelen," antwoordt Datoek Djamin met volle overtuiging, „het is de wil van het volk. Dit is geen strijd van leiders. Dit is de strijd van een heel volk."
Een van de ambtenaren onderbreekt het gesprek. Een Indonesiër wil een brief als bewijs, dat hij een loyaal Indonesiër is. De moeilijkheid is, dat de man een tatoueering op zijn borst heeft. De ambtenaar vertelt den gouverneur, dat alle Nica-spionnen ook een tatoueering op hun borst hebben, vaak een W natuurlijk van Wilhelmina. De man is nu bang voor een Nica-spion aangezien te worden.
Het kost me moeite om een glimlach te onderdrukken.
„Denkt U, dat er een mogelijkheid is om Indonesië binnen het Nederlandsche Koninkrijk te brengen?" zet ik het interview voort. De gouverneur wil er niets van weten.
„Wij willen niets met het Koninkrijk te maken hebben," verklaart hij zeer gedecideerd, „en ik kan u wel vertellen , dat de Hollanders zelf ook niets meer van hun Koningin moeten hebben."
Ik simuleer groote verbazing.
„O, nee?" ga ik er serieus op in, „dat is voor het eerst, dat ik dat hoor... merkwaardig."
De gouverneur buigt zich vertrouwelijk naar me toe. Hij spreekt op zachten toon alsof hij bang is, dat ongewenschte ooren de onthullingen zullen hooren.
„Ik kan ù dat wel zeggen... de Hollanders voelen niets meer voor hun Koningin. Ik weet dat toch... ik ben zelf opgevoed in de beste kringen in Holland... Ik ken de Koningin... en de Prinses... en de heele hofhouding."
Met een bedenkelijke rimpel in mijn voorhoofd luister ik.
Een meisje serveert koffie. Twee kopjes op een zilveren blaadje met een kanten kleedje. Op de kopjes staat *Maison Bogerijen* en eronder *Hofleverancier*.
Het spijt me, dat ik den gouverneur niet even kan wijzen op dit vermakelijke spel der spot.
„Gelooft u, dat de voorstellen van dr Van Mook een basis zijn voor vruchtbare onderhandelingen?"

De gouverneur steekt met smaak een nieuwe Lucky Strike op. Hij schudt van nee. Met een minachtend schouderophalen zegt hij: „Van Mook... ach, wie is van Mook... zoo maar een indo... een avonturier... anders niet."
Een Amerikaan kan moeilijk ingaan tegen al deze onzin, deze laster en leugens. En een Nederlander wordt niet verondersteld tegenover gouverneur Datoek Djamin te zitten. Maar nu begrijp ik hoe gemakkelijk buitenlanders worden beinvloed.
Een oogenblik later citeert Djamin Longfellow. Graag demonstreert hij zijn belezenheid in de Westersche letteren. Met een zekere vlotheid mengt hij een Fransch, een Duitsch woord in zijn conversatie.
„Ach, ja... Vondel heeft al geschreven... de wereld is een speeltooneel en..." verzucht hij.
Nuchter val ik hem in de rede.
„Vondel... who is Vondel anyway?"
De gouverneur lacht superieur.
„Ja,... dat weet u als Amerikaan natuurlijk niet. Vondel is een van de beroemdste Nederlandsche dichters geweest..."
„I see... how you spell his name?"
En de gouverneur spelt letter voor letter.
„V-O-N-D-E-L".
Bij het afscheid nemen informeer ik kwasi-toevallig.
„Ik hoor, dat er hier in Zuid-Bandoeng Duitschers zijn. Hoe kan dat. Ik dacht eigenlijk, dat blanken hier niet geduld werden?"
„Och, er zijn er een paar. Niemand heeft er last van. Meest vrouwen," kleineert de gouverneur het belang van deze kwestie. „Het blijft toch merkwaardig," drijf ik een beetje door, „dan zouden er eigenlijk net zoo goed wat Hollanders ook kunnen komen. De verhouding zou er zeker door verbeterd worden."
Maar daar moet Djamin niets van hebben.
„Nee, nee... je kunt de Hollanders tenslotte niet vertrouwen." Voor zoover het mezelf betreft moet ik hem daar volmondig gelijk in geven.

Daarna spreek ik Datoek Djamin regelmatig. Geduldig luister ik naar zijn tendentieuze verhalen. En denk er het mijne van. Nooit heeft hij eenige achterdocht gekoesterd. In ieder geval heeft hij die nimmer getoond.
Een dringende raad van het Britsche Hoofdkwartier doet mijn bezoeken aan Datoek Djamin dan ineens staken. Drie dagen later wordt Zuid-Bandoeng door de Britsche troepen bezet. In het rumoer van ontploffende mijnen en ineenstortende huizen trekt gouverneur Datoek Djamin verder naar het zuiden.

★

VROUWENLEGER *Houten geweren, vergif en jeukpoeder*

We wachten voor het politiebureau in Batavia.
De lange, Engelsche correspondent John Steen, een tweetal Australiërs en ikzelf. We willen met de auto naar Bandoeng. Het is echter verre van veilig. Een paar dagen geleden is er nog een groepje Nederlanders vermoord. De gemoederen van een deel der bevolking zijn nogal verhit. Zonder een Indonesisch geleide is het uiterst onverantwoordelijk.
Een van de Australiërs komt naar buiten.
„Er schijnen eenige moeilijkheden te zijn," vertelt hij ons, „ze twijfelen er ook aan of jij wel Amerikaan bent."
Daar moet ik me natuurlijk over opwinden.
„Wat!... willen ze soms bewijzen?" reageer ik verontwaardigd en grijp al naar mijn leege zakken, „stel je voor... ze..." De Australiër kalmeert me. Hij weet evenmin, dat ik Hollander ben. Anders zou ik natuurlijk niet mee mogen in de auto. De vliegtuigen zitten al voor dagen stampvol. En ik moet dringend naar Bandoeng.
Een Indonesische inspecteur en twee agenten gaan met ons mee. Met moeite persen we de heele zaak in de auto. Drie voor en vier achter. Een van de politieagenten komt naast me zitten.
„Spreekt u wel een beetje Hollandsch?" probeert hij dadelijk. Ik ga er

natuurlijk niet op in. Dan probeert hij het met Maleisch. Weer zwijg ik. In Buitenzorg lijkt het mis te gaan.
We stoppen om wat te eten. Het personeel van Hotel Dibbets herkent ons. Oorlogscorrespondenten zijn tegenwoordig de eenige blanke gasten. Er wordt in een ommezien een uitstekende lunch op tafel getooverd. Er staat een paar huizen verder echter nog een auto met PRESS op de voorruit. En tot mijn schrik zie ik Johan Fabricius erbij. Een ontmoeting met hem moet ik in ieder geval voorkomen. Hij zal me natuurlijk in het Hollandsch aanspreken in het bijzijn van die Indonesische politiemenschen. En dan kom ik zeker niet in Bandoeng!
Op het laatste oogenblik kruip ik in de auto en verberg me zooveel mogelijk achter de anderen. Johan Fabricius wuift ons goede reis. Ik hoop het van harte.
Op sommige stukken zijn de wegen bijna onberijdbaar. Kuil aan kuil. Andere deelen hebben minder geleden. Erg veel verkeer is er echter niet op den weg. Een enkele keer een vrachtauto met een roodwitte vlag en wat Indonesiërs met geweren. Of een lading koelies. Er wordt weinig gewerkt op de velden. Veel sawahs zijn verwaarloosd. De gewassen blijven dikwijls ongeoogst staan.
In Tjiandjoer stoppen we weer. Langs den weg drinken we wat. Er is veel bekijks. Met gulle hand deelen we pisangs uit. Het loont altijd de moeite om in dergelijke plaatsen vrienden te maken. Net als de anderen verbaas ik me over doodgewone dingen. Met buitenlandsche belangstelling vraag ik de naam van vruchten, die ik elken dag eet.
„Pa-pa-ja," herhaal ik nadrukkelijk. De bevolking lacht om mijn gebrekkig Maleisch. En ik lach hartelijk mee. Dan haal ik mijn camera voor den dag. Er zit geen film in. Dat weet niemand echter. Ze willen allemaal graag op de foto. Ik ensceneer met een ernstig gezicht. Dan tuur ik in den zoeker. En druk af. Draai door. Het publiek is onder den indruk. Nu een opname van den inspecteur. Prachtig. De twee agenten kijken wat verlegen aan weerszijden van den langen Engelschman. En iedereen heeft plezier als ik een paar naakte inlandsche jochies vereeuwig.
Achter een auto met een kolossale roodwitte vlag aan rijden we Tjiandjoer uit. Aan de grens van de gemeente nemen we afscheid. „Aardig plaatsje", vindt een van de Australiërs, „en de menschen zijn overal even vriendelijk."
In dat aardige plaatsje met die vriendelijke menschen zijn kort voor ons een aantal Nederlanders vermoord...
Het gaat allemaal goed tot Padalarang.
Daar krijgen we een lekke band. Het reservewiel past niet. Het is al tegen zevenen. De inspecteur belt dadelijk het hoofd van de politie in Tjimahi op. Die komt vlug in een keurig grijs pak en een luxe auto. Met vereende krachten wordt getracht het wiel toch vast te draaien. De in-

specteur en het hoofd uit Tjimahi hebben elkaar veel te vertellen. Ze doen het in het Nederlandsch. De inspecteur onthult, dat het een bende is bij de politie in Batavia. Bijna niemand kent Engelsch en dat is tegenwoordig juist zoo noodig. Maar overigens gaat het goed. De man uit Tjimahi vertelt, dat er weer wat te gebeuren staat. De jongens bereiden zich voor. En uit de buitengewesten komen ook goede berichten. Bij Tarakan zijn de nationalisten nu begonnen.
„Wat zijn dat eigenlijk voor menschen, die je bij je hebt?" wil de politiechef natuurlijk weten. De inspecteur is erg met zijn vrachtje ingenomen. „Buitenlandsche correspondenten... aardige lui... je moet me Engelsch met ze hooren praten... die lange daar is van een Engelsche labourkrant... dat is net wat we moeten hebben... en dan twee Australiërs en hier naast me... die onder de auto zit te kijken... dat is een Amerikaan... van een groot persbureau." Het wiel past niet. De band moet overgezet worden. We gaan het eens probeeren in de papierfabriek. Eerst doet men daar wat wantrouwend. Maar als ze zien wie we zijn slooft iedereen zich uit om ons te helpen. Ze dansen met vier man op den buitenband. Ze rukken aan de bandijzers. En de kop versche koffie, die ze vlug hebben klaargemaakt, smaakt best.
In het donker rijden we Bandoeng pas binnen. De inspecteur wil graag onze namen en adressen hebben. Een aardige herinnering voor later. En dus schrijf ik: Alfred Vansprang 601 W 191st Street, New York City. „En als je ooit eens in New York komt moet je me vast even opzoeken," noodig ik hem meteen gastvrij uit.
Dat belooft hij.

★

Bandoeng, December 1945

Amice,

Zooals deze brief bewijst zijn we zonder ongelukken in Bandoeng gekomen. Overigens hebben we vandaag weer een luguber karwei bijgewoond. Er waren berichten binnengekomen, dat in een kampong in de buurt van „Bronbeek" lijken van Europeanen begraven moeten liggen. Die inlichtingen kwamen heel vreemd van een... Japanner. Onder dekking van Britsch-Indische troepen is men op de aangegeven plaatsen gaan zoeken. Met ijzeren staven zijn overal steekproeven genomen. Na een heele poos werd eindelijk een lijkenlucht waargenomen. Met patjols is men daar gaan graven. Nieuwsgierige Indonesiërs, die eens kwamen kijken wat er aan de hand was, werden meteen aan het werk gezet. Er werd een lange geul aan den rand van een rijstveld opengelegd. Half naast en over elkaar lagen daar twaalf lijken. De meeste hadden geen kleeren meer aan. De handen waren op den rug gebonden. En de hals doorgesneden.

Een klein jochie uit de kampong vertelde ons, dat die lijken er op een Zondagmiddag twee weken geleden waren ingegooid. Er waren toen pemoeda's uit Cheribon in de kampong. Die stookten de bevolking op tegen de Hollanders. Uit „Bronbeek", waar toen eenige honderden onschuldige menschen werden vastgehouden wier eenige misdaad was, dat ze toevallig daar in de buurt woonden, hebben ze toen twaalf mannen en jongens uitgekozen. Als slachtvee zijn die in optocht naar het rijstveld gedreven. De kuil was al gegraven. Onder woest gehuil zijn ze in koelen bloede afgeslacht. Met messen en dolken en botte speren. De lijken zijn in de kuil getrapt. Met bladeren en takken hebben zij de versche aarde zooveel mogelijk afgedekt.

★

De „Vrije Koreanen" wonen in een aantal huizen aan den hoofdweg naar Tjimahi. De Japanners zijn hun grootste vijanden. Dat steken ze ook niet onder stoelen of banken. Dadelijk na de capitulatie hebben zij zich van hen losgemaakt. De Japansche uniformen hebben zij verwisseld voor burgerkleeding. En in de plaats van de witte vlag met de roode bol hebben zij nu een gele met een roodblauwe bol.
De Koreanen spreken geen van allen Engelsch. Maar ze kennen een Chinees in de buurt. Die zullen ze even halen. Intusschen wordt er een glas thee met walgelijk veel suiker gebracht. Gastvrijheid kennen zij wel. Maar dan moet ik onwillekeurig denken aan hun houding tijdens de Japansche bezetting. De Koreanen waren de soldaten, die meestal voor de bewaking van de interneeringskampen werden gebruikt. Zij waren het, die zoo onmenschelijk optraden tegen vrouwen en kinderen. Die sloegen en trapten.
Ik kan dan ook niet nalaten te zeggen.
„Er wordt algemeen hier verteld, dat de Koreanen zoo ruw zijn opgetreden onder de Japanners. Hoe zit dat eigenlijk?"
De leider van de Koreaansche gemeenschap denkt even na. In het Maleisch geeft hij zijn antwoord aan den Chinees.
„Mijnheer hier zegt, dat zij gedwongen werden door de Japanners. De Koreanen hadden niets te vertellen in het leger. Zij bereikten nooit een hoogere rang dan korporaal. Dikwijls zijn zij zelf ook mishandeld. Er liggen nu nog twee Koreanen in een krankzinnigengesticht. Die zijn destijds door Japanners gemarteld."
„Hoe staan de Koreanen tegenover de Indonesische onafhankelijkheidsstrijd?" vraag ik vervolgens.
De Koreaan waagt zich niet op glad ijs.
„Wij zijn neutraal. Wij laten ons niet met politiek in".

„Nee, maar tenslotte heeft Korea ook pas zijn onafhankelijkheid verworven en dus is het volkomen logisch, dat men belangstelling heeft voor een dergelijken strijd van een ander volk," suggereer ik.
Maar de Koreaan houdt voet bij stuk.
„In de eerste plaats willen wij zoo spoedig mogelijk naar ons land terug. Met binnenlandsche geschillen bemoeien wij ons niet. De orders van de Engelschen zijn voor ons wet."
„Dus als de Engelschen den Koreanen zouden opdragen aan acties tegen de extremisten deel te nemen zou dat ook gedaan worden."
„Orders zijn orders."
Het klinkt allemaal zoo eerlijk. Bij de Koreanen. En bij de Japanners ook. Orders zijn orders. Ze zwoegen. Ze rennen. Ze buigen. En glimlachen. Ze zijn beleefd. Onderdanig. Bescheiden en eenvoudig. Ze gehoorzamen blindelings. Schelden op Indonesiërs. Dreigen met vernietiging. En als we ons omdraaien. Dan lachen ze ons uit. Dan zetten ze hun geweer tegen den muur. Leeren moordenaars een revolver laden. Trainen benden. Monteeren landmijnen. Schreeuwen „Merdeka."
Dan zijn ze weer zichzelf.

★

De doode Indonesische strijder ligt met starren blik in de vertrapte gewassen. Het schot heeft hem in volle actie getroffen. Een handgranaat van Japansch maaksel ligt vlak naast hem. Klaar om geworpen te worden naar de oprukkende Britsch-Indische troepen. Het was de laatste verdediging voor „Isola".
Zijn armband met TKR hangt half in de modder. Een paar dagen geleden heeft de republiek nog verklaard, dat het officieele leger niet deelneemt aan ongeorganiseerde acties. Dus is deze man een extremist. Maar met een TKR armband om.
We zoeken zijn zakken na. In één vinden we een dagboek. Nieuwsgierig bladeren we het door. In fijn schrift staan de gebeurtenis-

EXTREMIST EN TKR-BAND
De corned beef is van ander vleesch...

sen van den dag vermeld. Het verkeer over den Lembangweg is nauwkeurig bijgehouden. Die auto naar boven. Die naar beneden. Met tijden en inhoud. Dan de laatste aanteekening: 18 December. Dat is gisteren. „Om drie uur heeft de leider ons bij elkaar geroepen voor een belangrijke mededeeling. De Engelschen zijn van plan ons morgen met een zoo groot mogelijke macht aan te vallen. Wij zijn klaar om hen op te wachten en cornedbeef van hen te maken". En dan 19 December: „Zes uur. De Engelschen schieten met mortieren". Dat is het einde. Daarna heeft hij geen gelegenheid meer gehad om zijn dagboek bij te schrijven.
De Engelsche generaal is verbaasd. Om één uur heeft hij de plannen voor de actie met den Japanschen generaal besproken. Er moeten tenslotte Japansche tanks mee zoolang er nog geen Engelsche zijn in Bandoeng. En om drie uur weten de Indonesische extremisten op den Lembangweg zelfs al bijzonderheden. Er zijn geen bewijzen. Wel sterke verdenkingen. De generaal neemt een proef.
Bij de volgende actie laat hij de Japansche tanks thuis. In alle stilte trekken de Britsch-Indische troepen erop uit. De Indonesiërs worden volkomen verrast. Sommigen liggen nog te slapen met hun geweer naast zich. Niemand is gewaarschuwd.
Onder de lijken is weer een Japanner in een zwart uniform.

★

Er is een scherpe grens tusschen Indonesisch en Europeesch Bandoeng. De spoorlijn trekt de scheiding. Een Nederlander kan daar niet ten zuiden van komen. Een Indonesiër zal zich bij voorkeur niet naar het noorden wagen.
De schildwachten zijn vrienden. De meeste Britsch-Indiërs mogen de Indonesiërs wel. Hun kippen zijn malsch en hun vrouwen goedlachs. En de doode Britsch-Indiërs kunnen niet meer spreken. De Japanners behooren ook tot de vriendenkring. Die rijden vrij heen en weer. Dat doen ze veel. In Noord-Bandoeng is voedselboycot. Versch voedsel wordt er niet binnengebracht. De Hollanders leven er van rijst en brood en iets-uit-een-blikje. Dat is erg eentonig. De Japanners lusten dat niet. Daarom gaan ze even naar het zuiden. Ze komen terug met tasschen vol groenten, vruchten, eieren en vleesch. Het is werkelijk erg dom van die Hollanders om maar rijst en brood en iets-uit-een-blikje te blijven eten. En de Japanners rijden heen en weer. Ze salueeren voor iederen Britsch-Indischen soldaat. Dat vinden die eenvoudige Britsch-Indiërs erg prettig. En die Japansche sigaretten smaken niet eens zoo slecht. Maar de Indonesiërs zijn nog het beste af met die aardige knaldingen, die de Japanners voor hen meebrengen.

★

Amice,
De vorige keer heb ik je verteld van het vinden van die twaalf lijken in een kampong bij „Bronbeek". Je begrijpt, dat de Nederlanders niet stil zijn blijven zitten. En de Engelschen evenmin. Er is een strafexpeditie geweest en een deel van de kampong is platgebrand. Jammer, dat de daders uit Cheribon waarschijnlijk alweer een paar weken thuis zijn. Nederlandsche politiemenschen hebben de bevolking ondervraagd. Er is een groot aantal personen aangehouden. Onder hen zijn in ieder geval enkelen, die een belangrijk aandeel in dit drama hebben. Ze zijn allemaal opgesloten onder bewaking van Mahratta's. En ondertusschen is de politie bezig met het verzamelen van bewijsmateriaal, het verhoor van de verdachten en het voorbereiden van de berechting.
Vanmorgen hoorde ik echter, dat er al een stuk of wat verdachten ontsnapt zijn. De Mahratta's kijken blijkbaar niet zoo nauw. De laatste keer is een van de hoofdverdachten er vandoor gegaan. Hij is midden in den nacht met een auto naar den anderen kant van de spoorlijn gereden. Een paar van zijn Britsch-Indische gastheeren zijn meegegaan. Hij moest toch iets terug doen voor al het goede eten en het royale rantsoen Engelsche sigaretten. De truck en de Britsch-Indiërs zijn niet meer gezien. Pessimistische ingewijden gelooven, dat ze ook niet meer zullen terugkomen. De politie is nu harder dan ooit aan het werk om de stukken in ieder geval klaar te hebben voor de laatste verdachte naar huis is.

★

Kerstmis. Op het Britsche Hoofdkwartier is een bloemenmand voor mij gebracht. Op het lint staat in vooroorlogsche gouden letters: *Merry Christmas and a happy New Year*. Er hangt een kaartje aan met: from the Korean Association.
Hartelijke menschen, die Koreanen. En met manieren. Jammer, dat ze er zoo laat mee komen. In de kampen zouden meer menschen profijt hebben kunnen trekken van hun hartelijkheid en goede manieren.

★

De Japansche liaison-officieren op het Britsche Hoofdkwartier hebben de aardige attentie om hun Engelsche superieuren in verband met de moeilijke voedselsituatie als gevolg van de koppige boycot der Indonesiërs te verrassen met een zending vette eenden en wat versche groenten als een bescheiden bijdrage aan het traditioneele Kerstdiner.

★

Sadakazu Murakami laat me den brief lezen. Potloodschrift in leesbaar Engelsch. Een brief van een jongen Indonesiër aan zijn vroegeren Japanschen baas. De brief komt van zuid van de spoorlijn: „... en kunt u mij uw radio sturen? Ik kan u dan in ruil regelmatig van berichten voorzien. Zelf kan ik niet naar het noorden komen in verband met de activiteit van de Nica. Maar morgenochtend om negen uur wacht ik bij de pasar op u. Als het mogelijk is heeft u dan ook een revolver en wat kleeren voor me..."

★

290935 EXBANDOENG STOP INDONESIERS OP MOTORFIETS MET ZIJSPAN EN AUTO REDEN KLAARLICHTEN DAG BRITSCH BESCHERMDE DEEL DER STAD BINNEN SCHIETEND OP VOORBIJGANGERS EN MERDEKA SCHREEUWEND STOP BIJ BORROMEUS ZIEKENHUIS RIEPEN ZIJ WIJ ZULLEN SPOEDIG MEER VAN JULLIE HUIZEN IN BRAND STEKEN STOP HUIDIGE VOEDSELSITUATIE BANDOENG SLECHTER DAN GEDURENDE JAPANSCHE BEZETTING VOLGENS VOEDSEL-DESKUNDIGE PROFESSOR VANVEEN STOP PELLAGRA OEDEEM EN ANDERE SYMPTOMEN VITAMINENTEKORT NEMEN WEER TOE STOP ONTVOERINGEN HEBBEN NOG DAGELIJKS PLAATS EINDE VANSPRANG

★

En midden in al die vroolijkheid komt de Engelsche generaal Christison met zijn verwijt, dat de Nederlanders geen gevoel voor humor hebben. Een Nederlandsche vrouw reageert hier onmiddellijk op met een bijtende persiflage, welke in Batavia groote hilariteit verwekt en uiteindelijk ook onder de oogen van den Engelschen psycholoog-diplomaat-strateeg komt.

Little Audry having heard that her
father had been killed, her mother
had been murdered and her little
sisters had been kidnapped recently
on the isle of Java laughed and
laughed and laughed... because she
knew they were safe in British hands.

★

CHRISTISON EN SJAHRIR ...*De Hollanders hebben geen gevoel voor humor!*

Batavia en Bandoeng, eind 1945 – begin 1946

Twee Japansche generaals met kale, bloote hoofden staan onderdanig voor de breede schrijftafel van den Engelschen generaal Hawthorn. Eens twee legerleiders. Nu twee oorlogsmisdadigers. Mannen zonder macht.
De Britsche generaal spreekt.
De twee Japanners luisteren naar de onbegrijpelijke taal. Onbewogen. Met strakken blik. De generaal stelt hen gedeeltelijk verantwoordelijk voor den chaos op Java. De orders van het geallieerde opperbevel hebben zij niet uitgevoerd. Na de Japansche capitulatie zijn zij voortgegaan met het steunen van de Indonesische onafhankelijkheidsbeweging. Een deel van de Japansche wapenen is zonder slag of stoot in Indonesische handen overgegaan. Daarvoor zullen zij zich moeten verantwoorden.
De tolk vertaalt de woorden.
De gezichten van de generaals blijven onbewogen. Steenen maskers. Niets verraadt hun innerlijke gevoelens. Maar in hun hart moet er vol-

doening zijn over het werk. Het was de laatste daad. De orders waren kort: sticht een republiek. De oorlog is verloren. De Japansche legers zullen spoedig moeten vertrekken. Maar hun geest en hun denkbeelden zullen voortleven in een uit den grond gestampte republiek.
De tolk is uitgesproken.
De generaals reageeren niet. Zij weten wat hun te wachten staat. De keizer heeft het zoo gewild. En als nederige dienaren van den hemelschen zoon aanvaarden zij dat. Zonder protest. En zonder spijt.
De twee generaals doen een stap naar voren. Op hun uitgestrekte handen liggen twee samoeraizwaarden. Teekenen hunner waardigheid. Kostbare symbolen met een traditie van eeuwen. Waarschijnlijk is dit het meest treffende oogenblik voor hen. Maar zij beheerschen zich. Een korte buiging. Een voor een dragen zij de zwaarden over. Weer een buiging. Een pas achteruit.
Een voelbare stilte hangt in het hooge vertrek.
De twee generaals verlaten zwijgend het gebouw. Als gevangenen. Er staat buiten een auto. Daarmee rijden zij naar het vliegveld. Onder strenge bewaking. Een speciaal vliegtuig naar Singapore. Enkele uren later openen de ijzeren hekken van de Changi-gevangenis zich.
Twee Japansche generaals gaan binnen. Twee oorlogsmisdadigers. Met kale, bloote hoofden. En onbewogen gezichten.

Enkele weken later.
Er daalt een speciaal vliegtuig op Andir. Een groote auto rijdt tot vlak voor het toestel. Hooge Japansche en Britsche militairen stappen erin. In snelle vaart verlaten zij het vliegveld in de richting van Bandoeng. In een flits meen ik een bekend gezicht te zien. Een breed hoofd. Een zware bril. Een klein snorretje... Generaal-majoor Moichiro Yamamoto, de chef-staf van het 16de Japansche leger. Een invloedrijke figuur achter de Indonesische onafhankelijkheidsbeweging. En... een van de twee oorlogsmisdadigers.
Maar zekerheid.
Op den starttoren weet men geen bijzonderheden van het toestel. De namen van de pasagiers zijn er niet bekend. De Japansche tolk weet niets. Althans zegt niets.
Het Britsche Hoofdkwartier is zwijgzaam als altijd. De jonge kapitein is bijna verontwaardigd als hij me weer ziet binnenkomen.
Op den man af vraag ik hem:
„Met welk doel is generaal Yamamoto terug?"
De kapitein is kort en zakelijk.
„U kent mijn orders: Britsche officieren mogen geen inlichtingen verstrekken aan oorlogscorrespondenten. Daar heb ik mij aan te houden. Het spijt mij."

„Dank u".
Den volgenden morgen belt iemand mij op.
„Zeg, je zou denken, dat die Japanners nou eindelijk eens vertrokken, nietwaar. Maar nee. Gisteravond zijn er in het huis hiernaast nieuwe Japansche officieren komen wonen. Blijkbaar nogal hooge. Er staan twee prachtige auto's in de garage en er is een massa personeel."

MOICHIRO YAMAMOTO
Kaal, maar het hoofd is behouden...

Niet veel later draai ik mijn jeep den tuin in.
Een baboe komt naar voren.
„Mana toean Nippon?"
Dan verschijnt er een Japansche kapitein.
„Kan ik generaal Yamamoto even spreken?" vraag ik hem rechtstreeks.
De kapitein weifelt met zijn antwoord. Blijkbaar zoekt hij naar een Engelsch woord. Eindelijk komt het.
„I am sorry, Sir — the general is in bed."
Dat is al voldoende.
Generaal Yamamoto is er dus. Met een of ander geheimzinnig doel. Een paar dagen later brengt hij een bezoek aan het Britsche Hoofdkwartier. Men bewaart het stilzwijgen. Er hebben besprekingen plaats. Generaal Yamamoto heeft een belangrijke opdracht. Er bevinden zich nog duizenden Japanners in het binnenland. Het is onmogelijk met hen in contact te komen. Heele legeronderdeelen worden door de Indonesiërs vastgehouden. Andere doen het voorkomen of zij zijn afgesneden. De invloed van generaal Yamamoto is bekend. Hij kan wel naar het binnenland. De Indonesische leiders zullen met hem wel willen spreken.

Het volgende telegram gaat de wereld in: 31100 CHEFSTAF JAPANSCH ZESTIENDE LEGER GENERAAL MAJOOR MOICHIRO YAMAMOTO HERHAAL MOICHIRO YAMAMOTO OORSPRONKELIJK

GEARRESTEERD ALS OORLOGSMISDADIGER EN SINGAPOREWAARTS GEZONDEN WEERKEERENDE OP JAVA IN OUDE FUNCTIE STOP YAMAMOTO GENOEMD GROOTE INVLOED OP INDONESIERS GEVOLG LEIDING JAPPROPAGANDA TIJDENS BEZETTING STOP YAMAMOTO ARRIVEERDE IN BRITSCH GEZELSCHAP MET DAKOTA EINDE VANSPRANG.

Het Britsche Hoofdkwartier in Batavia spreekt het bericht tegen. De terugkeer van generaal Yamamoto in Bandoeng wordt onzin genoemd. Onjuiste berichtgeving. Maar het telegram wordt niet herroepen. Chungking geeft het over de radio. Het verschijnt in Engelsche en Amerikaansche bladen. Een Britsche legerkrant in Soerabaia citeert het.
Tenslotte komt SEAC met een trage bevestiging. Weken later. In dit officieele bericht wordt toegegeven, dat generaal Yamamoto inderdaad korten tijd op Java heeft vertoefd om inlichtingen te verstrekken over de administratie van het Japansche leger. Hij bevindt zich thans echter weer in de Changi-gevangenis in Singapore.

Dit bericht lees ik in Bandoeng.
Het Japansche Hoofdkwartier is vlakbij. De tolk kan mij echter geen inlichtingen verstrekken. De orders van het Britsche hoofdkwartier zijn streng en duidelijk. Een gesprek met een oorlogscorrespondent is verboden.
„Ik wil liever geen oorlogsmisdadiger worden," voegt de tolk er tot zijn verdediging aan toe. Dat kan ik hem niet kwalijk nemen. Voor het bordes van het Japansche Hoofdkwartier staat een groote auto. Een Chrysler Windsor. Zorgvuldig onderhouden. Glimmend legerbruin zonder een krasje. De achterbank is met helderwitte hoezen overtrokken. Een van de mooiste wagens in Bandoeng.
Ik wacht een kwartier. Een half uur. Drie kwartier. Dan gaat er een deur open. Er komen enkele officieren naar buiten. Voorop generaal majoor Yamamoto. Daarachter zijn aide-de-camp. De generaal kijkt barsch als immer. De bestuurder houdt eerbiedig het portier open. De generaal vlijt zich in de kussens. Veel gebuig. Geruischloos schuift de auto den tuin uit.
Generaal-majoor Yamamoto is dus niet in de gevangenis in Singapore. Er is geen sprake van. Zijn taak is nog lang niet klaar. De Japanners uit Midden-Java moeten nog afgevoerd worden. In Cheribon zijn er strubbelingen. Er zitten er nog een paar duizend ten noorden van Lembang. Er zijn moeilijkheden met de Japansche Marine in Bandoeng.

SEAC zwijgt verder.
In alle stilte wordt generaal-majoor Yamamoto bevorderd. Zijn positie is nu: fungeerend opperbevelhebber van het 16de Japansche leger. Een bevordering: ondanks het verliezen van den oorlog, ondanks een bezwarend verleden en de aanduiding: oorlogsmisdadiger.
En generaal-majoor Yamamoto woont nog steeds in de nette straat in Bandoeng. Elken dag rijdt hij met zijn groote auto naar het Japansche Hoofdkwartier. En terug. Nu en dan confereert hij met Britsche officieren. Onder de legerorders schrijft hij met vasten hand: Moichiro Yamamoto, fungeerend bevelhebber 16de Japansche leger.
In de onvriendelijke Changi-gevangenis in Singapore staat al maanden een cel leeg met dienzelfden naam: Moichiro Yamamoto, oorlogsmisdadiger.

Het is 12 April 1946. Een kort bericht in de kranten. Generaal-majoor Yamamoto is ontslagen daar uit zijn correspondentie is gebleken, dat hij nog steeds de Indonesische beweging steunde. De taak is volbracht.
Een nieuwe bezwarende beschuldiging dekt de aftocht. Generaal Yamamoto lost zich op in de vergetelheid. Met andere Japanners gaat hij naar Galang-eiland. Niet als oorlogsmisdadiger. Generaal Yamamoto gaat naar huis. Een paar weken, een maand wachten misschien. Dan brengt een schip hem naar Tokio.
Generaal-majoor Moichiro Yamamoto lacht heel even. Naar huis. Met een kaal, bloot hoofd. En een weer onbewogen gezicht.

TERREUR

„Een gezond Indonesia heeft geen plaats voor Japansche deserteurs"
Republikeinsche toelichting bij bevel aan Japansche deserteurs om zich te melden.

Soerabaia, Hotel Ngemplak, Januari 1946

Beste John,

Soerabaia worstelt zich los uit de puinhoopen. In maanden ben ik hier niet geweest. Er is heel wat vernield. Het heele stadsleven is eigenlijk verwoest. Tienduizenden menschen zijn tijdens de gevechten gevlucht. Nu komen ze weer langzamerhand terug. Ze kijken wat er nog over is van hun huis. En ze koopen wat van hun eigen bezittingen op de zwarte markt terug. Er is een zekere controle op hen, die zich weer in Soerabaia willen vestigen. Soerabaia begint met een schoone lei en het voelt er niets voor om er meteen weer een broeinest van revolutionnaire activiteit van te maken. Maar nu en dan glippen er natuurlijk wel eens een paar agitatoren binnen. Bij de stadspolitie waren zelfs een paar extremisten in opleiding. Maar dat is de democratie te ver gevoerd. Het is al mooi genoeg, dat de Indonesische gewonden in het Katholieke ziekenhuis worden verpleegd. Daar worden ze opgeknapt, ze eten een poosje wat extra-voedsel om aan te sterken en als ze beter zijn... sluiten ze zich weer aan bij hun oude bende en schieten op alles en nog wat... om misschien straks weer een poosje in het Katholieke ziekenhuis te komen logeeren. Maar zoo zijn wij eenmaal. En wapens komen er ook zoo langzamerhand weer. Die onschuldige groentenboertjes met hun manden groenten aan een stok brengen ze mee onder de worteltjes of de spinazie. Het wordt dikwijls ontdekt. Maar waarschijnlijk even dikwijls niet. Een paar dagen geleden was er ook weer een vergadering van een honderd-en-vijftig man. De heeren gingen er gauw van door toen er een militaire patrouille in de buurt verscheen. Het was echter een heele geruststelling later van de Engelschen te hooren, dat het maar een onschuldige samenkomst van vischkoopers was geweest. Die Engelschen geven je telkens weer zoo'n prettig gevoel van veiligheid.

★

08153 EXSOERABAIA STOP VEERTIG MAN NEDERLANDSCH MARINEPERSONEEL BESTEMD VOOR WEDEROPBOUW MA-

RINE-ETABLISSEMENT NIET TOEGESTAAN DEBARKEEREN VAN BLINJOE STOP BLINJOE MOET HEN NAAR BATAVIA TERUG BRENGEN ORDERS GEALLIEERD OPPERBEVEL EINDE VANSPRANG.

★

Radio Pembrontak knettert. Soetomo spreekt. Huilend van hartstocht en dan weer zacht smeekend. Dreigend, eischend en dan sentimenteel. „Kameraden betjakkoetsiers, dogcarkoetsiers en grassnijders, het is beter dat ons land een vuurzee wordt dan dat het opnieuw overheerscht wordt. Ik heb onze kameraden geïnstrueerd om dynamiet te leggen onder de radio van Batavia die door de Engelschen bezet is en vanwaar alle leugenberichten naar het buitenland worden uitgezonden. Schenkt aan de Britten geen geloof. Hoort de roepstem van moeder Indonesië. De Engelschen willen u weer in de slavernij terugvoeren. Bestrijdt de Engelschen, de Ghurka's en de Nica. Jaagt de Nica-honden weg, de Engelschen, die onze kinderen dooden, die onze vrouwen onteeren. Kameraden, strijdt voort, valt aan zoolang onze vrijheid nog belaagd wordt. Kameraden, uit uw midden zullen vrijheidshelden opstaan. Luistert niet naar hen, die zich onze leiders noemen en die slechts op zoek zijn naar een mooi baantje voor henzelf."

MAS SOETOMO
Hij kan geen vlieg dooden...

Soetomo sleept de menschen mee. Hij was voor den oorlog een onopvallend journalist. Nu is hij een volksideaal. Met zijn lange haren, zijn fascineerende oogen en zijn magische stem.

Soetomo is de opstand. De revolutie. De aanhitser van losgeslagen jongeren. En zijn vriendin is Ketoet Tantri.

Ketoet Tantri is een leelijk mensch. Van binnen en van buiten. Haar

vader was een Amerikaansche ontdekkingsreiziger. Haar moeder een Engelsche. De zee was haar geboortegrond. Als haar geestelijke vermogens in orde zijn lijdt ze toch in ieder geval aan hysterie of iets dergelijks. Met haar roode haar, haar groote bril en spitse neus is ze een toegewijd vriend van Soekarno. Met haar scherpe tong een dankbaar werktuig van de Indonesische propaganda. Haar devies: liever de rest van mijn leven in een hut wonen en droge rijst met zout eten dan zien dat het westersche imperialisme weer invloed uitoefent op dit land.

Nu en dan houdt ze haar spichtige hand beschermend boven de weelderige haren van Mas Soetomo. In een van haar radiotoespraken schildert ze hem in woorden van diepe bewondering: „De algemeene indruk van de dagbladcorrespondenten van Soetomo schijnt te zijn: een soort monster, een ongeschoren balling of rebellenleider met een rood en witte band om zijn hoofd, een paar revolvers om zijn middel gebonden, een dolk en misschien wel een paar vergiftige pijlen op zijn rug. Niets is verder bezijden de waarheid. Soetomo is een uiterst zachtmoedig mensch, niet alleen in uiterlijk, maar ook in zijn gedragingen. Hij kan beschreven worden als een dichter maar nooit als een bruut. Voor zoover ik Soetomo persoonlijk ken zou hij geen vlieg kunnen dooden laat staan het afslachten toelaten van duizenden vrouwen en kinderen. Soetomo is de afgod van het volk. Hij heeft de harten gestolen van millioenen menschen in heel Indonesië en dat zou niet mogelijk zijn (waar u het Indonesische karakter evengoed kent als ik) als hij een tyran was of een bruut om maar niet te spreken van een menschendooder. Hij wordt geliefd om zijn zachtheid, zijn goedheid voor het eenvoudige volk en omdat hij een groot patriot is en omdat geen offer te zwaar voor hem zou zijn als hij zijn volk voor eeuwig kan bevrijden van vreemde overheersching en Nica onderdrukking. Er wordt ook van Soetomo gezegd, dat hij de huidige regeering tegenwerkt. Dat is louter nonsens. Soetomo en zijn volgelingen staan krachtig en vol vertrouwen achter president Soekarno en de Republiek Indonesië". Maar in een persconferentie met buitenlandsche correspondenten in het

KETOET TANTRI
Liever droge rijst met zout...

bijzijn van Indonesische journalisten verklaart Soetan Sjahrir niettemin met een machteloos gebaar: „Wat Soetomo zegt doet hij voor zijn eigen rekening. De regeering heeft geen macht over hem."

★

Noord-Bandoeng, Januari 1946

Een paar donkere schimmen sluipen door nachtelijk Bandoeng. Zonder te spreken en zonder licht te maken. Heel omzichtig begeven zij zich over de grens. Over smalle paadjes en langs glibberige sawahdijkjes zoeken zij hun weg nu en dan met een bonzend hart. Het is een gevaarlijke onderneming. Achter elke struik kan een vijand op den loer liggen. Bij het minste gerucht houden zij stil. Hun ooren tasten naar een geluid. Hun oogen probeeren de duisternis te doorboren. Dan gaan zij verder... verder van het beschermde stadsdeel dieper het onvriendelijke gebied in. En onwillekeurig grijpt hun vuist wat vaster om het clandestiene wapen in hun broekzak.

Van de andere zijde nadert een soortgelijke processie. Even na middernacht zijn deze mannen opgestaan, deze tot handel drijven bereide Indonesiërs met hun manden vol groenten en vruchten. Ook zij sluipen voort langs de smalle sawahdijkjes en dwars door maisvelden. De zware vracht kraakt op hun geharde schouders. Het is een heele afstand, welke zij moeten afleggen van boven uit de bergen naar de stadsgrens. Maar de winst is zoet... tenzij de extremisten een spaak in het wiel steken.

Om twee uur ontmoeten de partijen elkaar: de Indonesiërs uit de bergen en de Chineesche opkoopers uit de stad met hun zakken vol Japansch bankpapier. De onderhandelingen beginnen. De prijzen zijn langzamerhand min of meer vast. Veel praten is niet noodig. En als het niet erg lukt doen een paar liters rijst wonderen, want rijst is een schaarsch artikel onder de Indonesiërs.

Smokkelhandel en omkooperij hooren bij elkaar. De extremisten loeren dag en nacht. Ook zij weten van dezen handel af. Maar meestal laten zij zich omkoopen met wat geld of rijst. Sommigen hebben daar een vast inkomen van. Maar de posten zijn niet altijd dezelfde. Er zijn elementen, die voet bij stuk houden en hardhandig ingrijpen. Een paar dagen geleden zijn veertig Chineezen, een aantal Indonesiërs en zooveel manden groenten door jonge terroristen meegevoerd. Er vallen ook wel eens schoten. De handel is dan meestal voor eenigen tijd verstoord. De zoete winsten doen beide partijen echter weer spoedig het gevaar riskeeren. Het is bovendien vaak een kwestie van vindingrijkheid. Een begrafenisstoet steekt langzaam de grens over in de richting van de stad. Er is veel kans, dat de kist onder het stemmige, zwarte kleed boordevol eendeneieren zit. En die arme

Chinees, die moeizaam zijn wagentje met matrassen voortduwt... waarschijnlijk heeft hij de noodige eieren tusschen de kapok verstopt.
En terwijl Bandoeng op deze manier zijn schamel bordje groente, zijn vruchten en een eitje bij elkaar scharrelt staan luttele kilometers buiten de stad velden en velden vol van de mooiste gewassen te verrotten omdat een aantal onverantwoordelijke Indonesiërs weigert deze kostelijke groenten naar Bandoeng te laten vervoeren.

★

„Saito... en vier-en-twintig man. Yoshioka... en vier-en-twintig man".
In tien rijen van vijf-en-twintig staan de Japanners aangetreden op het vliegveld Andir. Tweehonderd-en-vijftig man. Lading voor tien vliegtuigen. Zoo verlaten de Japanners Bandoeng. Eindelijk. Maar zij reizen luxueus. Eerste klas vliegtuig binnen een half uur in Batavia. En met de noodige bagage. Dertig kilo is toegestaan, maar iedereen kan zonder een weegschaal te gebruiken zien, dat ze veel meer bij zich hebben. Een steekproef bewijst dat. De naald draait rustig door tot veertig. Velen hebben een nieuwe rugzak laten maken. Anderen sjouwen met een dure, leeren koffer. Het aantal actentasschen is legio. En wat erin zit... dat is een geheim, maar vele van alles beroofde Hollanders zouden er graag eens een kijkje in willen nemen.
De Japanners zitten ook goed in het pak. Niet de flodderdingen, waar onze eigen menschen in gestoken zijn. Nee, keurige uniformen van eersteklas materiaal. En stevige schoenen. Bovendien nog een paar reserveschoenen aan weerskanten van den rugzak gebonden. Krijgsgevangenen. Zij lijken meer op een gezelschap rijke toeristen, die een bergtocht gaan maken. Zelfs de witte handschoenen en het smettelooze handdoekje voor de transpiratie ontbreken niet.
„It's a bloody shame!" merkt een jong Engelsch officier in eerlijke verontwaardiging op als de stoet langs hem trekt naar de vliegtuigen om vlug, veilig en voordeelig naar Batavia te reizen.
De van alles ontstolen Nederlanders, die met een met touwen bij elkaar gebonden bundeltje, in slobberige kleeren en op rubber slippers geduldig op een volgend vliegtuig staan te wachten zeggen maar niets. Maar hun zielige aanwezigheid spreekt alleen al boekdeelen...

★

De Japanner vertelt het met een mengeling van leedvermaak, sensatielust en verbazing.
„Op de pasar in Zuid-Bandoeng heb ik vanmorgen een Duitscher gezien

met een hakenkruisspeldje en rood-en-wit op z'n borst. Die liep daar inkoopen te doen en de Indonesiërs keken nauwelijks naar hem om..."
Langzamerhand ontgroei je het stadium van verbazing in deze alledaagsche zaken.

★

De buitenlandsche pers gaat naar Djokjakarta. Het Republikeinsche Ministerie van Voorlichting is de gastheer. Engelschen, Australiërs, Amerikanen, Belgen, Franschen en een Britsch-Indiër. Nederlanders mogen natuurlijk niet mee.
Het is allemaal in finesses voorbereid. Een speciale trein. Een goed hotel. Mooie auto's. Ontvangsten. De republiek pakt uit. Zelfs een bezoek aan een van de kampen met Europeesche gijzelaars. Dat is een bijna democratisch gebaar. Maar er is geen gelegenheid om vrijuit te praten. De correspondenten worden voortdurend geschaduwd. Steeds staat er een Engelschsprekende Indonesiër achter hen. Vriendelijk, voorkomend en hulpvaardig. Maar vasthoudend als een terrier.
Een van de Fransche correspondenten heeft bijzondere belangstelling voor enkele Franschen in de stad. Een interview. De Franschen worden gehaald. Maar de correspondent hoort nog net hoe een politieman hen in het Nederlandsch toevoegt „En pasop... je weet wat je te wachten staat als je vertelt wat er gebeurd is".
Alle Nederlanders in de kampen dragen rood-witte speldjes. Dat is voorschrift. De Indonesiërs adverteeren, dat ze net zooveel voedsel mogen koopen als ze willen. Maar ze vertellen niet, dat bijna niemand geld heeft. En dat velen hun laatste kleeren moeten verkoopen om aan wat extra-voedsel te kunnen komen. Angst ligt er op de vermagerde gezichten. Een matte onverschilligheid in alles. Het vertrouwen is reeds lang verdwenen. De wil om verder te leven is nu aan het tanen. De menschen zien geen uitweg meer. De toekomst is donker en onzeker.

Aan een royaal banket met oude Fransche wijnen fêteert de republiek haar buitenlandsche gasten. De stemming is best. Het voedsel overvloedig. Er wordt veel gesproken. De republiek dringt zichzelf in de schijnwerpers van de wereldbelangstelling. En ze doet het met tact en doeltreffendheid. Zelfs de keurige menu's getuigen daarvan. Met de origineele fouten zien ze er zoo uit:

HOTEL „MERDEKA" JOGJA

Breakfast	*Lunch*
Oat Meal Porridge	Crême de Volaile
Chocolate	Croquettes de Veau
Brown Cake	Escalôpes de Boeuf braisêe
All kinds of eggs on choice	Pommes Sautées, Haricôttes Vèrts
Cold Meat	Salade d'Housarde
Honey	Gâteau Moka
Fruits	Fruits
	Café

Diner

Consommé Julienne
Gourami à la Meùniere
Pommes Vapeur
Tournedos de Boeufs
Pommes Châteaux
Petits Carôttes
Poulet de Grain rôti
Compôte d'Ananas
Coupe Caramel
Fruits
Moka

Jogjakarta, 24 Janvier 1946

★

Bandoeng, eind Januari 1946

„Halt!"

De Indonesiër achter het prikkeldraad steekt gedecideerd zijn hand op. Ik stop. Met een air of het iets doodgewoons is vertel ik hem, dat ik naar het gouverneurskantoor moet. De schildwacht weet er niet goed raad mee. Orders zijn orders. Er is hem niets verteld van vreemdelingen, die maar zoo de „vesting" mogen binnenrijden. Dus stappen er twee man bij me in de jeep. Met een armband „Pemoeda Repoeblik Indonesia". En een revolver. De oude truck: een Amerikaansche sigaret. Daar bijten ze dadelijk in. En een van de pemoeda's vertelt me met ineen grijpende handen als illustratie: „Indonesia... Amerika... friends!"
Met een begrijpend hoofdknikken stem ik er volmondig mee in.
De jongelui zijn vandaag de baas. Ik laat me nieuwsgierig coachen.
We belanden tenslotte op het kantoor van de Polisie Tentara, de mili-

SOEKARNO GAAT UIT *Lease-and-lend materiaal Tokio-Djokjakarta*

taire politie van de TRI. De chef is een jonge en vriendelijke Indonesiër. Ik vertel hem, dat ik een bezoek ga brengen aan den gouverneur. Dat vindt hij prachtig. Hij zal den gouverneur even opbellen. De aansluiting komt echter niet tot stand. Dat hindert niets. Ik weet den weg. We scheiden met een stevigen handdruk. Een uurtje later rijd ik over den Grooten Postweg. Een tegemoetkomende auto geeft me een stopsein. Er springen een paar gewapende Indonesiërs uit. Niet bijzonder enthousiast kijken ze monsterend naar de jeep en inhoud. Dan vragen ze vrij streng:
„Wat doet u hier?"
„Een beetje rondkijken," leg ik rustig uit, „en een paar inkoopen doen... schoenen voor m'n meisje in New York..."
Weer kijken ze.
„U bent toch geen Engelschman?"
Ik wijs naar de opschriften op de jeep. Groote, roode letters op een witten achtergrond. Dat geeft hun zekerheid.
„Engelschen moeten we hier niet meer," verduidelijkt een van de mannen, „dat zijn allemaal spionnen."
Dat neem ik graag aan. En ze hebben er alle reden voor dat te zijn.

Op mijn gemak draai ik Pasar Baroe op. Het is er even druk als immer. De winkels en pasars zijn open. Er loopen veel menschen in uniform. Op de hoeken van zijstraten staan schildwachten. De jeep trekt natuurlijk belangstelling. De politie salueert met iets van vriendschap in haar blik. Hier en daar stap ik een winkel binnen. Het publiek dromt samen om de jeep. Nieuwgierig kijken ze wat ik in de winkels doe. Maar het is niet alleen nieuwsgierigheid. Er zijn ook oogen met haat tusschen en achterdocht. Een zekere spanning is voelbaar. Ik realiseer dat er niet veel noodig is om al die menschen tegen me te keeren. De propaganda doet zijn werk goed. Er zijn geen persoonlijke grieven. Wij hebben elkaar nooit eerder ontmoet. En toch is er vijandschap.

Zoo onverschillig mogelijk ga ik mijn gang. Net of er niet zooveel oogen op mij gericht zijn. Ik zoek een paar schoenen uit. Scharrel onhandig met het geld. En betaal zonder af te dingen. Met een vriendelijk woord dring ik de menschen wat achteruit.

Bij een zijstraat gebeurt er echter iets vreemds. De schildwacht is blijkbaar een beetje in de war geraakt. Een jeep met een blanke in uniform erin rijdt ook niet dagelijks langs. Het is nog een jochie. Veel ouder dan twaalf jaar schat ik hem niet. Het geweer aan zijn voet is bijna even groot als hijzelf. En... *pang*! Een schot knalt uit zijn geweer. Schuin over de jeep verdwijnt het de lucht in.

Consternatie in de drukke straat. De menschen blijven staan. Onwillekeurig kijken ze in mijn richting. Eerst besef ik niet eens goed wat er gebeurd is. Het schot is mij eigenlijk ontgaan. Ik heb de knal wel gehoord maar zonder te realiseeren waar die vandaan kwam. Nu dringt het pas tot mij door. De militaire politie is er dadelijk bij. De mannen zien er wat wild uit met hun vlassige baardjes en groote Japansche zwaarden tusschen hun broekriem gestoken. Een tikje opgewonden komen ze op de jeep af.

„Wat doet u hier?"

Weer geef ik een kalme verklaring. Dat mist zijn uitwerking niet. Ze vragen aan de omstanders wat er precies gebeurd is. Niemand weet het. Er klonk ineens een knal. De schildwacht zelf is er heelemaal van onder den indruk. Er is geen sprake van opzet. Het schot ging blijkbaar af bij het laden. Een geweer in onervaren kinderhanden is nog steeds gevaarlijk speelgoed.

„De menschen denken, dat u Hollander bent," lichten de politiemannen mij in. Daar moet ik natuurlijk om lachen. Die menschen toch. En als ze eens wisten hoe dicht ze bij de waarheid zijn... „Het is beter, dat u hier niet blijft staan," raden ze mij aan, „gaat u maar even mee naar het kantoor."

Dat vind ik best. Een paar van de avonturiers in de jeep. De anderen op een knetterende motor ervoor. Het publiek gaat tevreden langs het trottoir staan.

De chef van de militaire politie is verbaasd als ik weer bij hem binnenstap. Met belangstelling luistert hij naar het verslag van zijn menschen. Zijn gezicht klaart al gauw op. Een ongelukje. Niets bijzonders. En die menschen op straat. Ja, er zijn inderdaad ook lui van de Nica in zulke uniformen. Dat is moeilijk uit elkaar te houden. Maar hij weet wel beter. We lachen er allebei opgelucht om.

„En waar gaat u nu naar toe?" informeert hij.

„Naar huis.. naar den anderen kant van die vreeselijke grens", spot ik en onder het praten wikkel ik het papier wat beter om de schoenen onder mijn arm.

„Heeft u wat gekocht?" wil de chef weten.

Dadelijk haal ik het pakje tevoorschijn.

„Ja... een paar schoenen... voor m'n meisje in New York... die schrijft me elke keer, dat ik toch eens van die echte slippers uit Java moet sturen... ach, het zijn maar gewone dingen, maar in Amerika vinden ze die natuurlijk geweldig."

Samen bekijken we de schoenen. Hij gelooft, dat mijn meisje in New York er blij mee zal zijn. Ik weet, dat mijn zusje in Den Haag het in ieder geval is. Van de prijs schrikt hij: 150 Japansche guldens. Maar ik verzeker hem opgetogen, dat het belachelijk goedkoop is. En dat is ook niet waar.

„Ik zal u een paar man meegeven tot aan de spoorlijn" stelt hij voor.

Dan rijden we weg. Naast en achter me zitten de MPers. Een geweer tusschen hun knieën. We moeten kriskras door de stad om een uitgang te vinden in de vele barricades. Van stoomwalsen tot kisten sluiten de straten af. Hier en daar zijn stukken tramrails rechtop in het asfalt geslagen en met prikkeldraad verbonden. Over de volle breedte van de straat. De Indonesiërs bereiden zich voor als tegen een invasie.

Tegenover het leege Preanger hotel komen we een groepje Indonesische militairen tegen. Ze marcheeren in het midden van de straat. Uit de pas en luid zingend. Net als de Japanners. De voorste man heeft een tommygun, de anderen houten geweren. Net als bij de Japanners. De commandant heeft een ster op een gestreept fond als onderscheidingsteeken. Net als de Japanners. Voor het open raam van een der hotelkamers kijken enkele Japansche soldaten geamuseerd toe. Een prachtige, gestroomlijnde Oldsmobile met een enorme rood-witte vlag voorop en een Indonesiër achter het stuur laat de troep passeeren. Op de achterbank brengt een Japansch officier een stram saluut. Het Indonesische escorte in de jeep balt fanatiek de vuisten en brult in koor:

„Merdeka!"

Een paar straten verder staan twee meisjes met glaasjes limonade van erg gemeene kleur langs den weg.

„Hello, Sir," roepen ze gichelend.

Ik grijns vriendelijk terug. De meisjes stompen elkaar van kinderlijk plezier. En dan staan we ineens voor den spoorwegovergang. Daar is de grens. De dwaze grens. De lijfwacht springt uit de jeep. Een hand. Een militair saluut. En met toch wel een zucht van opluchting draai ik langs den verbaasden Britsch-Indischen schildwacht achter het beschermende prikkeldraad.

★

Bandoeng, 6 Februari 1946

Waarde Heer Van Sprang,

Graag zou ik uw aandacht willen vestigen op hetgeen mij dezer dagen is overkomen. Wij wonen hier in een huis, dat destijds door de Engelschen is ingericht en waarin wij door de RAPWI zijn geplaatst. Op een middag stappen er een stuk of zeven Japanners bij ons binnen. Met een arrogantie of ze in hun eigen huis zijn. Een van de Japanners deelt me op een min of meer bevelenden toon mee, dat ze het meubilair komen halen. U begrijpt, dat ik daar even van stond te kijken. De Japanners echter vonden het de meest gewone zaak van de wereld en voegden er nog aan toe, dat de heele inventaris Japansch eigendom was. Zonder verder iets te zeggen liepen ze het heele huis door met hun zware, sloffende laarzen en schrokken er zelfs niet voor terug om zonder kloppen de slaapkamer van mijn vrouw binnen te gaan. U kunt begrijpen, dat ik stond te koken van ingehouden woede. Een dergelijk onbeschaamd optreden van Japanners na alles wat we de afgeloopen drie jaar van die kerels hebben moeten slikken. Ik weet zeker, dat als ik een jonge vent was geweest, dat ik ze mijn huis had uitgeslagen. Nu maakte ik me alleen maar kwaad. De Japanners deden waar ze zin in hadden. En toen ik protesteerde voegde een van de kerels me brutaal toe „I instruct you..." Ik heb hem aan zijn verstand gebracht, dat geen enkele Japanner mij instructies heeft te geven. Daar antwoordde hij op, dat ik dan maar naar het Britsche Hoofdkwartier moest gaan. Zijn orders zijn meubilair uit te zoeken voor de inrichting van een huis voor een hoogen, Engelschen officier. Tenslotte gaat hij zelf naar het Britsche Hoofdkwartier. Maar een half uurtje later komen ze terug. Bijna triomfantelijk laten ze mij een briefje zien. Daarin wordt uitgelegd, dat deze Japanners meubilair moeten uitzoeken voor het huis van generaal Hawthorn. Men dringt erop aan, dat al het benoodigde meubilair aan deze Japanners zal worden afgestaan. En meteen gaan ze al aan het selecteeren. Alles wordt op een vrachtauto geladen en een poos later krijg ik er een paar keukenstoelen voor in de plaats. Ik heb er eenvoudig sprakeloos van gestaan. Dat het huis van generaal Hawthorn ingericht moet worden begrijp ik. Niemand kan van hem verlangen, dat hij in een leeg huis gaat zitten. Dat daarvoor meubilair uit mijn huis wordt gebruikt

vind ik ook niet vreemd. Maar waar ik wel tegenop kom is tegen het feit, dat men daarvoor op zulk een tactlooze wijze Japanners gebruikt. Men moet toch kunnen begrijpen hoe menschen, die de geheele bezetting door de Japanners zijn vertrapt en vernederd, zich voelen als daar zeven van die barbaren brutaalweg hun huis binnendringen zonder zelfs maar een of andere schriftelijke machtiging te laten zien. Men kan toch moeilijk overgevoeligheid verweten worden als men zich op zoo'n oogenblik opwindt.

Met vriendelijke groeten...

★

Bij het onderhoud met Indonesische leiders in Bandoeng fungeert hij als tolk. Een jonge man met een prettig, intelligent gezicht. Naar zijn uiterlijk maakt hij den indruk lid van de geheime politie te zijn. Hooge rijlaarzen. Een bruin uniformhemd en een breede koppelriem.
Bij het vertrek komt hij echter amicaal bij me staan. Hij noodigt me uit eens bij hem op bezoek te komen. Verscheidene andere correspondenten zijn al eerder bij hem geweest. Vroeger werkte hij in een mondain berghotel. Daarvan spreekt hij Engelsch.
„Dunda is mijn naam," stelt hij zich bij het afscheid nemen voor, „Max Parker Dunda."

Bij een volgende ontmoeting rijdt hij in een auto met *Indonesian Liaison* in groote letters op de voor- en achterruit. Bandoeng is dan al in twee vijandige deelen gescheiden. Max Dunda is de verbindingsman tusschen die twee deelen. Als er geschillen of problemen zijn verleent hij intermediair. Ook nu.
De Britsch-Indische troepen in het Departement van Verkeer en Waterstaat hebben vier gevangenen gemaakt. Vier man in uniform met zware Mauser-pistolen. Ze komen van Soekamiskin. Met een of ander vaag doel zijn zij de stad binnengedrongen. Dunda ondervraagt hen. Zijn toon is opvallend scherp voor een Indonesiër tegen mede-Indonesiërs. In duidelijke taal veroordeelt hij hun onderneming. Hij wijst hen erop, dat ze de republiek eer schaden dan steunen. Er behoort orde en discipline te zijn. Iedereen moet doen wat de leiders zeggen. De republiek moet de buitenwereld kunnen toonen, dat zij macht en invloed bezit. Maar menschen als zij, die er maar op hun eigen houtje op uit trekken, dragen niet bij aan het vestigen van een goeden naam.
De vier indringers zeggen niet veel. Ze zitten er maar zielig bij met hun vastgebonden handen en angstige oogen. Dunda brengt het dreigement van den Engelschen majoor over „als jullie niet de waarheid vertellen wor-

den jullie doodgeschoten". Bevend geven ze de gewenschte inlichtingen. Dunda vertaalt de antwoorden woordelijk.
„Als de Engelschen met jullie klaar zijn zullen jullie je voor de republiek moeten verantwoorden," voegt Dunda hen toe als het armzalige viertal weggeleid wordt.
Dan stapt hij in zijn auto en rijdt weg.

Geruimen tijd later loop ik hem tegen het lijf in het gebouw van de RAPWI. Eerst herken ik hem niet. Hij draagt nu geen uniform meer.
„Hello, mister Venspreng," spreekt hij me echter aan, „how are you?"
Een beetje verbaasd vraag ik hem wat hij in deze omgeving doet. Indonesische officieren ziet men over het algemeen niet in het gebouw van de RAPWI.
„Ik heb net een legitimatiekaart gehaald," vertelt hij lachend, „anders kan ik niets van de distributie krijgen."
Nu begrijp ik er heelemaal niets meer van.
„Ik ben niet meer aan den anderen kant," verduidelijkt hij dan, „herinnert u zich nog dien middag bij Verkeer en Waterstaat met die vier gevangenen?"
Ik knik.
„Nou, dien zelfden middag ben ik zelf door de Militaire Politie gevangen genomen. En daarna is er heel wat gebeurd".
Daar wil ik meer van weten. We spreken af bij mij thuis. Daar kunnen we rustig praten.

Maar Dunda komt niet alleen. Een pootige, breede jongeman met een onaangenaam gezicht is bij hem. Een vriend. Later blijkt, dat het een soort lijfwacht is.
„Die vier gevangenen, weet u wel," begint hij zijn verhaal, „nou, die hebben in het zuiden verteld, dat ik anti-Indonesisch tegen hen was opgetreden. Ze beschuldigden mij ervan, dat ik meer aan de Engelsche zijde stond dan aan de hunne. Enfin, op grond daarvan ben ik toen opgesloten. Eerst ben ik slecht behandeld. Weinig eten en ruwe bewakers. Spionnage en allerlei andere ernstige vergrijpen werden mij verweten. Later draaiden ze heelemaal om. Ze begonnen op mijn gemoed te werken. Ik kreeg een kamer met een radio en overvloedig eten. Ze probeerden me te dwingen hun zin te doen. Dat weigerde ik. Weer werd ik opgesloten. Met omkooperij en zoo ben ik erin geslaagd contact met mijn vrouw te krijgen. Over drie dagen zou ze jarig zijn. Ik heb haar beloofd op haar verjaardag thuis te komen. Inderdaad is het me gelukt om te ontsnappen. Verkleed als een koelie ben ik naar Bandoeng gezworven. Even was het

nog spannend bij het overschrijden van de grenslijn. Het ging allemaal echter goed."
„En nu?"
„Nu blijf ik hier. Ze zien me daar niet meer terug, dat begrijpt u wel."
„Ja... maar vertel me eens, wat ben je eigenlijk voor een landsman?"
Dunda lacht.
„Een mengelmoes van Celebes en de Filippijnen. Na de komst van de Japanners heb ik eerst wat rondgescharreld met een Amerikaan en een paar anderen. Een soort ondergrondsch werk. In Singapore was ik al bij de vrijwilligers geweest. Om me vrij te kunnen bewegen heb ik me aangemeld voor de luchtbescherming. Later is er een Indonesisch leger op Java opgericht. Daar ben ik toen bij gekomen... Soekarilla-officier."

JAPANNER
De Indonesische uniform past precies...

Bij het hooren van dat woord frons ik even mijn wenkbrauwen. Soekarilla. Dat waren de Indonesische vrijwilligers in het Japansche leger. De Indonesiërs, die Japan moesten helpen Indië te verdedigen tegen de geallieerden.
„Bij de capitulatie ben ik er natuurlijk uitgegaan. Maar toen de republiek gesticht was zijn we allemaal weer teruggeroepen. In verband met mijn Engelsch ben ik toen op het kantoor van den gouverneur geplaatst."
Het klinkt me allemaal een beetje vreemd. Eigenlijk vertrouw ik Dunda maar half. Hij doet zich voor als iemand, die aan de Indonesische terreur ontsnapt is. Zoo loopt hij hier nu vrij rond. Maar misschien is dat allemaal maar camouflage. Het is best mogelijk, dat hij over een poosje weer naar den anderen kant verdwijnt en daar uitvoerig verslag uitbrengt over hetgeen hij hier gezien en gehoord heeft. Daarom onthoud ik me van elk commentaar. Ik laat Dunda maar vertellen en kies zelf in geen enkel opzicht partij. „Hoe is de toestand in het zuiden op het oogenblik?" hoor ik hem uit.
„Een bende. Zoo langzamerhand is het aantal organisaties niet meer te

tellen. En elke organisatie heeft weer zijn eigen politiemacht. Niemand kan er meer wijs uit. Allerlei vreemde figuren hebben er een invloedrijke positie. Zoo is er een Indo-Europeaan, een zekere Dumas, die zich nu Iskander noemt en nogal veel te vertellen schijnt te hebben. Overigens is die man een blankenhater van de ergste soort. Zijn vrouw is leidster van een soort kamp bij Madjalaja."
„Zijn er veel Japanners?"
„Inderdaad. In Tjiparaj trainen ze de TRI. Bij de militaire politie heb ik er zelf drie ontmoet. Een van hen ken ik. Die was vroeger bij de Geheime Japansche Politie. De meeste Japanners loopen nu in Indonesische uniformen en dragen donkere brillen om hun ware nationaliteit zooveel mogelijk te verbergen. Sommigen hebben hun Japansche namen ook in Indonesische veranderd. Verder weet ik, dat Japanners hun wapens met de Indonesiërs ruilen voor voedsel."
„Zoo, en er wordt ook verteld, dat er nogal wat Britsch-Indiërs bij de Indonesiërs zijn. Weet je daar iets van?"
„Wel iets. Ik ben op een dag namelijk verhoord door een Britsch-Indiër. Een zekere Abdul Rashid. Waarschijnlijk een deserteur. Hij schijnt als sergeant naar de Indonesiërs te zijn overgeloopen en nu is hij kapitein. Die kerel wilde, dat ik een kaartje teekende met alle stellingen en posten van de Engelschen in Noord-Bandoeng erop."
Het is allemaal zeer interessant. Maar voorloopig neem ik mij toch voor uiterst voorzichtig met Dunda te zijn. En Dunda doet hetzelfde met mij.

De volgende ontmoeting is op het Britsche Hoofdkwartier. Weer met zijn lijfwacht. Hij staat zoo plotseling voor me, dat ik bijna vergeet Engelsch met hem te spreken.
„En wat doe je tegenwoordig?" vraag ik hem.
„Bij de British Field Security," vertelt hij me lachend. Hij verwacht wel, dat ik daar even van zal opkijken. Inderdaad. Dat is zeer vertrouwelijk werk. Dan moet men toch wel overtuigd zijn van zijn betrouwbaarheid. Persoonlijk ben ik dat nog niet. En ik denk daarbij vooral aan mijn bezoeken aan Zuid-Bandoeng en de onaangename gevolgen welke deze voor mij zouden kunnen hebben indien men daar mijn ware antecedenten zou weten.

Kort voor ik Indië verlaat spreek ik Dunda in het gebouw van den Regeeringsvoorlichtingsdienst in Batavia. In dien tusschentijd heb ik al meer van hem gehoord. Loyale Menadoneezen hebben me verteld, dat hij voor honderd procent aan onze zijde staat. Al zijn functies waren even zoovele middelen om achter de schermen te kunnen kijken. Hij heeft een gevaarlijk spel gespeeld. Maar met succes.

„We kunnen eigenlijk net zoo goed Hollandsch spreken," stel ik lachend voor. Dunda stemt er dadelijk mee in.
„Wist je, dat ik geen Amerikaan was?"
„Ik heb eraan getwijfeld, maar ik was er niet zeker van."
„En de anderen op het gouverneurskantoor?"
„De eerste keer in het oude gouverneurshuis was er een, die het niet heelemaal vertrouwde. Van Sprang... die naam had hij eerder ergens gelezen. Ineens wist hij het: onder artikelen over Amerika in „Wereldnieuws". Enfin, ik verzekerde hun, dat u absoluut een Amerikaan moest zijn. Dat kon je toch wel zien en bovendien hoorde je het dadelijk aan het accent. Daarna hebben ze er geloof ik nooit meer aan getwijfeld."
En mijn twijfel aan Max Dunda moet ik dan tenslotte ook maar laten varen. Maar met volle overtuiging kan ik het nog steeds niet.

★

Een gewoon huis in een gewone straat. De bewoners zitten aan tafel. Het menu van elken dag: rijst met corned beef en wat oebiblaren. Anders is er niet. Er is weinig animo om te eten. De menschen zijn oververzadigd van blikjes. Vleesch-in-blik. Groenten-in-blik. Aardappelen-in-blik. Blik-in-blik.
Een voor een staan ze op. Iedereen wascht zijn eigen bord en eetgerei. Een baboe is niet te krijgen. Een van de bewoners bladert in een tijdschrift van 1943. Andere ontspanning is er niet.

Eén huis verder.
Een stuk of tien Japanners zitten luidruchtig lachend om een houtskoolvuurtje. Een sukiaki-partij. Groote schalen met versche, gesneden sla, witte kool, geurige prei, uitjes en worteltjes staan naast hen op de vloer. Een paar kippen liggen in de bouillon. Een van de Japanners mengt de groenten in een pan op het vuur. Wat suiker erbij. In stukjes gehakte kip. Wat bouillon en ketjap. Een klontje boter. Een rauw kippenei in een kom. De gestoofde groenten erop. Slurpend duwen zij het voedsel met stokjes naar binnen. Een ander schenkt de glazen vol whiskey. Nog een ei. Nog meer groenten. Onsmakelijke geluiden getuigen van genot. Er wordt opgewekt gepraat. Later pisang en papaja en djeroeks. En zwarte koffie. De Japanners zuchten van het vele eten. Een blikje Players gaat rond. Aanstekers flitsen aan. De baboe ruimt af.

In het huis ernaast steekt een Hollander met een verveeld gebaar een Kooa op en blaast de rook van de slechte, Japansche sigaret nadenkend het raam uit...

★

21223 EXBANDOENG STOP NEDERLANDER UIT INDONESISCHE GEVANGENSCHAP VRIJGELATEN VERKLAARDE DAT INDONESIERS BELANGRIJKE AMMUNITIEWERKPLAATS BEZITTEN IN SOEKAMISKIN GEVANGENIS STOP WERK STAAT ONDER LEIDING VAN DRIE JAPANNERS EINDE VANSPRANG

★

Zaterdagmiddag.
Overste Wilson-Haffenden gaat op bezoek bij zijn collega van de TRI. Aan de andere zijde van de spoorlijn. De overste heeft het bevel over de Mahratta's aan dezen kant. En zijn collega Achmad is commandant van het zooveelste bataljon van de zooveelste divisie TRI daar vlak tegenover. Als goede overburen gaan ze met elkaar om. Achmad is majoor en nauwelijks een-en-twintig. Een van de bijna dertig kinderen van Wiranata Koesoema, den wijzen adviseur van den gouverneur. Minister in een vroeger kabinet. En officier in de Orde van Oranje Nassau.
„You like some more tea?" vraagt Achmad.
„Thank you," accepteert de overste. En ze praten als twee goede vrienden. Of eigenlijk meer als de wilde zoon en de bezadigde vader. Een zelfde verantwoording rust op beide mannen. Maar zij hebben een verschillende mentaliteit. De rechtschapen overste haat den oorlog. De onstuimige Achmad gaat erin op als in een spannend avontuur.
De overste drinkt zijn thee. Hij vraagt wanneer de zuster van Achmad gaat trouwen. En wanneer Achmad een tegenbezoek komt brengen. De schildwachten loopen verveeld heen en weer langs de dwaze grens.

Zaterdagnacht.
Er klinken schoten in het donker. Opgewonden stemmen roepen elkaar toe. Zware schoenen gaan in looppas over de straat. Er worden orders gegeven. Het schieten houdt aan. De positie van de Mahratta's is onverwacht overvallen. De Indonesiërs zijn tot in hun linie doorgedrongen. In het donker wordt een verwoede strijd gevoerd. De aanvallers vechten met wild fanatisme. Het is een onverantwoordelijk bloedvergieten. De Britsche mortieren suizen hoog de lucht in en spatten uiteen met veel gekraak van raken inslag. De Indonesiërs verdedigen zich in wanhoop. Ten einde raad doen ze een laatste poging om de stelling van de tegenpartij te bestormen. Met moordende nauwkeurigheid komen de mortieren neer. Geweerschoten kruisen elkaar.
Als de slag verloren is sleepen de Indonesiërs hun dooden weg. Nutteloze offers. De twee Japansche lijken telt niemand mee...

Zondagochtend.
Overste Wilson-Haffenden leidt den dienst in de Engelsche kerk. De zon schijnt op niemandsland. De schildwachten loopen heen en weer langs de spoorlijn. Onwillekeurig dwalen hun oogen naar de verdroogde bloedsporen. De overste spreekt met rustigen, vasten stem. De gemeente luistert in devotie.
Aan den overkant berekent majoor Achmad de schade van den nacht.

★

Bandoeng, eind Februari 1946

De man is net uitgewisseld. Nu en dan worden ontvoerde Europeanen ingeruild tegen vastgehouden Indonesiërs van hier. De Engelsche kapitein Clark maakt zich daar buitengewoon verdienstelijk mee. Handel in menschen. En met veel tact weet hij telkens goede zaken te doen.
De man draagt nog uiterlijke sporen van zijn verblijf bij de Indonesiërs: een nog niet genezen hoofdwond. Met zijn stoppelbaard en gore kleeren zit hij een beetje onwennig rond te kijken in de wachtkamer van het Britsche Hoofdkwartier.
„Hoe bent u daar in hemelsnaam verzeild geraakt?" open ik het onbarmhartig vragenvuur.
„Dat zal ik u vertellen. We waren geëvacueerd, maar we hadden niet veel mee kunnen nemen. Dat was vervelend. Dus ik ben nog eens in de buurt gaan kijken. Aan een of anderen kapitein heb ik gevraagd of het veilig was om iets uit dat en dat huis te halen. Ja, dat kon ik gerust doen. Maar mis. Nauwelijks was ik binnen of daar waren die kerels al. Ik heb me probeeren te verdedigen, maar er was geen beginnen aan. En daar ging ik."
„Waar werd u heengebracht?"
„Eerst naar de militaire politie. Daar hebben ze me verhoord. En geslagen. Ik heb een slechtere behandeling gehad dan de meeste anderen, omdat ik eerst nog met die lui gevochten had. Dat werd later natuurlijk op me verhaald. Maar het vreemde van het geval was, dat toen een van die Indonesiërs me aan het ranselen was er een Japanner tusschenbeide kwam. Ik heb wel gemerkt, dat die Japanners daar eigenlijk de baas zijn. Er waren er wel een stuk of vijf bij het verhoor. En de tweede keer weer anderen. En als er iets aan de hand was... een alarm of iets dergelijks... de Japanners namen meteen de leiding, gaven orders en regelden alles. Trouwens, uit alles bleek de innige samenwerking tusschen de Indonesiërs en de Japanners. Een jong officier van de TRI liet zich een keer in een gesprek met mij ontvallen: „De Japanners, die helpen ons werkelijk met alles."
„Heeft u nog veel kunnen zien in dat gebied ten zuiden van Bandoeng?"
„Ja, eigenlijk alleen maar als ik van de eene plaats naar de andere werd

TERRORISTEN EN NEDERLANDSCHE SOLDATEN *Nationalisme is een valsch etiket...*

overgebracht. Alles staat eenvoudig onder Japansche bewaking. Nu weet ik niet of die Japanners daar in opdracht van de geallieerden zijn of dat ze bij de Indonesiërs hooren, maar als ze die objecten voor de geallieerden bewaken dan moet ik u eerlijk zeggen, dat ik er niet veel voor geef. In de buurt van Tjiparaj heb ik bijvoorbeeld een geweldige opslagplaats van benzine gezien en die leek me opvallend zwaar beschermd. Aan alle kanten Japansche schildwachten met kijkers, die de wegen afzochten en alles bestudeerden.

O, ja... dat schiet me ook weer te binnen. Op een avond was er een geweldig spektakel. Even later werden er twee Japanners naar binnen gesmeten, die zwaar in de boeien zaten. Die kerels waren meer dood dan levend. En wat bleek nu. Die lui werkten waarschijnlijk in Noord-Bandoeng en moesten dan regelmatig naar het zuiden. Dan namen ze briefjes mee voor de gijzelaars en op den terugweg sleepten ze de noodige groenten en vruchten mee naar het noorden. Dat is ontdekt. En toen zijn ze door hun landgenooten, die met de Indonesiërs meedoen, even onder handen genomen."

★

Op het station Manggarai.

Een oude Chinees neemt beleefd zijn hoed af en vraagt aan den Indonesischen stationschef:

„Mijnheer, kunt u me ook zeggen hoe laat de trein uit Djokja binnenkomt?"

De stationschef hoeft er niet over te piekeren. „Gewone tijd, mijnheer... tusschen twee en zes."

De oude Chinees is te oud om zich te verbazen.

★

De actie is in vollen gang.

De Indonesische benden worden teruggedrongen. Ze vluchten in de richting van Lembang. De Britsche troepen rukken regelmatig op. Artillerie en mortieren zuiveren het terrein. In breede spreiding volgt de infanterie. Er is geen tegenstand. Soms een enkele sniper uit hinderlaag.

Plots schemert er iets vreemd wits tusschen de boomen. Het lijkt wel een spandoek. Er staat iets op. Met den kijker trachten we de woorden te lezen. Slordige letters welke blijkbaar in grooten haast zijn geschilderd: *We are British* (*Burmese*).

Eerst moeten we natuurlijk aan een hinderlaag denken. Als we dichterbij komen zien we, dat we ons vergist hebben. Een dikke, donkere man in een soort sarong staat in den tuin. Met kleine pasjes komt hij op ons af. Een beetje opgewonden.

„Good afternoon, gentlemen... good afternoon..." begroet hij ons druk in goed Engelsch, „I am very, very happy you are here... we were very afraid... all the shooting..."

We gaan naar binnen.

Daar bevindt zich een tengere, Birmeesche vrouw. Een overdreven beleefde jongeman. Een stuk of wat kinderen. Plus een aantal Indonesiërs. Ze zien er allemaal nogal wat verschrikt uit. Met een zeker ontzag kijken ze naar al die menschen in uniform met gecamoufleerde helmen op.

„Wat doet u hier?" vragen we toch wel erg benieuwd naar deze vreemde situatie.

„Dat zal ik u vertellen... maar gaat u zitten," noodigt de dikke man ons onrustig heen en weer loopend uit, „wilt u wat drinken...? ..whiskey... very good whiskey?" In een onverstaanbare taal zet hij de vrouw aan het werk.

Dan komt het verhaal.

„Om te beginnen... ik ben Thakin Ba Sein... voor den oorlog was ik minister van Verkeer, Arbeid en Bevloeiing in Birma... stichter van de

Birmeesche Jeugdbeweging. Toen de Japanners in 1942 Birma bezetten zat ik nog in het kabinet. Er ontstonden echter moeilijkheden met dr U Ba Ma het hoofd van de regeering. Ba Ma is een dictator. Daar ben ik tegen. Ik ben een voorstander van de terugkeer van het Birmeesche koningshuis. Zoodoende kon ik niet in het kabinet blijven. De Japanners wilden echter niet, dat ik in Birma bleef. Ze waren bang voor mijn grooten invloed. Daarom stelden ze mij voor met mijn gezin een reis door Malakka te maken. Bij mijn aankomst in Singapore ben ik echter in de gevangenis opgesloten. Pas na de Japansche capitulatie hebben ze mij naar Java gebracht."

„Naar Java... waarom niet terug naar Birma?" merk ik op.

„Japansche politiek," lacht Thakin Ba Sein, „ze hebben me hier in de buurt van Tjibodas met mijn schoonbroer en mijn gezin eenvoudig aan mijn lot overgelaten. Ik heb een huis gezocht en me voorloopig maar ingericht. Het begon echter al spoedig onrustig te worden. De strijd om de Indonesische onafhankelijkheid brandde los. En wij zaten er midden in."

„En bent u daar blijven wonen."

Ach, ja... eerst wel. Wij hadden nergens last van. Ik heb me niet met hun binnenlandsche politiek bemoeid. Ik ben neutraal gebleven. En daarom lieten de Indonesiërs ons ook met rust. Later wilde ik wel naar beneden komen, maar toen was het contact met Bandoeng erg moeilijk geworden. Ik heb het wel geprobeerd. En nu een paar dagen geleden hoorde ik, dat de Britsche troepen in deze richting kwamen. Ik heb een schuilkelder in den tuin gegraven en daar kropen we met de heele familie in zoo gauw de Britsche projectielen in de buurt kwamen."

Thakin Ba Sein schenkt de glazen weer vol. Het is nog oude Black and White. Er staan meer flesschen van. En andere geimporteerde drank. Blijkbaar heeft de minister zich op een lang verblijf voorbereid. Er is rijst, gedroogd vleesch, visch en ander voedsel voor zeker acht maanden in huis. Buiten loopt een groot aantal kippen en eenden rond.

„En wat gaat u nu doen?"

„Ik wil me onder Engelsche bescherming stellen," verklaart Thakin Ba Sein, „en als het kan wil ik zoo vlug mogelijk met mijn gezin terug naar Birma. Daar is veel werk te doen."

„Hoe staat u overigens tegenover de Indonesische onafhankelijkheidsbeweging?"

Thakin Ba Sein geeft er een openhartig antwoord op.

„Ik heb er alle sympathie voor," geeft hij toe, "no doubt about it... alle sympathie. Alleen de methoden waar de Indonesiërs mee werken lijken me verkeerd. Men moet wat scherpzinniger de zaken aanpakken. Maar in principe... no doubt about it... ik heb alle sympathie voor de republiek

en als ik in eenig opzicht mijn steun zou kunnen geven zal ik dat graag doen."

En als een goed gastheer schenkt Thakin Ba Sein de glaasjes bij.

Den volgenden dag arriveert Thakin Ba Sein in Bandoeng. Met zijn zwager, die tegelijk secretaris is. Zijn vrouw en kinderen. En de stoet Indonesiërs, die de rust van Bandoeng verkiezen boven het angstige leven onder Indonesische terreur.

De Engelschen brengen hem voorloopig in een leeg huis onder. En iedereen neemt een zekere reserve in acht.

Een paar dagen later zoek ik hem weer eens op.

Er staat namelijk een merkwaardig bericht in de krant. Generaal Mac Arthur heeft de onmiddellijke arrestatie bevolen van Thakin Ba Sein en Thakin Tun Oke, respectievelijk bestemd voor gezant van Birma in Mansjoekwo en Tokio. Bij middernacht moeten beiden aan de gevangenis in Tokio worden afgeleverd.

Thakin Ba Sein zit in een sarong op zijn matras. De kinderen schreeuwen. De zwager draait aan een groote radio-gramofoon. Dadelijk staat alles op. Met Oostersche gastvrijheid schenkt de minister mij thee in. Verlegen verontschuldigt hij zich niets anders te hebben dan een portglas.

Dan lees ik hem het bericht voor.

Hij is eerst sprakeloos.

„Kan het iemand anders van den zelfden naam zijn?" vraag ik. „No... no doubt about it... dat ben ik," tracht de minister luchtig te lachen, „dat kan niemand anders wezen. Maar ik ben nooit gezant in Mansjoekwo geweest. Er is nooit een benoeming geweest. En Thakin Tun Oke evenmin. Die heeft samen met mij in de gevangenis in Singapore gezeten."

Ik twijfel. Er is niet voldoende achtergrond om een meening te kunnen vormen.

„En wat gaat u nu doen?" wil ik weten.

Thakin Ba Sein zucht gelaten.

„Rustig afwachten. Niemand heeft mij nog iets verteld. Het is het eerste wat ik ervan hoor. Als ze mij weer in de gevangenis willen opsluiten... ik kan er niets aan doen. Ik ben me van geen schuld bewust... o, ik heb al in zooveel gevangenissen gezeten... ik heb steeds strijd gevoerd voor mijn land... no doubt about it."

Een telegram uit Tokio meldt, dat Thakin Ba Sein en Thakin Tun Oke niet te vinden zijn in Japan.

Een paar dagen later staat er een Ghurka voor het huis van Thakin Ba Sein op wacht. Niemand heeft hem verteld, dat hij onder arrest is. Wel,

dat hij het huis niet mag verlaten. Een Engelsch officier heeft hem beloofd maatregelen te nemen voor een spoedigen terugkeer naar Birma.
En Thakin Ba Sein drinkt zijn thee uit een portglas. En luistert met bijzondere belangstelling naar de nieuwsberichten...

★

De staf van het Japansche persbureau DOMEI is er heelemaal van onder den indruk. Er is een Engelsch officier in hun aardige woning in de Brabantiastraat komen kijken. Een uurtje later zijn alle bedden en matrassen weggehaald. En daarna de stoelen en een tafel. Inventaris voor de nieuwe Britsche troepen.
„En over twee dagen moeten alle Japanners zelfs uit deze straat verhuizen," klagen de journalisten bitter, „we gaan naar een kamp."
Het is over twee dagen net een half jaar geleden, dat Japan zich onvoorwaardelijk overgaf en dat de vele duizenden Nederlanders in de kampen de verkeerde gedachte koesterden, dat het nu wel gauw voorbij zou zijn met het kampleven...

★

We zoeken dekking in een tuin bij de spoorlijn. De Indonesiërs schieten op alles wat zich op straat beweegt. Mortieren dreunen uit elkaar. De Britsch-Indische infanterie wacht op verdere orders. Een van de Britsch-Indiërs komt bij me zitten achter een veiligen boom. Bewonderend wijst hij naar mijn horloge. We raken in gesprek. In een paar woorden gebrekkig Engelsch vertelt hij me zijn indrukken:
„Americains good men. Indians good men. Dutch and Indonesians no good. Japanese bloody stinking."

★

Tweeduizend Japansche marinemannen nemen zonnebaden. In de bergen boven Lembang. Tweeduizend vrijwillige krijgsgevangenen. Met een vooruitzienden blik hebben zij zich daar tijdig gevestigd. Dadelijk na de capitulatie zijn ze er kampen gaan bouwen. Ruime loodsen van bamboe en gedek. Dagenlang zijn de vrachtauto's af en aan gereden. Met rijst, meel, suiker, zout, koffie en thee. Er is een voorraad voor twee jaar opgeslagen. Het klimaat is er heerlijk. Een wijd uitzicht over de prachtige bergen. Warme bronnen in de buurt. Een vruchtbare bodem waar de kostelijke groenten als vanzelf uit opkomen. Weinig verkeer. En met het toenemen van de Indonesische activiteit een veilige isolatie.

De order van de Engelschen om naar Bandoeng te komen is een schok. Maar er is nog hoop. Er gaat een bericht terug. De Indonesiërs willen hen niet laten vertrekken. Een nieuwe order. Een ander teleurstellend antwoord. Driehonderd gewapende Indonesiërs houden hen tegen. Er is geen doorkomen aan.
„Dan komen we jullie halen!" besluiten de Engelschen aan het einde van hun geduld. Donkere wolken pakken zich boven Tjikole en Tjiater samen. De vacantie dreigt een einde te nemen.

VICE-ADMIRAAL MAEDA
De inventaris klopt niet...

De Britsche colonne slingert zich naar boven. Lembang is verlaten. In den nacht zijn de Indonesiërs verder de bergen in gevlucht. De achtergebleven Chineezen komen een voor een poolshoogte nemen. Geleidelijk aan openen de hermetisch gesloten huizen zich.
Zware tanks daveren door de straten van het plaatsje. Dorstige soldaten laven zich. Verder. Een brug is vernield. Dat is het eenige obstakel. Er wordt geen tegenstand geboden. Kleine silhouetten teekenen zich af op de kammen der bergen. Spiedende oogen. Vliegtuigen van de Royal Air Force cirkelen over het terrein. Een officier op den grond houdt draadloos contact.
„Hoe is de activiteit in de kampen?" vraagt hij aan den waarnemer in de snelle Mosquito. Het antwoordt komt prompt.
„Er is weinig te zien, Sir. Alles lijkt rustig."
Even later.
„Zie je personenauto's in de kampen?"
Het toestel scheert laag over de loodsen.
„Drie personenauto's, Sir."
De officier verdeelt ze meteen. Een voor hem. Een voor de overste. En de derde voor den Russischen fotograaf. Dan neemt hij weer de microfoon.
„Hello Able Seven, hello Able Seven... kun je ook polshorloges ontdekken?"

De vraag wordt boven volkomen erstig opgenomen. De Mosquito raast in duikvlucht over het kamp. Op. Weer er over. Dan komt het antwoord. Militair-zakelijk.
„Hello, Sir.. het spijt me wel... we kunnen geen polshorloges waarnemen."
Op den grond buldert iedereen van het lachen. De weg klimt tusschen verlaten velden vol oogstrijpe gewassen. Het eerste kamp komt in zicht. Over den stillen weg nadert een Japansch officier. Enkele passen achter hem een gewapende wacht. De Japanner slaat zijn hakken tegen elkaar. Salueert model. De formeele overdracht van het kamp Tjikole met vijftienhonderd Japanners heeft plaats. Tjiater ligt wat verder naar het noorden.
In de staart van de colonne arriveert ook de Japansche vice-admiraal Maeda. De Russische fotograaf wil een foto van hem maken. De admiraal houdt afwerend zijn handen voor zijn gezicht en smeekt dramatisch: „Geen foto, alstublieft... ik ben een verslagen man."

Enkele dagen later wordt vice-admiraal Maeda gearresteerd. Er blijken veel minder Japanners in de beide kampen te zijn dan oorspronkelijk was opgegeven. En Maeda was de baas.

★

121145 EXBANDOENG STOP INDONESISCHE BENDEN NABIJHEID ISOLA HOTEL KOMMA VROEGER LUXUEUZE WONING KRANTENMAGNAAT BERRETY KOMMA HEVIG SLAAGS STOP AANWIJZINGEN DUIDEN OP CONFLICT TUSSCHEN TRI EN API STOP BRITSCHE PATROUILLE DERWAARTS GEZONDEN RAPPORTEERT DAT BENDEN WORDEN AANGEVOERD DOOR EEN JAPANNER EINDE VANSPRANG

Little drops of heresay
Little grains of rot
Make a scary rumour
Out of what is not

Rijmpje op schoolbord op het Republikeinsche Ministerie van Voorlichting

Den Pasar, Bali Hotel, begin Maart 1946

Bali is leeg. Practisch leeg. Hier en daar hangt er nog een sarong. Een groot schilderstuk. In een vitrine staat een kop, welke te zwaar is om in een koffer te pakken. En de Balineezen zijn achtergebleven met stapels waardearme Japansche guldens.
De oorlogscorrespondenten zijn over het eiland getrokken. Tot in de verste hoeken. Met hun zakken vol bankpapier. Japansch oorlogsgeld. De kunstliefhebbers hebben gekocht. Belachelijke prijzen. Honderd gulden is zooveel Amerikaansche dollarcenten. New York zal vechten om dat masker. Een gouden ring. In Parijs geeft men er het honderdvoudige voor. En in Singapore en Sydney. In Londen en Chicago. De Balineezen kennen de nieuwe waarde van het geld nog niet. Maar zij zijn blij, dat de oude toeristen er weer zijn. Zij verheugen zich over de bevrijding. De tijden worden weer goed. En de menschen zijn zoo vriendelijk. In hun leege winkels zullen zij straks meewarig naar de weinige nieuwe guldens in hun handpalm staren. En er zal haat groeien in hun hart...

★

De Balineesche kamerjongen met zijn openhartige oogen en zijn vrijmoedigen mond droogt het bad uit. Ik sta me te scheren. Zonder zich om te draaien begint hij tegen me te praten.
„Toean, hoe zit dat nou. De Hollanders hebben toch een erge hekel aan de Japanners. Mijn broer, die op Java is geweest, zegt dat de Japanners de Hollanders daar erg slecht behandeld hebben en dat er veel Hollanders doodgegaan zijn."
„Hmhm," knik ik met mijn gezicht vol schuim in de spiegel.
„Maar waarom jagen ze die Japanners dan niet weg. Hier in het hotel is een Hollandsche officier. Ik geloof, dat het een hooge is, want iedereen

is beleefd tegen hem. Die heeft een Japansche soldaat, die voor hem zorgt en altijd in de kamer is. En als hij met zijn auto uitgaat zit er een Japanner achter het stuur. Dat begrijp ik niet goed, toean."
Ik begrijp het ook niet goed. Maar dat kan ik mijn kamerjongen met zijn openhartige oogen en zijn vrijmoedigen mond moeilijk zeggen.

★

Sanoer, ten huize van den Belgischen schilder Jean 1e Mayeur, 20 Maart 1946

Liefste,

Hier aan het goddelijke strand van Bali moet ik je even schrijven. We zijn net teruggekeerd van een interessanten tocht over het eiland, waarbij we een merkwaardige ervaring hebben opgedaan. De bevolking leeft hier namelijk duidelijk onder bangen druk van de extremisten. En met extremisten bedoel ik dan terroristen, onruststokers. Wij hebben het zoo goed kunnen merken. Gedurende den geheelen tocht hebben we namelijk sigaretten uitgedeeld aan de bevolking. De menschen smachten eenvoudig naar een sigaret. Maar in de eene dessa vliegen ze er op af, staan al langs den weg te vragen en vechten erom, maar een paar kilometer verder durven ze de sigaretten niet eens op te rapen. We hebben ze vlak voor hun voeten gegooid en ze deden net of ze niets zagen. Maar je kon aan hun heele houding zien, dat ze een zwaren tweestrijd stonden uit te vechten. Aan den eenen kant het verlangen naar een sigaret en aan den anderen kant de angst voor de extremisten. Soms keken ze eerst met schichtige blikken om of iemand hen zag en dan gristen ze de verlokkelijke sigaret met een snelle beweging weg. Maar er waren er ook, die rondkeken en dan doorliepen en de sigaret lieten liggen. De menschen weten maar al te goed, dat de extremisten voor niets staan. En ze zijn in staat iemand te vermoorden of zijn huis in brand te steken alleen omdat-ie een sigaret heeft aangenomen van een Hollander.
Hier bij Le Mayeur hebben we hetzelfde gehad. We zouden zoo graag Pollok, zijn Balineesche vrouw, zien dansen. Le Mayeur is dadelijk naar de kampong gegaan om het gamelan-orkest te bestellen. Maar we hebben tevergeefs zitten wachten. De gamelan is niet gekomen. Ze durfden niet voor de extremisten. Maar toen de patrouilles van de Nederlandsche troepen intensiever werden en de bevolking zich veilig voelde tegen de extremisten, wel, toen zijn ze zichzelf komen aanbieden. En ze waren maar al te blij weer muziek te kunnen maken.

★

Wang Nica tida lakoe. Het Nicageld is niet geldig. De republikeinen voeren een verwoede campagne tegen het invoeren van het nieuwe Nederlandsch-Indische geld. Posters hangen in de steden. *Wang Nica tida lakoe.* De pers waarschuwt de bevolking. Soekarno vaardigt decreten uit. Er worden strenge straffen gesteld op het in bezit hebben van Nicageld. De bevolking durft niet. De dreiging van de extremisten weerhoudt hen. Terreur.
Maar... de administratie van het republikeinsche dagblad „Merdeka" vereffent rekeningen in... Nicageld. De fotograaf van het blad noteert zijn prijzen in... Nicageld. En zelfs de officieele republikeinsche spreekbuis ‚Antara" betaalt United Press in... Nicageld.

★

Het republikeinsche Ministerie van Voorlichting heeft er collegiaal een aankondiging van mogen ophangen in de perskamer van de Regeeringsvoorlichtingsdienst:
„Vanmorgen om twaalf uur zullen enkele vliegtuigen van de Indonesische luchtmacht een bezoek brengen aan Batavia. De toestellen zullen op het vliegveld Kemajoran landen."
De buitenlandsche en binnenlandsche pers is er natuurlijk au grand complet. Als het niet belangrijk is is het in ieder geval toch aardig. Er komt een Indonesisch generaal mee. Fotografen en filmoperateurs laden hun camera's. Er zijn veel Indonesische functionarissen.
Om twaalf uur duikelt er een stunter hoog boven het vliegveld. „Dat zal de generaal wel niet zijn," merkt iemand op om iets te zeggen, „met generaals zijn ze meestal nogal voorzichtig." „O, wij kijken niet op een generaal, hoor" spot een van de Indonesiërs. „we hebben er genoeg."
Om kwart over twaalf is de generaal er nog niet. De starttoren weet van niets. De toestellen hebben geen radio aan boord.
„De generaal is laat," klaagt een van de correspondenten, die altijd over alles klaagt.
„Och, dat is nog een van die overblijfselen van vroeger," dient dezelfde Indonesiër hem rustig van repliek.
Om half een komen er drie stipjes nader aan de heldere lucht. De belangstellenden dringen wat naar voren. De militaire politie moet het veld vrij houden. De filmoperateurs nemen hun camera's in de hand. Daar strijkt de eerste op de startbaan neer. Even later de tweede. En de... eenige consternatie. De derde komt niet tevoorschijn van achter de groote machines. Het sukkelt de modder naast de verharde baan in. Een gekraak.

Met een moede zucht zakt het door zijn landingsgestel. Het vouwt een van de wielen onder zich op en blijft liggen. Een verschrikte kop met een vliegkap op kijkt hulpeloos uit het scheefhellende toestel.
De twee andere toestellen taxiën naar het stationsgebouw. Het zijn Kobayashis. Oude toestellen van de Japanners. Een roodwitte vlag op de romp geschilderd heeft hen een nieuwe nationaliteit gegeven.
Uit het eerste komt een kleine man in een bruin uniform. Een leeren vliegkap op. En een shawl om de hals. Generaal-majoor Soedibjo. Hij lacht een beetje onwennig tegen al die drukte. De correspondenten stellen hem enkele vragen. De generaal stottert een paar stuntelige woorden in het Engelsch. Een Engelsch kapitein redt de situatie. Hij zegt, dat de generaal een beetje misselijk en doof van de vlucht is en loodst hem mee naar een wachtende auto. De generaal knikt dankbaar.
Uit het tweede toestel stapt een man in een korte broek en sportkousen. Een bruine toppie. En breede, gouden strepen op de epauletten van zijn shirt.
„Eh... bent u ook van het republikeinsche leger," weifelen de correspondenten een beetje.
„Ja... ik ben Soeriadarma," legt de man uit.
Dat zegt niemand iets.
„Welke rang heeft u?" vragen ze dan maar op den man af. Zulke dikke gouden strepen moeten ook bij de Indonesiërs toch wel iets voorstellen.
„Eh... hoofd van de luchtmacht" De correspondenten confereeren onder elkaar welke rang ze hem dan moeten geven. Ze worden het eens over „air-commodore". Dat staat wel aardig in de telegrammen. En het is een basis. Soeriadarma vindt het prachtig. Maar met een half oog tuurt hij toch naar het wrak van de derde Kobayashi. „Hoe staat de Indonesische luchtmacht ervoor?" willen de buitenlandsche persmenschen dadelijk achter de meest vitale militaire geheimen komen.
Maar Soeriadarma is er erg openhartig mee.
„U zult wel begrijpen, dat wij nog niet over veel toestellen beschikken. Wat wij hebben is opgebouwd uit oude onderdeelen, die we van heel Java bij elkaar hebben gezocht. De Japanners hebben niet veel bijzonders voor ons achtergelaten".
De correspondenten knikken beleefd. Maar veel gelooven ze er niet van. Maar zelfs zij kunnen niet van een luchtmachtleider eischen, dat hij vertelt hoeveel toestellen hij zoo hier en daar op Java heeft geparkeerd. Daarom wenden ze zich maar tot een van de piloten, die er naar zijn uniform te oordeelen nogal geallieerd uitziet. Dat is hij ook geweest. Met een zeker jongensachtig bravour vertelt hij met de Royal Air Force een raid over Duitschland gemaakt te hebben. Dat was in den tijd, dat hij in opleiding was. Een van de omstanders fluistert, dat het misschien wel

een deserteur is. Maar de anderen kijken hem zoo minachtend aan, dat hij er zelf verwijtend om lacht.

De republikeinsche pers is enthousiast. Er komen groote stukken in de kranten. Dit vlagvertoon heeft velerlei doel. Eensdeels is deze vlucht gemaakt om de internationale wereld te toonen, dat het Indonesische volk in aviatiek niet voor andere onderdoet. Verder moet de aanwezigheid van deze vliegtuigen de strijdgeest in Batavia aanwakkeren. De „Merdeka" schrijft, dat de toestellen wel een nietigen indruk maken tusschen Dakota's en Skymasters net als Sjahrir tusschen Lord Inverchapel en dr Van Mook, maar dat ze vlug en taai zijn. Een buitenlandsch correspondent heeft hun verteld, dat hij het een historische gebeurtenis vindt. De „Rajat" verklapt, dat een Hollander op het vliegveld heeft beweerd, dat het rotkisten waren en dat de benzine slecht was. Maar dat is juist een uiting van lof voor de bekwaamheid van de vliegers.
En er is niemand zoo onaardig om nog te spreken over die ongelukkige Kobayashi, welke door personeel van de Royal Air Force in de richting van de oudroesthoop wordt gesleept.

De republiek meldt, dat de drie vliegtuigen den volgenden dag om twaalf uur Kemajoran hebben verlaten voor de retourvlucht naar hun basis. Maar ze vergeten, dat het er maar twee waren. En dat de derde en generaal Soedibjo met den trein naar Djokjakarta zijn gegaan.
De Royal Air Force zorgt vlak voor het vertrek nog voor een aardige verrassing. Er wordt een rekening aangeboden voor bewezen diensten aan drie vliegtuigen van de Indonesische luchtmacht gedurende het verblijf op Kemajoran. Het is iets van honderd-en-twintig gulden. Harde Nederlandsch-Indische guldens. De Indonesiërs zitten ermee. Ze willen meedoen met de internationale aviatiek, maar ze hebben geen internationaal gangbaar geld. En de Royal Air Force kijkt met een vies gezicht naar de stapel Japansch bankpapier. Maar tenslotte lossen ze de pijnlijke situatie sportief op: bij uitzondering zullen ze dan 3800 Japansche guldens aannemen. Maar dan hebben de Indonesiërs nog een verrassing. Er zijn instrumenten uit de toestellen verdwenen. Daar moet de Royal Air Force schadevergoeding voor betalen.

Een paar dagen later protesteert de Nederlandsch-Indische regeering officieel bij de Britsche autoriteiten tegen de landing van drie Japansche vliegtuigen met rood-witte kenteekenen op het vliegveld Kemajoran.
De Royal Air Force betaalt intusschen royaal de 3800 Japansche guldens terug aan de TRI.

★

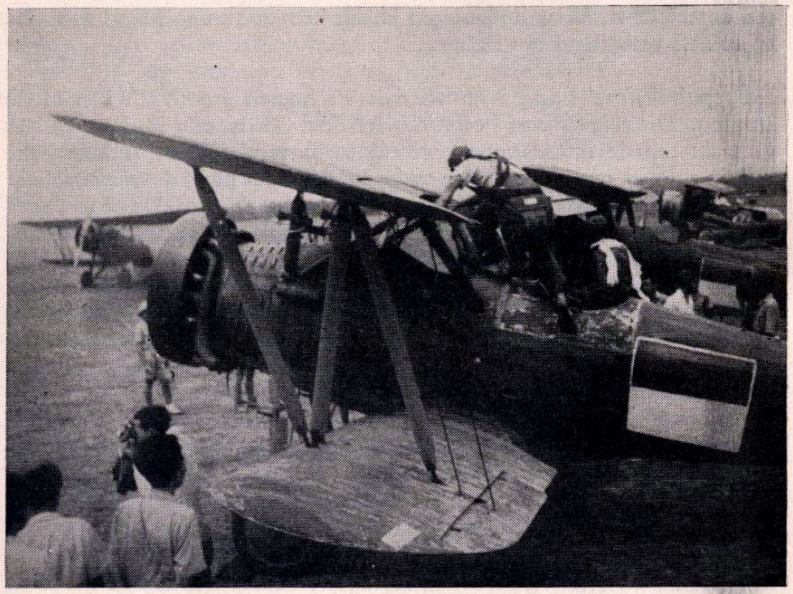

REPUBLIKEINSCHE LUCHTMACHT *De Royal Air Force geeft gratis service...*

In de Indonesische pers verschijnt deze advertentie:

OPROEP VOOR EX-PARACHUTISTEN!

Alle Indonesiërs, die dienst hebben gedaan als parachutisten in het buitenland (Australië, Amerika, enz) worden hierbij verzocht zich onmiddellijk in verbinding te stellen met het Hoofdkwartier van het leger van de Repoeblik Indonesia, Afdeeling Luchtvaart.

De chef-staf
Soeriadarma

En de TRI in Fort de Kock vraagt jongelui in opleiding „in staat Japansch te lezen en te schrijven".

★

Bandoeng, Dinsdagavond

Dear Alfred,

Alles kan blijkbaar tegenwoordig. Misschien zou je denken, dat na de strenge maatregelen van generaal Hawthorn ter beperking van de bewegingsvrijheid van Japanners hier in Bandoeng het nu eindelijk eens uit zou zijn met het maar frank en vrij rondzwerven van deze kerels. Ik heb dat in ieder geval wel gedacht. En daarom was ik op zijn minst toch een beetje verbaasd toen ik vanmorgen heelemaal in die kampong achter het radiostation op Tjioemboeleuit twee Japanners zag wandelen. Dadelijk dacht ik aan een paar deserteurs en ik vroeg hun dan ook vrij scherp wat ze in hemelsnaam hier deden. Hun kinderachtig antwoord „bloemen plukken" deed me bijna in de lach schieten. Om dat te verbergen gaf ik er een snauw overheen van „wie heeft jullie toestemming gegeven om hier bloemen te gaan plukken?" En ik geef je te raden wat ze toen zeiden. Ze wezen met een tikkeltje verholen spot naar dat groote, Chineesche huis daar boven aan de Dr den Grootweg, waar tegenwoordig generaal Hawthorn in woont en zeiden „We moeten bloemen plukken voor den generaal". Nou, toen bleef er voor mij niet veel meer te zeggen over, hè.

★

301220 EXBATAVIA STOP OM NEDERLANDSCHE HUISVROUWEN IN STAAT TE STELLEN TEGEN NORMALE PRIJZEN INKOOPEN TE DOEN RUILT NEDERLANDSCHE MILITAIRE POLITIE NABIJ BATAVIASCHE PASAR DAGELIJKS ZES NICA GULDENS PER PERSOON IN TEGEN JAPANSCHE GULDENS VOLGENS OFFICIEELE KOERS EINDE VANSPRANG

★

Een bericht in de „Nieuwsgier". Vijf auto-bestuurders uit de Djokjawegkazerne hebben gisteren een sensationeele ontdekking gedaan. Zij wachtten in Pesing op orders en besloten in dien tusschentijd wat rond te kijken. Pesing was al eenige dagen door onze troepen bezet zoodat zij aannamen rustig te kunnen rondloopen. In een van de huizen, welke zij doorzochten, wachtte hen echter een groote verrassing. Zij troffen daar zes Europeanen met Japansche petjes op aan. Daar zij de betrouwbaarheid van deze heeren in twijfel trokken leverden zij hen uit aan de Nederlandsche Militaire politie. Een onderzoek wees uit, dat zij... Duitschers waren, die van het eiland Onrust waren ontvlucht.

★

Het is druk in Tegal.
De evacuatie van Japanners is in vollen gang. Treinen en vrachtauto's voeren de krijgsgevangenen aan uit het binnenland. De TRI heeft de leiding. Britsche trucks en wapens worden gebruikt. De Japanners houden zich rustig. Eerst worden zij in transitkampen geconcentreerd. Daar wachten ze op scheepsgelegenheid. Op de reede van Tegal ligt nu het Japansche schip „Shokaitei". Het dobbert regelmatig heen en weer op de deining. Morgen zal het driehonderd man aan boord nemen. Dat zijn de orders.
Maar er zijn andere plannen met het schip.
Officieren van de Indonesische Marine vergaderen in Tegal. Er is een belangrijke kwestie te bespreken. De mannen schuiven dicht om de tafel. Er wordt op zachten toon gesproken. Het is niet goed dat vreemde ooren dit hooren. De Indonesische Marine heeft een opleidingsschip noodig. Dringend noodig. Schepen zijn er niet. Maar buiten op de reede ligt een schip, dat uitstekende diensten zou kunnen bewijzen. Dit schip moet in beslag genomen worden. In naam van de Republiek Indonesië.
Een dag later.
In alle vroegte schepen de officieren en een aantal matrozen van de Indonesische Marine zich in op een tweetal houten motorsloepen. De matrozen hebben karabijnen. Verder is er een mitrailleur aan boord. De weinige toeschouwers aan de haven kijken in stille bewondering de strijders na.
De ontvangst op het Japansche schip is vriendelijk. Er komen wel meer Indonesische bezoekers. De eerste officier verwelkomt de gasten. Een beetje vreemd kijkt hij toch wel naar al die geweren. De commandant van de Indonesiërs, een zekere Boensaman, vertelt een bespreking te willen voeren. De Japanner knikt. In de messroom is alle plaats. Het gezelschap volgt hem. Boensaman geeft stil orders om de radiohut te bezetten. Contact met den wal moet voorkomen worden.
In de messroom verandert de bescheiden houding van Boensaman eenigszins. Zijn toon klinkt meer bevelend. In gebrekkig Engelsch deelt hij orders uit. Alle Japansche officieren moeten in de messroom komen. Onmiddellijk. Dan zegt hij:
„I come to take over the ship by order".
De Japansche eerste officier brengt naar voren, dat hij daarover niet kan beslissen. Boensaman geeft een toelichting. De Indonesische Marine heeft dit schip noodig. De Japanner zegt, dat de kapitein uiteindelijk de man is. Die is echter even den wal op. De Indonesiërs besluiten op hem te wachten. Het wordt twaalf uur. De kapitein is nog niet terug. Er wordt gegeten zonder hem. Met de thee is hij er nog steeds niet. Om zes uur is het geduld van Boensaman ten einde.

„Thans eisch ik de overgave van dit schip!"
De Japanners blijven er onbewogen onder. Ze zijn niet van plan hun leven in gevaar te brengen. Boensaman geeft orders. De Indonesische matrozen bezetten hun posten. De avond daalt langzaam over het water. Van de wal af lijkt er niets veranderd. De „Shokaitei" dobbert er nog net zoo als vanmorgen.
Om tien uur komt er echter beweging op het schip. De Japansche hoofdmachinist en drie andere machinisten krijgen bevel om het schip gereed te maken voor vertrek. De Indonesische matrozen kijken leergierig toe. De andere Japanners moeten het schip verlaten. Zij gaan aan boord van de beide motorsloepen.
Tegal slaapt al. De lichten zijn bijna alle uit. De wijzers van de klok schuiven over elkaar heen. En nog steeds dobbert de „Shokaitei" daar op de reede.
„Anker op!"
De ankerketting rolt rammelend aan dek. Boensaman haalt de telegraaf over. De machine slaat aan. De „Shokaitei" verlaat langzaam de reede van Tegal. Bestemming Japara.

„Hijscht de vlag van de Republiek!"
De „Shokaitei" is vlak bij Japara. De nieuwe dag is aangebroken. De zon schijnt over het water. Daar gaat langzaam het rood en wit de mast in. De matrozen brengen eerbiedig hun hand aan hun muts. Het is een historisch oogenblik. Maar... het geronk van naderende vliegtuigmotoren verstoort de plechtigheid. Boensaman neemt de kijker. Er kan weinig twijfel bestaan. Het moet een vijandelijk vliegtuig zijn. Boensaman is niet gerust. Het vliegtuig komt steeds nader. Het verdwijnen van de „Shokaitei" is blijkbaar niet onopgemerkt gebleven.
„Schip in zicht!" meldt de uitkijk laat in den middag. Boensaman neemt weer de kijker. Er is nu nog minder reden om te twijfelen. De vraag kan slechts zijn of het een Nederlandsch of een Engelsch oorlogsschip is. De zaak is vrij hopeloos. Vluchten is uitgesloten. En met de kanonnen van een modern oorlogsschip valt niet te spotten. Er blijft niets anders over dan het schip te verlaten en te trachten het vege lijf te redden. De sloepen worden in orde gemaakt. Er wordt met plunjezakken gesleept. De mitrailleur gaat in zee. Meteen geeft het oorlogsschip een nijdig waarschuwingsvuur af.
De haast aan boord van de „Shokaitei" slaat over in verwarring. De matrozen rennen over het dek. Er wordt aan de takels van de sloepen gerukt. De sloepen blijven hangen. Met messen worden de takels doorgehakt. De sloepen slaan met een slag op het water. De matrozen springen over boord. Sommigen klimmen in de sloepen. Anderen trachten zwemmend

uit de voeten te komen. Een motorsloep van het oorlogsschip nadert in snelle vaart...
Het einde van het piratenschip komt spoedig. Nederlandsche matrozen springen aan boord. Het schip wordt bezet. Twee weggescholen Indonesiërs worden gevangen genomen. Uit zee en uit de sloepen worden nog tien officieren, zes-en-twintig matrozen en drie Japanners opgepikt. Boensaman is er niet bij. De prijsbemanning van de „Van Kinsbergen" vaart het schip den volgenden morgen een onder geallieerde controle staande haven binnen.

Twee dagen later publiceert het republikeinsche dagblad „Merdeka" een schuchter bericht: *Men meldt uit Djokjakarta, dat een voor de evacuatie van zieke Japanners gereserveerd schip te Tegal werd weggevoerd door 150 NICA-handlangers in Republikeinsche leger- en zeemachtuniformen. Dit ongehoorde optreden werd bereids aan de Geallieerden gerapporteerd, die tot dusver vergeefs naar het vermiste schip zochten.*

De republikeinsche radio in Djokjakarta roept een dag later geruststellend om: *Geruchten over een overmeestering door Indonesiers van een repatrieeringsschip zijn totaal ongegrond.*

Weer een dag daarna heeft Radio Djokjakarta tenslotte een geheel nieuwe lezing van het gebeurde: *Machinegeweeraanval door Nederlandsch oorlogsschip bij Japara. Geen gewonden doch visschersprauwen werden meegenomen.*

★

Indonesische vrouwen vergaderen in Madioen. Vertegenwoordigsters van heel Java komen samen om haar deel in de vrijheidsstrijd te bespreken. Er wordt reeds veel gedaan door de Indonesische vrouwen. De vrouwen staan in de voorste linies. Zij marcheeren mee. Zij koken eten voor de strijdende mannen. En zij verstellen aan het front de gescheurde uniformen. Maar er moet nog meer gedaan worden.
Dan staat mevrouw Trimoerti op. Haar oogen glinsteren fel. Zij is een toegewijd patriot. Met een van ontroering bevende stem spreekt zij historische woorden:
„Dames, alle middelen moeten gebruikt worden om de vrijheid van ons land te verdedigen. Ik stel daarom voor om in de guerilla-oorlog naast het gebruik van moderne wapens ook jeukpoeder en vergif aan te wenden!"

★

De republiek belooft. Wij gelooven in goed vertrouwen. De republiek breekt haar beloften. En wij betuigen onzen spijt. Nieuwe beloften. Nieuw vertrouwen. En nieuwe teleurstelling.
In de officieele *Voice of Free Indonesia* staat het met vette letters: Vijftig geallieerde vrachtauto's zijn in gebruik afgestaan aan de regeering van de Republiek Indonesië voor het transport van rijst naar de bezette steden volgens de overeenkomst van de 9de dezer.
De trucks zijn gegeven. De prijs voor de rijst is vastgesteld. De termijnen en hoeveelheden zijn overeengekomen. Maar de rijst blijft uit. Vertraging. Later wordt het uitstel. Er worden uitvluchten verzonnen. Er is sprake van tijdelijke moeilijkheden. Dan klinkt er duidelijker taal. Een deel van de bevolking is er tegen. De stem van de extremisten. Zij dreigen de transporten aan te vallen en te vernietigen als zij toch plaats hebben. Het Ministerie van Voorlichting tracht de bevolking te kalmeeren. Generaal Soedirman echter verklaart, dat geen korrel rijst naar de geallieerde gebieden gezonden dient te worden en dat van elk middel om de positie van den vijand te verzwakken gebruik gemaakt moet worden. Soetan Sjahrir betoogt, dat een belofte van den Staat nagekomen moet worden. De rijst laat op zich wachten. Er komt nu en dan een paar ton. Maar wel treffen Britsche troepen op het station van Bekassi een van de vijftig vrachtauto's aan welke aan de regeering van de Republiek Indonesië uitgeleend zijn voor het transport van rijst. De auto is volgeladen met Indonesische ammunitie...

GENERAAL SOEDIRMAN
Een schoolmeester wordt opperbevelhebber...

De republikeinsche regeering belooft gijzelaars van Madoera naar Soerabaia te vervoeren. De Japansche schepen „Dai Insem Maroe" en de „Sakai Maroe" vertrekken met hen. De „Evertsen" houdt wantrouwend een oog in het zeil. Ze volgt de koers van de schepen nauwgelet. De

commandant twijfelt eerst. Dan heeft hij zekerheid. De schepen zetten geen koers naar Soerabaia zooals afgesproken is. Ten noorden van het eiland Ketapang houdt hij hen aan. De gijzelaars worden overgenomen. De Indonesische luitenant Soemengkar protesteert. De commandant van de „Evertsen" voert zijn orders uit. En hij laat de Japansche schepen leeg naar een Indonesische haven varen.

De republikeinsche regeering garandeert de evacuatie door de lucht van Nederlandsche gijzelaars uit het binnenland. Maar niettemin strijkt er een Britsche Dakota vol passagiers in Semarang neer met een kogelgat in den romp...

Een Britsche Dakota staat op het vliegveld van Soerakarta. De laatste etappe naar de vrijheid voor zooveel Nederlandsche gijzelaars. Maar de Indonesische autoriteiten weigeren hen te laten gaan. De afspraak is Britsche vliegtuigen. Dit is een... Nederlandsch toestel. De Britten staan stomverbaasd. De Indonesiërs wijzen naar de vleugels. Er is een rood-wit-blauwe vlag op geschilderd. De Engelschen begrijpen het nog niet. Het zijn de kleuren van de Nederlandsche vlag. Nu moeten de Engelschen toch lachen. Een eigenaardige toevalligheid. Het zijn ook de kleuren van een bepaald onderdeel van de Royal Air Force. De Indonesiërs houden voet bij stuk. De Engelschen betoogen bij hoog en laag, dat het een Britsch toestel is. De bemanning komt met overtuigende bewijzen. De evacuatie dreigt te mislukken. En... de Dakota van de Royal Air Force moet leeg terug naar Batavia om een andere Dakota met andere kleuren naar Soerakarta te sturen.
Generaal Soedibjo verontschuldigt zich. De extremisten...

★

Batavia, Juni 1946

Het Britsche Hoofdkwartier laat zijn tanden zien. Het republikeinsche Ministerie van Voorlichting wil de buitenlandsche pers meenemen naar Sumatra. Voor dat doel is een Britsch vliegtuig noodig. De Britten weigeren echter. Een woordvoerder van het Britsche Hoofdkwartier geeft den correspondenten een duidelijke toelichting.
„Mijne Heeren, voor zoover het ons deel in de tocht van u naar Sumatra betreft zal deze niet kunnen doorgaan. In een kamp in de bergen nabij Medan bevinden zich namelijk nog zeshonderd Amboneesche vrouwen en kinderen. De Indonesische autoriteiten zijn niet bereid hen vrij te laten. Zij zijn evenmin bereid vertegenwoordigers van het Internationale Roode Kruis in staat te stellen dit kamp te bezoeken. Zendingen van het

Roode Kruis voor deze menschen zijn door de TRI ten eigen bate aangewend. U zult begrijpen, dat wij onder deze omstandigheden niet bereid zijn onze medewerking te verleenen aan een reis, waarbij u ongetwijfeld alleen die deelen van Sumatra zult zien welke de Republiek U graag wil toonen. Bovendien blijkt, dat de buitenlandsche pers op de tocht slechts uit vier vertegenwoordigers bestaat en er verder twaalf Indonesische journalisten meegaan".

★

61635 EXTANGERANG STOP VERVANGING VAN NEDERLANDSCHE BEZETTING DIT GEBIED DOOR BRITSCHINDISCHE TROEPEN VEROORZAAKT PANIEKACHTIGE STEMMING ONDER CHINEESCHE BEVOLKING HIER STOP VOLGENS VERKLARING CHINEESCHE POLITIEMAN SYMPATHISEEREN BRITSCHINDIERS OPENLIJK MET INDONESIERS EN ZWEEREN WRAAK OP NEDERLANDERS VOOR ELKEN DOODEN INDONESIER STOP AFDEELING TANGERANG CENTRALE] CHINEESCHE ORGANISATIE CHUNG HOEI ADVISEERT ALLE CHINEEZEN DIT GEBIED NAAR VEILIGER PLAATSEN TE GAAN DAAR GEEN HULP VERWACHT KAN WORDEN VAN DE BRITTEN STOP HONDERDEN VLUCHTELINGEN TREKKEN [OP HET OOGENBLIK MET ALLES WAT ZIJ KUNNEN MEENEMEN IN DE RICHTING BATAVIA EINDE VANSPRANG

Als ik later thuis in nummers van de *Voice of Free Indonesia* enkele dingen nasla valt mijn oog op een cursieve uitspraak van den Chineeschen consul-generaal Tsiang Chia Tung: „I am very glad to witness Chinese and Indonesian on friendly term."

★

Het is ver na middernacht.
De drukte in de straten van Soerakarta is reeds lang verstomd. De lichten zijn uit. Een enkele burger loopt stil door de verlaten stad. De gasten in hotel „Merdeka" slapen.
Aan de deur van het vroegere gebouw van de Javasche Bank staat een politieagent te soezen. Op de bovenverdieping logeert Soetan Sjahrir. Bij elk bezoek aan Solo neemt hij daar zijn intrek. Het is er rustig en hij voelt zich er thuis. De dagen in het binnenland zijn toch al zoo vermoeiend.

SJAHRIR THUIS
De huisbaas woont in Djokjakarta...

Een groot aantal conferenties vlak na elkander. Soms nog lange reizen. Sjahrir heeft zijn lijfwacht weggezonden. Soekarno is nooit zonder. Sjahrir daarentegen is graag alleen. Veel slaap heeft hij niet. Er zijn teveel zaken welke hem wakker houden. Er is morgen een belangrijke zitting van het voltallige kabinet in aanwezigheid van Soekarno en Hatta. De tegenvoorstellen van de Nederlandsche regeering zijn het voornaamste punt op de agenda. De noodzaak van enkele wijzigingen in het kabinet dringt. Nieuwe leden in de Defensie-raad.
Plots wordt de kamerdeur opengegooid. Een groepje mannen in uniform stormt binnen. Zeker een stuk of tien. Stenguns in den aanslag. Sjahrir is hoogst verbaasd. De mannen geven hem korte orders. Hun stem klinkt vastberaden. De minister-president begrijpt niets van deze situatie. Maar hij doet wat hem gezegd wordt. Met de anderen in het gebouw gaat hij naar beneden. Buiten staat een auto. De overval heeft zonder eenig rumoer plaats gehad. Uit het aangrenzende hotel „Merdeka" zijn ook eenige gasten naar buiten gebracht. Sjahrir herkent generaal-majoor Soedibjo en zijn adjudant. In snelle vaart rijden zij de stad uit. Onderweg wordt enkele malen van auto verwisseld. De ontvoerders gaan met kennis van zaken te werk. Eerst op veiligen afstand van Solo wordt halt gehouden. De ontvoerden worden opgesloten in een bungalow van den Soesoehoenan in Paras.
Op het station van Solo wachten 's morgens enkele leden van het republikeinsche kabinet tevergeefs op Sjahrir. De trein naar Djokjakarta is reeds over tijd. Sjahrir heeft zich misschien verslapen. De trein kan echter niet langer opgehouden worden. En zonder den minister-president vertrekken zij naar Djokjakarta.

Radio Djokjakarta kondigt Zaterdagavond laat de ontvoering aan. Sjahrir is al sinds Vrijdagmorgen verdwenen. Soekarno heeft alle macht in handen

genomen. De pers spreekt van een dictatoriale positie. In sommige kringen gelooft men aan een vooropgezet plan. Er doen allerlei gissingen de ronde. Trotskyisten. De naam van Tan Malaka wordt gefluisterd. De Zwarte Buffel. Maar Sjahrir blijft zoek. Soekarno spreekt voor de radio. Hij doet een beroep op het volk om den premier terug te brengen. Het nieuws gaat over de geheele wereld. De buitenlandsche correspondenten noemen het een bedenkelijk verschijnsel in de republiek. De besprekingen worden in gevaar geacht. Indonesische kringen verklaren, dat Soekarno thans de gelegenheid krijgt om zijn invloed te bewijzen. Er zijn menschen, die gelooven, dat Sjahrir zelf in het complot zit.

Eerst Maandagmiddag is er nieuws. Telegrammen snellen naar alle wereldsteden: SOETAN SJAHRIR GEVONDEN IN BERGEN NABIJ SOLO STOP KLEINE GEWAPENDE MACHT VAN TRI HEEFT HEM NAAR DJOKJAKARTA TERUG GEBRACHT WAAR SOEKARNO EERSTE WAS OM PREMIER GELUK TE WENSCHEN MET BEVRIJDING.

Met het laatste vliegtuig vol Nederlandsche gijzelaars uit Solo arriveert Sjahrir in Batavia. Lachend weert hij alle vragen van de correspondenten af. In één zin legt hij zijn verklaring van de ontvoering af: „Dwaze jongelui aangestookt door onverantwoordelijke en mogelijk misdadige elementen hebben mij met of zonder politieke bijbedoelingen ontvoerd. Dat is alles, heeren."

Den volgenden morgen is er gelegenheid tot wat uitvoeriger spreken. In de rustige sfeer van zijn eigen omgeving ontvangt Sjahrir de binnen- en buitenlandsche pers. Zonder eenige zucht naar sensatie beantwoordt hij het vragenvuur.
„Het is mijn indruk, dat de ontvoerders niet wisten wie ze eigenlijk ontvoerden. Zoover mij bekend is hadden zij opdracht gekregen een aantal Nica-handlangers mee te nemen. Er waren geen namen genoemd. Alleen de plaats. Toen wij in de bungalow waren en iemand uit ons gezelschap aan de bewakers vroeg of zij wel wisten wie ik was antwoordden zij ontkennend. De naam Sjahrir heeft hen waarschijnlijk aan het denken gebracht".
„Hoe zagen de personen eruit, die u ontvoerden?" vragen de correspondenten.
„Zij waren gekleed in de uniformen van de TRI."
De correspondenten schrijven.
„Is u iets bekend van de vrijlating van Tan Malaka en Soebardjo?"

Sjahrir denkt een oogenblik na.
„Inderdaad. In Solo heb ik gehoord, dat men Tan Malaka en Soebardjo weer vrij had zien rondloopen. Ik wist niet, dat de regeering hen weer in vrijheid had gesteld."

041135 EXBATAVIA STOP COMMUNISTISCHE LEIDERS TAN MALAKA EN SOEBARDJO GEARRESTEERD VERBAND ONTVOERING SJAHRIR STOP VERMOEDELIJK ZIJN WACHTEN INTERNEERINGSKAMP OMGEKOCHT OM HEN VRIJ TE LATEN STOP STEEDS MEER GEGEVENS OVER SENSATIONEELEN STAATSGREEP DRINGEN UIT DJOKJAKARTA DOOR STOP THANS EVENEENS ONTHULD AANSLAG OP DEFENSIEMINISTER AMIR SJARIFOEDIN WAARBIJ TWEE LEDEN SJARIFOEDINS LIJFWACHT GEDOOD STOP TWEEDE ONTVOERING SJAHRIR WORDT TEGENGESPROKEN EN GENOEMD TOEVALLIG MISVERSTAND TUSSCHEN PREMIER EN TRI ESCORTE STOP GROOT AANTAL LEIDENDE PERSONEN INMIDDELS GEARRESTEERD WAARONDER TRI COMMANDANT DJOKJAKARTA SOEDARSONO DIE ORDER GAF VOOR ONTVOERING STOP SJAHRIR MIST NOG MAP MET BELANGRIJKE DOCUMENTEN BETREFFENDE ONDERHANDELINGEN MET VANMOOK STOP UIT GEVONDEN PLANNEN STAATSGREEP BLIJKT TAN MALAKA VOORBESTEMD VOOR PRESIDENT EN SOEKARNO VICE PRESIDENT STOP VERWARRING IN REPUBLIEK NEEMT UUR BIJ UUR TOE EINDE VANSPRANG

En in zijn paleis lacht dictator Soekarno nog steeds...

Batavia en Den Haag, Juli tot September 1946

INHOUD

I. Onrust 7
II. Strijd 26
III. Laster 49
IV. Terreur 68
V. Zwakte 93